59.

శ్రీః

శ్రీవత్సాఙ్కమిశ్రతనయరత్న

శ్రీరఙ్గేశపురోహితః

శ్రీపరాశరభట్టారకప్రణీతః

సంసృతిచక్రభ్రామ్యమాణ

జన్తుసన్తతరక్షణవిచక్షణః

శ్రీగుణరత్నకోశః

శ్రీవత్సకులతిలక కన్దాడ వీరరాఘవాచార్య

ప్రణీతవ్యాఖ్యానసహితః

ఉ. శ్రీమాన్. ము. కి. రంగాచార్య పరిశీలితస్సన్.

చెన్ననగర్యామ్

శ్రీనికేతనాఖ్య ముద్రాక్షరశాలాయామ్

తురీయవారమ్ముద్రితమ్.

1910

Registered Copy-Right.

శ్రీవైష్ణవ సాంప్రదాయ గ్రంథ విక్రయజాబితా.

		రూ.	అ.	పై.
పెరియతిరుమొఴి వ్యాఖ్యానమ్	...	౫	౦	౦
నాలాయిరదివ్యప్రబన్ధమ్ మూలం	...	౨	౮	౦
ముదలాయిరమ్ ,,	...	౦	౧౨	౦
పెరియతిరుమొఴి ,,	...	౦	౧౨	౦
తిరువాయ్మొఴి, నూత్తందాదిసహా	...	౦	౧౨	౦
ఇయఱ్పా మూలం	...	౦	౧౦	౦
అష్టాదశరహస్యములు నిగమనప్పడితో	...	౧	౪	౦
ద్వాదశరహస్యములు కిత్తాను బైండు	...	౦	౧౦	౦
పంచస్తవ వ్యాఖ్యానమ్ ,,	...	౦	౧౨	౦
పెద్దస్తోత్రపాఠములు ,,	...	౧	౦	౦
చిన్నస్తోత్రపాఠములు (౮౮ స్తోత్రములు)	...	౦	౪	౦
నిత్యానుసంధానము కిత్తాను బైండు	...	౦	౭	౦
నిత్యానుసంధానమునకు ప్రతిపదటీకాతాత్పర్యసహితం		౨	౪	౦
శ్రీయాళవందారుస్తోత్రం టీకాతాత్పర్యం	...	౦	౫	౦
తిరుమాలై వ్యాఖ్యానమ్	...	౬	౮	౦
తిరుప్పావై, పెరియవాచ్చాన్ పిళ్ళైసాయించిన మువ్వాయిరప్పడి వ్యాఖ్యానము స్వాపదేశము పటములు లేక		౧	౦	౦
తిరుప్పావై టీకాతాత్పర్యం	...	౦	౩	౦
తిరుప్పల్లాండు, తిరుప్పళ్ళియెழுచ్చి, తిరుప్పావై మూలమ్		౦	౧	౦
శ్రీగుణరత్నకోశవ్యాఖ్యానమ్	...	౦	౪	౦
చతుశ్శ్లోకివ్యాఖ్యానమ్	..	౦	౧	౬

తిరుప్పల్లాండు టీకాతాత్పర్యం ...	౦	౨
యతిరాజవింశతి వ్యాఖ్యానం ...	౦	౨
సవ్యాఖ్యానం తత్వత్రయంపటముతో ...	౧	౦
పెరియతిరుముడి యడైవు ...	౦	౪
తిరుక్కోట్టియూరునంబి మొదలగువారు సాయించిన కట్టిరహస్యములు (౧౮) ...	౦	౪
నూటయెనిమిది తిరుపతుల వైభవము ...	౦	౧
శ్రీరఙ్గరాజ, శ్రీ వేఙ్కటేశ, మొదలగు (౧౬) సుప్రభాతములు	౦	౧
వరవరమునిశతకమ్, శ్లోకద్వయమ్ పరత్వాది పఞ్చకమ్, జితన్తాస్తోత్రమ్, శ్రీరంగరాజవింశతిః శ్రీపరాఙ్కుశపఞ్చవింశతిః	౦	౧
ముకున్దమాలా దేవరాజాష్టకమ్ కృష్ణాష్టకమ్ వీటికితాత్పర్యము	౦	౧
శ్రీయుడయవరుల చరిత్ర, యతిరాజ వింశతి ప్రతిపదటీకతో	౦	౧
వాక్యగురు పరంపరై ...	౦	౧
శ్రీవిష్ణుసహస్రనామములు ...	౦	౨
ఉడయవరుల తిరుమంజన కట్టియమ్ ...	౦	౦
తిరుమాలై తిరుమంత్రం తిరుమల తిరువల్లిక్కేణి విషయముల తిరుమొళులు ...	౦	౧
యమకరత్నాకరం ...	౩	౦
తిరుప్పల్లాండు వ్యాఖ్యానం ...	౦	౧౦
తిరుక్కురుందాండగం, తిరునెడుందాండగం వ్యాఖ్యానము	౨	౧౨
తిరువిరుత్తమ్ వ్యాఖ్యానం ద్వయసహితం ఉరై ప్రతిపద తాత్పర్యముతో ...	౩	౦
ఇయఱ్పావ్యాఖ్యానమ్ సంపుటములు 5-కి ...	౬	౦
రామానుజనూఱ్ఱన్దాది ప్రతిపదటీకతో ...	౦	౧౦

రామానుజనూఱ్ఱన్దాది వ్యాఖ్యానము	...	౩	౦	౦
తిరువాయ్మొழி ప్రతిపదటీకాతో	...	౩	౦	౦
శ్రీవచనభూషణమ్, మనవాళమామునిగళ్ వ్యాఖ్యానం		౨	౦	౦
తెనుగు గురుపరంపర వచనము	...	౧	౪	౦
ఆరాయిరప్పడి గురుపరంపర ప్రమాణతిరట్టు సహితము		౩	౦	౦
శ్రీవచనరామాయణము	...	౦	౪	౦
శ్రీభగవద్గీతా ప్రతిపదటీకా తాత్పర్యం విశ్వరూపపటముతో		౧	౪	౦

శ్రీమతే రామానుజాయనమః.

భగవద్విషయగ్రంథ ప్రసిద్ధపత్రిక.

ప్రపన్నజనకూటస్థులును జ్ఞానసంపన్నులని ప్రసిద్ధి జెందిన మహాప్రభావ సంపన్నులగు నమ్మాళ్వారు గారి భగవదనుభవరూపమగునట్టి ద్రావిడవేద సారమైన "తిరువాయ్మొழி" ఈగ్రంథము తత్పూర్వము సంప్రదాయాను సారముగా ౧౬ వ్యాఖ్యానములతో ముద్రించిన మొదటిపత్తు బయిండుతో క్రయం రూ౨. రెండవపత్తు మొదలు సంచికలుగా వెలువడుచుండును. వల యువారు మాకువ్రాసి అన్ని వివరములు తెలుసుకొనవచ్చును.

ఇవిగాక వారువారు కోరెడు సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథములున్ను చూడామణి సర్వముహూర్త పంచాంగమున్ను ఆర్డరు పంపించి తెప్పించు కొనవచ్చును పైవిలాసముమాత్రం జిలుగులేక వ్రాయవలెను.

పత్తి-రామానుజులునాయుడు కొమారుడు,
పత్తి-వేంకటకృష్ణసామినాయుడు.
శ్రీవైష్ణవ సంప్రదాయ గ్రంథ విక్రయశాల
నెం 6, వినాయక మొదలివీధి, సాహుకార్ పేట, మద్రాసు.

శ్రీః

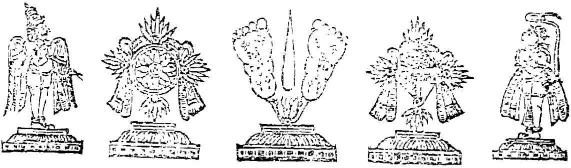

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

శ్రియై శ్రీరఙ్గనాయక్యై నమః.

సవ్యాఖ్యాన శ్రీగుణరత్నకోశః.

అవతారికా; శ్రీమత్కూరకుల పయఃపారావారసుధాకరః శ్రీమద్రామానుజమునీన్ద్రకృపాలబ్ధ శ్రీభాష్యాది ప్రబన్ధపరిచయ మహిమోల్లాసబుద్ధిః ద్రవిడోపనిషద్గమ్భీరాశయవివరణ శ్రీరఙ్గరాజ కమలాపతిలాలితః శ్రీరఙ్గనాథ దివ్యాజ్ఞాలబ్ధ పరాశరభట్టారకనామధేయః కైశికపురాణశ్రవణ సముదితమహిమోల్లాస భాసురరఙ్గరమణ కరుణాప్రసాద సమాసాదిత బ్రహ్మరథవైభవః యతివర చరణామ్భోరుహప్రపన్నాన్తేవాసిజనాగ్రేసర కూరేశతనూభవః సకలశాస్త్రవిదగ్రేసరః శ్రీభట్టాఖ్యదేశికః నిఖిల జగదుదయ విభవలయలీలాశాలి భగవత్ప్రియసఖభూతాం శ్రియం తత్కృత మహోపకారాతిశయానుసన్ధానేన దయావాత్సల్యాది గుణాతిశయ పరిశీలనేన స్తోతుకామః ప్రారిప్సిత గ్రన్థనిర్విఘ్నపరిసమాప్త్యర్థం శిష్టాచారపరమ్పరాప్రాప్తం మఙ్గళమాచరం స్తామేవ స్తౌతి॥ ... ...

ప్రణమ్య ! శ్రీగురుపఙ్క్తి పాదసరసీరుహ సంవినత శ్రీగుణరత్నకోశ వివృతిం వసురాజ్యాభిధామ్ । శ్రీసగ దేశికేన్ద్రైరనయ శ్రుతభావాత్స్యకుల శ్రీయుత వీరరాఘవ గురుర్వరనోతితరామ్॥ ... ... *

శ్రీమన్మహాభారతవంశ విశుద్ధవృత్తముక్తామణి స్సకల శాస్త్రవిదగ్రగణ్యః భట్టారకో విరచయన్ గుణరత్నకోశ స్తోత్రం శ్రియో నమతి తామిహ విఘ్నశాన్త్యై॥ శ్రియా యుతి॥ ... ... *

మూ॥ శ్రియై సమస్తచిదచిద్విధానవ్యసనం హరేః ।
అఙ్గీకారిభిరాలోకైః సార్థయన్త్యై కృతోఽఞ్జలిః॥ ౧॥

వ్యాఖ్యానమ్॥ (హరేః) హరతి పరిహరతి స్వాసంశ్రితానాం కరోతి పాప్మన ఇతి హరిః * అపహతపాప్మేతి శ్రుతేః అనేన హేయగుణప్రతిభటత్వముక్తం భవతి. హరత్యాశ్రిత పాపానీతి వా హరిః * హరిర్హరతి పాపానీతి స్మృతేః, అనేన సంశ్రితానాం స్వప్రాప్తివిరోధి సర్వపాపహరణోక్త్యా మోక్షప్రదత్వం, పాపహరణస్య తద్జ్ఞాన తన్నివర్తక కృపాక్షమాదిసాపేక్షత్వేన కల్యాణగుణాకరత్వం చ ఫలితమ్. హరతి సర్వం స్వవశీకరోతీతి వా హరిః * సర్వస్య వశీ * యత్రకామగమానసీతి శ్రుతిస్మృత్యోః స్వభావాత్: వశీత్యస్య సర్వం వశే యస్యాసావితి శ్రుతప్రకాశికాచార్యైర్వ్యాఖ్యానం కృతమ్; అనేనోభయవిభూతియోగిత్వముక్తం * హరిం హరన్తమనుయన్తి దేవాః * బ్రహ్మాణమీశం రుద్రం చ యమం వరుణమేవ చ - ప్రసహ్యాహరతే యస్మాత్తస్మాద్ధరిరిహోచ్యతే, ఇతి శ్రుతిస్మృతిభ్యాం భగవతః సర్వస్మాత్పరత్వం, సర్వదేవాని యన్తృత్వం చ సిద్ధమ్. తస్య (సమస్తచిదచిద్విధానవ్యసనమ్) అత్ర (చిదచిత్) శబ్దాభ్యాం * అచిదవిశేషితాన్ ప్రలయసీమని సంసరతః కరణకళేబరై

ఘటయితుం దయమానమనాః - వరదనిజేచ్ఛాధీనైన పరమాణుకోటిఘ్న ప్రకృతిం మహదభిమాన భూతకరణావళీకోరకితీమిత్యుక్త సృష్టియోగ్య సంసారిచేతన మిశ్రసత్త్వోగృహ్యతే. (సమస్త) శబ్దేన బ్రహ్మాదిపిపీలికాన్తం చేతనజాతమ్, చతుర్వింశతితత్త్వాత్మకం ప్రకృతితత్కార్యజాతఞ్చ వివక్షితమ్ తేషాం సమస్తచిదచితాం (విధానం) కరణకళేబరయోజనలక్షణం, తద్గం మహదహఙ్కారభూత కరణగ్రామోత్పాదనలక్షణం చ సృష్టిస్థితిలయయోరప్య తదుపలక్షణమ్ । యద్వా - సమస్తచిదచితాం బద్ధముక్తనిత్యరూపాణాం చేతనానాం శుద్ధసత్త్వమిశ్రసత్త్వసత్త్వశూన్యలక్షణానామచేతనానాం చ (విధానం) * ఇచ్ఛాత ఏవ తవ విశ్వపదార్థ సత్తానిత్యం ప్రియాస్తవతు కేచన తేహి నిత్యా ఇతి శ్రీవత్సాఙ్క శ్రీసూక్తిప్రకారేణ భగవతో నిత్యేచ్ఛయా నిత్యసూరీణాం నిత్యాసఙ్కుచితజ్ఞానతయా సఙ్కల్పనమ్: ముక్తానామావిర్భావాపహత పాప్మత్వాదిగుణాష్టకతయా సఙ్కల్పనమ్; బద్ధానాంకరణాది ప్రదాన కర్మతారతమ్యజ్ఞానోత్పాదనాదిచ। ఏవం చేతనవిషయే విధానం వేదితవ్యమ్ । అచేతనవిషయేషు శుద్ధసత్త్వస్య స్వేచ్ఛయా నిత్యవిభూతౌ విమాన గోపురమణ్డపప్రాసాదిరూపేణ పరిణమయితృత్వమ్ । మిశ్రసత్త్వస్య సంసారి చేతనాన్ప్రతిభోగ్య భోగోపకరణ భోగస్థానరూపేణాణ్డతదావరణ చతుర్దశభువన సమస్త దేహేన్ద్రియాది రూపేణ చోత్పాదనమ్ । సత్త్వశూన్యస్య కాలస్య చేతనకర్మానుగుణ్యేన కలా కాష్ఠా ముహూర్త యామ దిన పక్ష మాసాయన సంవత్సరాది రూపేణ పరిణమయితృత్వం చ విధానమ్ । తత్ర (వ్యసనమ్) అతిథినివేశవశాయాసంవా అఙ్గీకార ఏషామనీత్యఙ్గీకారాణాః; తైరఙ్గీకార సూచకైరక్షోర్ధః (అలోకైః) కటాక్షైః * స్మితవికసితగణ్డం శ్రీమవిభ్రాన్తనేత్రం ముఖముపనయన్తీ స్పష్టమాచష్ట సీతేతి నమ్రయమనలీలమ్ వాఙ్గీకారసూచ్యతే । నతు *పూర్ణోక్తా దక్షిణాపథా ఇతివదేవమేవ కార్యమితి

స్పష్టోక్త్యైత్యర్థః । (సార్థయన్త్యై) స్వానుమోదేన సఫలంకుర్వత్యై స్వాను
మోదాజననే హరేర్జగత్సృష్ట్యాది లీలావిరసాస్స్యాత్॥ తదుక్తం శ్రీస్తవే *
శ్రీర్దేయంఖలు నాన్యథాస్య రసదా స్యాదైకరస్యాత్తయేతి ॥ అనేన భగవత
ఏవ జగజ్జన్మాదికారణత్వమ్ । శ్రియస్తు తదనుమోదేన తదుత్తమ్భకత్వమాత్రం
సూచితమ్। ఏవంపరత్వముక్తమ్. సౌలభ్యమాహ (శ్రియా) ఇతి। (శ్రియై)
తత్తత్పురుషార్థలాభాయ సర్వసంశ్రయణీయాయై శ్రీరఙ్గనాయక్యై । అత్ర
శ్రీశబ్దస్యైషా వ్యుత్పత్తిర్వివక్షితా। తతోఽస్యా ఘటకత్వసిద్ధిః । వ్యుత్పత్తిషట్కంచ
మదీయే శ్రీగుణసుధాసార లహరీస్తోత్రే ప్రదర్శితమ్ * శ్రితాస్యస్యైస్స్వైవ
శ్రయసి రమాం సంశ్రితగిరశ్శృణోషి శ్రేయాంసం శ్రితజనవచశ్శ్రావయసి
చ । శృణాస్యేతద్దోషాన్ జననినిఖిలాన్ సర్వజగతీం గుణైశ్శ్రీణాసిత్వం
తదిహ భవతీం శ్రీరితి విదురితి. (అఞ్జలిః) స్వశేషత్వసూచకస్సకరః క్షిప్రప్రసా
దహేతుశ్చ * అఞ్జలిః పరమా ముద్రా క్షిప్రం దేవప్రసాదినీత్యుక్తేః. (కృతః)
కృతో భవతి మయేతి శేషః । అత్ర 'హరే సమస్తచిదచిద్విధాన వ్యసనమా
లోకైస్సార్థయన్త్యై' ఇతి వస్తునాయథా కస్యచిత్ప్రభోః ప్రీత్యైకేనచిత్ప్రయత్న
సాధ్యేకర్మణి కృతే ప్రభుణా తద్దర్శన తదనుమోదనే చ కృతే కర్తుర్మహానన్దో
భవతి, తథా సమస్తచిదచిద్విధానవ్యసనినో హరేరపి తత్ప్రయత్నే శ్రియా దర్శ
నేనానుమోదితే తస్యాపి మహానన్దో భవతీతి వస్తుధ్వన్యత ఇత్యస్యస్తోత్రస్యోత్త
మత్వం సూచితమ్ *ధ్వనిప్రధానతాయాం తత్రతదుత్తమముదాహృతమితిలక్షణాత్।
అఞ్జలిరితి కమలముకుళాకార కరతలయుగళసంయోగరూపాఞ్జల్యుక్త్యా కాయిక
నమస్కారః; కృత ఇతి వాచా తదనువాదేన వాచికనమస్కారః; మనసి
పూర్వోవాగుత్తర ఇతి మనఃప్రసరణపూర్వకత్వాద్వాచో మానసికనమస్కా
రశ్చకృత ఇతి మన్తవ్యమ్। మఙ్గళారమ్భసమ్భవాయ స్తోత్రాదౌ శ్రీశబ్దప్రయోగః।

*దేవతావాచకాశ్శబ్దా యేచభద్రాదివాచకాః । తేసర్వేనైవ నిన్ద్యాస్స్యుర్లిపితో గణతోపివా ఇత్యుక్తేః రాదౌ రోగఫలకజగణప్రయోగదోషో నేతి ధ్యేయమ్॥ ౧.

అవ ; మహాప్రబన్ధనిర్మాణే విఘ్నభూయస్త్వశఙ్కయా తన్నివృత్త్యైమఙ్గళబాహుళ్యాయ దేవతావిశేషణే సుకరోపాయం సమస్తాఙ్గమఙ్గళాన్తరమాచరత్యుల్లాసేతి॥

మూ॥ ఉల్లాసపల్లవితపాలితసప్తలోకీ నిర్వాహకోరకితనే
మకటాక్షలీలామ్ । శ్రీరఙ్గహర్మ్యతలమఙ్గళదీపరేఖాం
శ్రీరఙ్గరాజమహిషీం శ్రియమాశ్రయామః॥ ౨॥

వ్యా॥ అత్ర ఉల్లాసపదాన్వయాయ సప్తలోక్యా ఇతిషష్ఠ్యన్తంపదం లభ్యతే। తథాచసప్తలోక్యాః (ఉల్లాసేన) ఉదయేన (పల్లవితా) సఞ్జాతపల్లవా (పాలితాయాః) రక్షితాయాః (సప్తలోక్యాః) నిర్వాహేణస్థిత్యా (కోరకితా) సఞ్జాతకోరకా; పల్లవితకోరకితేత్యుభయత్రాపి * తదస్య సఞ్జాతమితి తారకాదిత్వాదితచ్ప్రత్యయః। (నేమకటాక్షో) ర్ధవీక్షణం* నేమ ఇత్యర్ధ ఇతిసిద్ధాన్తకౌముద్యామ్: తస్య తథాభూతా (లీలా) విలాసోయస్యాస్తామ్। ఉల్లాస పల్లవితేత్యనేన లక్ష్మీకటాక్షలీలాయా జగదుత్పత్తిప్రాక్కాలాపేక్షయాభూయస్త్వమ్। నిర్వాహకోరకితేత్యనేనోత్పన్నజగత్స్థితిజనితహర్షేణ తతోపి భూయస్త్వంచ గమ్యతే। అనేన లక్ష్మ్యా జగదుత్పత్తిస్థితిప్రయోజకత్వముక్తమ్। తతశ్చ పరత్వంఫలితమ్। సౌలభ్యమాహ (శ్రీరఙ్గేతి)। శ్రీరఙ్గదివ్యనగరే(హర్మ్యతలస్య) దివ్యవిమానప్రదేశస్య శ్రీరఙ్గాఖ్యదివ్యవిమానప్రదేశస్యవా (మఙ్గళదీపరేఖామ్) శోభనదీపకలికాం దీపకలికామివశ్రీరఙ్గ

విమానాన్తర్గర్భ ప్రకాశికామితిభావః । మఙ్గళత్వేనేచ అదుష్టత్వాద్యోతనా త్ప్రసిద్ధ దీపాపేక్షయా వ్యావృత్తిః । దీపరేఖామిత్యౌజ్జ్వల్యంచద్యోత్యతే (శ్రీరఙ్గరాజమహిషీం) శ్రీరఙ్గరాజేనసహ విశ్వరక్షణే కృతాభిషేకామ్*కృతాభిషేకామహిషీత్యమరః॥ (శ్రియం) సర్వసమాశ్రయణీయాం లక్ష్మీం (ఆశ్రయామః) శరణంగచ్ఛామః । కటాక్షలేశలీలాకల్పిత జగదుత్పత్తిస్థితికాం సర్వసంశ్రయణీయత్వాయ శ్రీరఙ్గేకృత నిత్యవాసాం శ్రీరఙ్గేశ్వరవల్లభాం అత ఏవ శ్రియం శరణంగచ్ఛామ ఇతిభావః! అత్రసప్తలోక్యుత్పత్తిస్థిత్యో ర్లక్ష్మీనేమ కటాక్ష లీలాపల్లవకోరకత్వరూపణా తత్కటాక్షలీలాయాః లతాత్వ మర్థసిద్ధమితిసావయవరూపకమలఙ్కారః! ఏకదేశరూపణేసర్వరూపణమప్యర్థసిద్ధమ్

* ప్రౌఢమౌక్తికరుచస్తే పయోముచాంబిన్దవః కుటజపుష్పబన్దవః । విద్యుతాం నభసి నాట్యమణ్డపే కుర్వతే స్మ కుసుమాఞ్జలిశ్రియమిత్యత్రపయోముచాం బిన్దవో నభసి నాట్యమణ్డపే కుసుమాఞ్జలి శ్రియం కుర్వత ఇత్యనేన విద్యుతాం నటీనామిత్యర్థసిద్ధమితి సాహిత్య. చిన్తామణికారోక్తేః॥ శ్రీరఙ్గహర్మ్యతలమఙ్గళదీపరేఖా మిత్యత్ర నిరవయవరూపక మలఙ్కార ఇతి సావయవనిరవయవరూపకయోః స్సంసృష్టిః * భేదేనావస్థితిర్యేషాం సా సంసృష్టిరుదాహృతేతి లక్షణాత్॥ ... ౨॥

అవ; అథమఙ్గళభూయస్త్వసిద్ధ్యై పద్యద్వయేన స్వస్మై లక్ష్మీకటాక్షప్రార్థనేనాశీర్వాదమఙ్గళమాచరతి అనుకలేతి। ... ...

మూ॥ అనుకలతను కాఙ్క్షాలిఙ్గనారమ్భశుమ్భత్ప్రతిదిశభుజశాఖ
శ్రీసఖానోకహస్థే ; స్తనస్తబక గుళుచ్ఛ స్ఫారపుష్ప
ద్విరేఫా రచయతుమయిలక్ష్మీ కల్పవల్లీకటాక్షాః॥ ౩॥

వ్యా॥ (అనుకలమ్) అనుక్షణం ఇదం పుష్యదితి ప్రకాశనే స్వేతి । తనుః కాణ్డ ఇవ (తనుకాణ్డః) కాణ్డోదణ్డః * కాణ్డో(స్త్రీ)దణ్డబాణార్వవర్గావసరవారిషు ఇత్యమరః. తస్య (తనుకాణ్డ) స్యాలిఙ్గనారమ్భే (తనుకాణ్డే) ఆలిఙ్గనారమ్భే వా (పుష్యన్తీ) ప్రకాశమానా; దిశాసు దిశాసు (ప్రతిదిశం)* అవ్యయం విభక్తీతి సప్తమ్యర్థేవ్యయీభావః। సర్వాసు దిశాస్విత్యర్థః। భుజాశాఖా ఇవ (భుజశాఖాః) ప్రతిదిశం భుజశాఖా యస్య స తథోక్తః। శ్రియః సఖా (శ్రీసఖః) రాజాహస్సఖిభ్యష్టజితి టచ్ప్రత్యయాన్తతయా శ్రీసఖశబ్దోకారాన్తః। శ్రీసఖః అనోకహ ఇవ (శ్రీసఖానోకహః) ప్రతిదిశభుజశాఖశ్చాసౌ శ్రీసఖానోకహశ్చ స తథోక్తః. తస్య (బుద్ధిః) జ్ఞానశక్త్యాదీనా మాత్మగుణానా మౌజ్జ్వల్య సౌన్దర్య సౌగన్ధ్య సౌకుమార్య లావణ్యాదీనాం విగ్రహగుణానాంచ సమృత్; అనుకల తనుకాణ్డా లిఙ్గనారమ్భ పుష్యన్తీ ప్రతిదిశ భుజశాఖ శ్రీసఖానోకహర్ధిరస్యాస్సేతి బహువ్రీహిః. స్యాలిఙ్గనారమ్భ ప్రతిక్షణ ప్రకాశమాన భగవత్స్వరూప రూపగుణ సమృద్ధిరిత్యర్థః। లక్ష్మీతనోః కాణ్డోపమ్యాదార్జవం సూచితమ్। ప్రతిదిశభేదేన భగవద్భుజేషు చతుష్ట్వం, భుజాశాఖా ఇవేత్యనేన భుజానాం శాఖోపమ్యాదాయతత్వం, వృత్తత్వఞ్చ సూచితమ్। శ్రీసఖ ఇత్యనేన సర్వ స్వాత్మరత్వమ్, అనోకహ ఇత్యనేన శ్రీతనుకాణ్డాలిఙ్గనసుఖజనితం వైవశ్యంచ ద్యోతితమ్। భగవతశ్శ్రీసఖ ఇతి రూపాఖ్యా శ్రియో భగవత్స్వరూప నిరూపకత్వేన చ ప్రయోగః। అనోకహ ఇతి భగవత ఆనన్దనిర్భరత్వేన స్తబ్ధతయావస్థానాద్వృక్షౌపమ్యమ్ * వృక్ష ఇవ స్తబ్ధో దివి తిష్ఠత్యేక ఇతి శ్రుతేః. భవాధ్వశ్రాన్తవిశ్రాన్తిపదత్వేన వా వృక్షౌపమ్యమ్ * వాసుదేవతరుచ్ఛాయా నాతిశీతాన ఘర్మదేతి స్మృతేః ఏవం లక్ష్మ్యా విగ్రహ సౌన్దర్యం స్వాధీనపతికత్వం చోక్తమ్। అథావయవ సౌన్దర్యమాహ (స్తనయుగేతి)। స్తనౌచ నయనే చ స్తననయనం (గురుచ్ఛా)

గుచ్ఛౌ (స్ఫారపుష్పయో) ర్వికచపుష్పయో (ర్ద్విరేఫౌ) భ్రమరౌ స్ఫార పుష్పద్విరేఫౌ; గుళుచ్ఛౌచస్ఫారపుష్పద్విరేఫౌచ గుళుచ్ఛస్ఫారపుష్పద్విరేఫం; స్తననయనం గుళుచ్ఛస్ఫారపుష్పద్విరేఫమివయస్యాస్సాతథోక్తా। స్తనయోః గుళుచ్ఛోపమేయనసౌన్దర్యం, నయనయోస్స్ఫారపుష్పోపమేయనవికాసవైపుల్యంచగమ్యతే । కనీనకయోర్ద్విరేఫోపమేయనైల్యస్నిగ్ధతేద్యోత్యతే। లక్ష్మ్యాఃకల్పవల్లీవ (లక్ష్మీకల్పవల్లీ) పుష్పాదితుల్యావయవయోగేన సర్వాభీష్టప్రదత్వేనచలక్ష్మ్యాఃకల్పవల్ల్యౌపమ్యమ్ (మయి)స్తుత్యుద్యతే(కటాక్షరచయితు) మాంకటాక్షలక్ష్యంకరోత్విత్యర్థః। అత్ర ఇవేత్యుపమావాచకాప్రయోగాద్వాచకలుప్తోపమాలఙ్కారః। నన్వత్ర తనౌకాణ్డత్వరూపణం, తదాలిఙ్గనారమ్భశోభిషు శ్రీశభుజేషు నానాదిగ్వ్యాపిశాఖాత్వరూపణం, తద్వత్త్రిశీసఖేవృక్షత్వరూపణం, స్తనయోఃగుళుచ్ఛత్వరూపణం, సతారకనయనయోస్సభ్రిమరవికచపుష్పత్వరూపణం, లక్ష్మ్యాంకల్పవల్లీత్వరూపణం చేతిసావయవరూపకమేవాలంకారోస్తు; స్ఫుటత్వాచ్చారుతాతిశయావహత్వాచ్చేతిచేన్న। అర్థబాధేస్స్ఫుటత్వచారుతాతిశయావహత్వయోరకిఞ్చిత్కరత్వాత్।లక్ష్మీకల్పవల్లీకటాక్షరచయత్విత్యత్రలక్ష్మ్యాః కల్పవల్లీత్వరూపణేకల్పవల్ల్యాఃకటాక్షరచనానుపపత్తేః। నహిలక్ష్మ్యా ఇవకల్పవల్ల్యాఃకటాక్షాస్సమ్భవన్తిస్థావరజాతీయత్వాత్। నచకల్పవల్ల్యాస్సర్వఫలప్రదత్వేన కటాక్షరచనమపియుజ్యత ఇతి వాచ్యమ్ । విచిత్రవసనాభరణాద్యపేక్షితప్రదత్వేపి తస్యాః కటాక్షసద్భావేమానాభావాదితిదిక్॥ నచతదుపపత్త్యైపరిణామఏవాత్రాలఙ్కారోస్త్వితివాచ్యమ్। తనుకాణ్డేత్యాదిసర్వవిశేషణవైయర్థ్యప్రసఙ్గాత్।లక్ష్మీకల్పవల్లీతివిశేష్యమాత్రేకటాక్షరచనౌచిత్యాయ పరిణామప్రాప్తేః।తస్మాద్వాచకలుప్తోపమైవాలఙ్కారఇతితత్త్వమ్॥

అవ॥ భగవతస్స్థావరజఙ్గమతరతమభావసృష్టినియామక భ్రూవిక్షేపా, శ్రుతిశిరసామపి పరతత్త్వసంశయనివర్తకపదరాగా, స్వభోగోపక్రమలీలాల్పీకృత భగవదైశ్వర్యరూప్యనిభవా, లక్ష్మీస్సుధాతరఙ్గాన్తరఙ్గైరపాఙ్గైరస్మానభిషిఞ్చత్విత్యాశాస్తే యద్భ్రూభఙ్గా ఇతి॥ ... *

మూ॥ యద్భ్రూభఙ్గాః ప్రమాణం స్థిరచరరచనాతార
తమ్యే మురారేర్వేదాన్తాస్తత్త్వచిన్తాం మురభిదురసియ
త్పాదచిహ్నైస్తరన్తి। భోగోపోద్ఘాతకేళీచులకిత భగవ
ద్వైశ్వర్యపార్యానుభావా సానశ్శ్రీరాస్తృణీతా మమృతల
హరిధీలఙ్ఘనీయైరపాఙ్గైః ॥ ॥౪॥

వ్యా॥ (మురారేః) ర్మురద్విషః శ్రీరఙ్గరాజస్య (స్థిరచరరచనాతారతమ్యే) స్థావరజఙ్గమసృష్టినీచోచ్చభావే। స్థావరసృష్టౌనీచోచ్చభావః - కల్పవృక్షచన్దనరసాలాశ్వత్థనారికేళాద్యపేక్షయా స్నుహీబర్బూరార్కకణ్టకిద్రుమాణాం నీచభావః, తత్ప్రతియోగినాముక్తానాంకల్పవృక్షాదీనాముచ్చభావః। చరసృష్టినీచోచ్చభావస్తు దేవాపేక్షయా మనుష్యాణాం మనుష్యేషుచ బ్రాహ్మణాపేక్షయా క్షత్రియాణాం తదపేక్షయా వైశ్యానాం తదపేక్షయా శూద్రాదీనాంచ నీచభావః, తదపేక్షయా తిరశ్చాం తేష్వపి హంసగరుడశుకశారికామయూరకోకిలాద్యపేక్షయా కఙ్కగృధ్రకాకఘూకాదీనాం నీచభావస్తత్ప్రతియోగినాముక్తానాం దేవాదీనాముచ్చభావశ్చేతిబోద్ధ్యమ్। తత్ర (యస్యాః) లక్ష్మ్యాః (భ్రూభఙ్గాః) భ్రూవిక్షేపాః (ప్రమాణం) నియామకాః। శ్రీభ్రూభఙ్గతారతమ్యం దృష్ట్వాహరిః, స్థావరజఙ్గమాత్మకం జగత్తరతమభావేన సృజతీతి

భావః । శ్రీభూమిభఙ్గతారతమ్యేచ తత్తత్కర్తృతారతమ్యం హేతురితి శ్రియో నవైషమ్యనైర్ఘృణ్యప్రసఙ్గః । భూమిభఙ్గానె ప్రమాణ మిత్యనేన ధాతుర్జగత్సృష్టౌ యథావేదాః ప్రమాణం తథా భగవతోఽపి స్థిరచరరచనా తారతమ్యే శ్రీభూమిభఙ్గాః ప్రమాణమితి భావః । (వేదాన్తాః) ఉపనిషదః (తత్త్వచిన్తాం) బ్రహ్మా శివో విష్ణుర్వా పరతత్త్వమితిసంశయం (మురభిదురసి) శ్రీరఙ్గేశవక్షసి (యత్పాదచిహ్నైః) యస్యాః శ్రియః పాదచిహ్నైః పాదాలక్తకాంకైః స్తరన్తి । నిరతిశయదీప్త్యా పాదక శ్రీపదముద్రితః శ్రీరఙ్గరాజఏవ పరతత్త్వమితి నిర్ణయేన నివృత్తసంశయాభవన్తి । అత్ర వేదాన్తశబ్దేనచైతన్యయోగిన స్తదధిష్ఠాతృపురుషా ఉచ్యన్తే॥ తేషామేవతత్త్వచిన్తాయా, దేవతాన్తరా సమ్భవన్మురభిద్వక్షో నిష్ఠలక్ష్మీ చరణలాక్షాచిహ్నదర్శనస్య, తత స్తదఙ్కితో మురభి దేవ పరతత్త్వమితినివృత్త సంశయత్వస్య చోపపత్తేః । అతశ్చ వేదాన్త పురుషా వేదేషు* నకిరిన్ద్రత్వదుత్తరః,"*అగ్నిరగ్రే ప్రథమో దేవతానాం*ఏక ఏవరుద్రో నద్వితీయాయతస్థే * విశ్వాధికో రుద్రోమహర్షిః * హిరణ్యగర్భ స్సమవర్తతాగ్ర ఇతి నానాదేవతాపారమ్య ప్రతిపాదనాత్ * ఏకోహవైనారాయణ ఆసీత్ * అగ్నిరవమో దేవతానాం విష్ణుః పరమ ఇతి తత్సాధారణ్యేన విష్ణుపారమ్యస్యాపి ప్రతిపాదనాదుక్తేష్వేషు కః పరతత్త్వమితిసంశయేసతిస్వయం నిర్ణేతుమసమర్థాః, శ్రీరఙ్గధామని మురభిదం శ్రీరఙ్గరాజమాసేవ్య తదురస్యసాధారణ శ్రీపదలాక్షాలాఞ్ఛనదర్శనేన అయమేవ పరతత్త్వమితి నిశ్చిన్వన్తి ఇతి భగవతశ్శ్రీపరాశరభట్టార్యస్యతాత్పర్యమ్ । యద్వా (వేదాన్తాః) ఉపనిషదః (తత్త్వచిన్తాం)*నకిరిన్ద్రత్వదుత్తరఇత్యాద్యుక్తరీత్యా సర్వాసాం నానాదేవపారమ్య ప్రతిపాదనాదేషు కః పరతత్త్వమితి పరతత్త్వవిషయే శ్రోతృసంశయ జనన నిమిత్తాం (చిన్తాం) ఖేదం (మురభిదురసి) భగవద్వక్షసి । యత్పాదచిహ్నైరిత్య

నేనలక్ష్మీసమ్బన్ధో లక్ష్యతే(తరన్తి)అతివర్తన్తే ప్రాశస్త్యప్రతిపాదనసాధారణ్యే ప్రకారణవాక్యేషు*ఏకో హవై నారాయణ ఆసీత్ *న బ్రహ్మా నేశాన ఇతీతరనిషేధపూర్వకం భగవతః ప్రళయసమయావస్థితిం ప్రతిపాద్య* అథ పురుషో హవై నారాయణో కామయత ప్రజాస్సృజేయేతీత్యాదినా తస్యపురుషశబ్దవాచ్యతాం జగత్సృష్ట్యాదికర్తృత్వంచ ప్రతిపాద్య*సహస్రశీర్షా పురుష ఇత్యారభ్య *తస్యధీరాః పరిజానన్తియోనిమిత్యన్తేన వాక్యజాతేన నారాయణ పురుషశబ్దవాచ్యస్య సహస్రశిరః పాదాదిమత్త్వ విశ్వశరీరత్వ మోక్షప్రదత్వ మహామహిమత్త్వ సర్వతో జ్యాయస్త్వ సర్వభూతైక పాదత్వ త్రిపాద్విభూతిమత్త్వవిశ్వాక్రమణ కర్తృత్వ చరాచరోత్పాదక నానావయవత్త్వ తమఃపారవర్తిత్వ సర్వనామరూపవ్యాకర్తృత్వ కర్మకృతజన్మరహితత్వస్వేచ్ఛాకృతానేకావతారత్వ తదవతారహేత్వపార కారుణికత్వాని ప్రతిపాద్య । ఏవం విభవో నారాయణ శబ్దవాచ్యశ్చ కః? ఇత్యపేక్షాయాం *హ్రీశ్చతే లక్ష్మీశ్చ పత్న్యౌ * శ్రియం లోకే దేవజుష్టా ముదారామితి తస్య లక్ష్మీపతిత్వ ప్రతిపాదనాల్లక్ష్మీపతిరేవ నారాయణ పురుషశబ్దవాచ్యః పూర్వోక్తసర్వవైభవయుక్తః పరతత్త్వంచేతి శ్రోతారో నిశ్చినుయుః తతో నాస్మాభిశ్చిన్తా కార్యేతిఖేదముజ్ఝన్తీత్యర్థః । తరన్తీత్యనేన మాతాపితృ సహస్రేభ్యోవత్సలతరతయా వేదాన్తానాం తత్ఖేదస్యదుస్తరత్వంసూచితమ్ ।అనేన లక్ష్మ్యా వేదాన్తవేద్యత్వం సూచితమ్ । (భోగోపోద్ఘాతకేళీచుళకిత భగవద్వైశ్వరూప్యానుభావా) భోగస్య ప్రీతివిషయస్య భగవత్కృతస్యాలింగన చుంబనాలోకనశ్లాఘనాదేః(ఉపోద్ఘాతః) ఉపక్రమః,తస్మిన్ (కేళ్యాం) లీలయా(చుళకితః) ప్రసృతిపీతోల్పీకృతో వా (భగవద్వైశ్వరూప్యస్య) విశ్వశరీరత్వస్య అనన్తభుజవక్త్రనేత్ర శీర్షత్వరూపస్య (అనుభావః) మాహాత్మ్యం యస్యా

స్నాతకోక్తా । ఆలింగన చుంబనా ద్యుపక్రమకేళ్యపర్యాప్తభగవద్విశ్వవిగ్రహావిభవేత్యర్థః॥ తదుక్తం యామునాచార్యైః * స్వవైశ్వరూప్యేణ సదానుభూతయాప్యపూర్వవద్విస్మయమాదధానయేతి. వక్ష్యతిచాయందశశతపాణిపాదేత్యాదినా॥ యద్వా. (భోగస్య) శ్రీకృతస్వభగవత్స్వరూపరూపగుణవిభూత్యనుభవస్య; ఉపోద్ఘాతకేళీత్యాదేః పూర్వవదర్థః। పూర్వయోజనాయాం స్వానుభవసాధనత్వాపర్యాప్త భగవద్విశ్వవిగ్రహావిభవత్వమ్, ద్వితీయయోజనాయాం స్వానుభవవిషయాపర్యాప్త భగవద్విశ్వవిగ్రహావిభవత్వంచార్థ ఇతి భేదః । పూర్వయోజనాయాం లక్ష్మ్యాస్సౌందర్యాతిశయస్సూచితః । ద్వితీయయోజనాయాంతద్జ్ఞానశక్తిచాతుర్యాదివైలక్షణ్యంసూచితమ్ । (సా) పూర్వోక్తగుణవిశిష్టా; భగవత్స్వరూప నిరూపకత్వేన ప్రసిద్ధావా । పాదత్రయేణాపి పరత్వముక్తమ్ । అథ సౌలభ్యమాహ (శ్రీరితి) స్వేతరైశ్శ్రీయత ఇతి శ్రీః। (అమృతలహరిధీలంఘనీయైః) అమృతలహరిధియా ‘‘అమీ అమృతతరంగాః’’ ఇతిబుద్ధ్యా (లంఘనీయైః) ప్రాప్యైః లఘేర్గత్యర్థత్వాత్; స్వైష్వమృతతరంగబుద్ధిజనకైరిత్యర్థః। యద్వా, (అమృతలహరిధీః) అమృతతరంగబుద్ధిః తదపేక్షయా (లంఘనీయా) త్యాజ్యాయైస్తైర్గప్రయోజకైస్సర్వేషామితి శేషః। అమృతతరంగేభ్యోప్యతిమధురతయా సర్వేషామమృతతరంగానివ రక్తైరిత్యర్థః। (అపాంగైః) కటాక్షైః (నః) అస్మాన్ (ఆస్తృణీతామ్) ఆచ్ఛాదయతు అభిషించత్విత్యర్థః; అఙ్పూర్వాత్ స్తృఞ్ ఆచ్ఛాదన ఇత్యస్మాద్ధాతోశ్శ్నాప్రత్యయే ఈహల్యఘోరితీత్వేలోడాత్మనేపద ప్రథమపురుషైకవచనమ్॥ ...*

అవ॥ శ్లోకద్వయప్రార్థిత పరిష్కారేణ లక్ష్మీకటాక్షామృతవీచి విశదీకృత విజ్ఞాన విషయీకృత తత్స్వరూపగుణ విభూతిః, బ్రహ్మాద్యశక్యస్తవం తద్వై

భవవైపుల్యంస్వవాక్పల్గుతాం చానుసంధాయ, తత్స్తుతిసాహసప్రవృత్తస్య స్వస్యవాక్ప్రశస్త్యైస్వస్తీతిసాభిప్రాయమాహ॥ యద్వావదితి॥

మూ॥ యద్వావత్తవవైభవం తదుచితస్తోత్రాయ దూరే
స్పృహా స్తోతుంకేవయమిత్యదశ్చజగృహుః ప్రాఞ్చో
విరిఞ్చ్యాదయః। అప్యేవం తవదేవివాఙ్మనసయోర్బా
హ్యానభిజ్ఞంపదం కావాచః ప్రయతామహేకవయితుం
స్వస్తిప్రశస్త్యైగిరామ్॥ ॥౫॥

వ్యా॥ హే (దేవి) శ్రీరంగేశ్వరి (తవవైభవంయత్) యత్స్వరూపం (యావత్) యావత్పరిమాణం (తదుచితస్తోత్రాయ) తదుభయానురూపస్తవనాయ *క్రియార్థోపపదేత్యాదినా చతుర్థీ। (స్పృహా) ఇచ్ఛా (దూరే) దూరతఏవ; నసంభవతీత్యర్థః; ఇచ్ఛాజాతాపి విఫలైవ, నిరవధిక విభవస్తోతురశక్యత్వాదిత్యర్థః। (ఇచ్ఛాదూరే) ఇత్యత్రసంబంధ్యనిర్దేశాత్సర్వేషామితి గమ్యతే। నను మద్విభవస్య స్తోతుమశక్యత్వే విరించ్యాదయః కథంతుష్టువురిత్యతఆహ (స్తోతుంకఇతి) (ప్రాంచః) ప్రాచీనాఃనాద్యతనాః తేనజ్ఞానశక్తివైపుల్యంనూచితమ్।(విరించిః) బ్రహ్మా *బ్రహ్మావిధాంవరఇతి ప్రసిద్ధవిభవశ్చతుర్ముఖ ఆదిర్యేషాంతేతథోక్తాః। ఆదిశబ్దేన శివశతమఖాదయోగృహ్యంతే। అదశ్చేత్యత్రచశబ్దోభిన్నక్రమః విరించ్యాదయశ్చేత్యర్థః। తేచవయంమితప్రజ్ఞాఇత్యర్థః (అదః) ఇదం వైభవమ్ అదశ్శబ్దేన*యతోవాచ ఇతిశ్రుత్యుక్తవాఙ్మనసాగోచరత్వంసూచ్యతే। (స్తోతుంకే) కియచ్ఛక్తికాఇతి ఇదంవచనం (జగృహుః) ఆవదన్నతుష్టువురిత్యర్థః। యద్వా వయంస్తోతుంక ఇతివచనం (అదశ

ఇదం వైభవంచ(జగృహుః)స్తోతుమశక్యమితివదంతఏవ తూష్ణీంభవితుమశక్తా వైభవం యథాశక్తిస్తుష్టువురిత్యర్థః। తేనస్తుతావసాకల్యం సూచితమ్ (అప్యేవం) ఏవమపిబ్రహ్మాద్యశక్యస్తవత్వేపి (వాఙ్మనసయోః) ర్వాక్చిత్తయోరుపనిషదామపీతి శేషః।వాఙ్మనసశబ్దఃఅకారాంతః *అచతుర విచతురేతిసూత్రేణనిపాతితః। (భాషా) భాషణంవాక్చిత్తాభ్యాంపరిచ్ఛేదః; (తదనభిజ్ఞం) వాఙ్మనసాగోచరమిత్యర్థః। యద్వావాఙ్మనసయోర్భాషావాఙ్మనసవాచక శబ్దస్త దనభిజ్ఞమ్ తద్వాచకశబ్దమేవనజానాతి కుతస్తేజానీయాత్ తద్గోచరత్వందూరాపాస్తమితిభావః (తఐపదం) పద్యత ఇతిపదం త్వత్స్వరూపం (కవయితుం) వర్ణయితుం(కౌవాచః)కుత్సితవాచః *ఈషదర్థేచేతి కుశబ్దస్యకాదేశః।అనేన స్తుతిసామగ్రీవైకల్యంసూచితమ్(ప్రయతామహే)యత్నంన, కింతు ప్రకృష్టయత్నం కుర్మహే; అహోసాహసికత్వ మస్మాకమితిభావః।(గిరాం)స్తుతివచసాం(ప్రశస్త్యై) ప్రసిద్ధ్యై (స్వస్తి) మంగళంస్యాదితి శేషః। స్యాత్ ? ఇతికాకుః, నస్యాదిత్యర్థః। అతిసాహసికప్రయత్నోయంనఫలతీతి హృదయమ్॥ స్తుతిప్రయత్నస్య సాహసకృత్యత్వేపి శేషత్వస్వరూపోచిత కించిత్కారరూపత్వా ద్వాక్ప్రసిద్ధ్యైస్వస్తిభవత్వితి ప్రార్థనాయాంవా తాత్పర్యమ్॥ ... *

అథ; బ్రహ్మాద్యశక్యస్తవత్వేపి శ్రియ స్తద్గుణవిస్తారణేన స్తోతృత్వం స్వస్మిన్నపర్యవస్యతీత్యాహ॥ స్తోతారమితి॥ ... ...

మూ॥ స్తోతారస్తవసన్తి దేవి కవయో యో విస్తృణీతే
గుణాం స్తోతవ్యస్య తతశ్చ తే స్తుతిధురామయ్యేవ విశ్రా
మ్యతి ।యస్మాదస్మదమర్షణీయఫణితి స్వీకారతస్తేగుణాః

క్షాన్త్యౌదార్యదయాదయో భగవతి స్వాం ప్రస్నువీరన్
ప్రథామ్॥ ... ... ॥ ౬ ॥ *

వ్యా॥ (హే దేవి) స్తోతవ్యస్య స్తుత్యస్య (గుణాన్ యో విస్తృణీతే) విస్తారయతి * విపూర్వాత్ స్తృఞ్ ఆచ్ఛాదన ఇతిధాతోః శ్నా ప్రత్యయే ఈహల్యఘోరితీత్వే తప్రత్యయస్య ఏత్వే కృతే విస్తృణీత ఇతిరూపమ్, తం (కవయః) పండితాః *సంఖ్యావాన్ పండితః కవిరిత్యమరః। (స్తోతారం) స్తావకం (ఉశన్తి) కథయన్తే *వశ కాన్తావిత్యస్మాద్ధాతోర్గ్రహిజ్యేతి సంప్రసారణే ఝోన్త ఇత్యన్తాదేశే ఉశన్తీతిరూపమ్। (తతః) గుణవిస్తారకస్యైవ స్తోతృత్వకథనాత్ చేతి చకారేణ పూర్వశ్లోకసూచిత స్వరూపోచిత కించిత్కారరూప స్తుతిప్రవృత్తిర్హేతుత్వేన సముచ్చీయతే। తే స్తుతిధురా (త్వద్విషయస్తోత్రభారః) ధురాశబ్ద ఆకారాన్తః *హలన్తానామజన్తత్వం వా గురుర్మన్యతే (మయ్యేవ) న విరించ్యాదిషు తేషాం శ్రుతిమధురవాక్త్వాదితి భావః (విశ్రామ్యతి) పర్యవస్యతి, స్తోతృత్వంచ మయ్యేవోచితమిత్యర్థః। కథం త్వయా మద్గుణా విస్తీర్యన్తే యేన తవైవ స్తోతృతా స్యాదిత్యత ఆహ యస్మాదితి। యస్మాద్ధేతోః (అస్మదమర్షణీయభణితిస్వీకారతః) మత్కఠోరవచనవిషయీభావతః (తే) తవ (క్షాన్త్యౌదార్యదయాదయః) వాగ్దోషసహనేః క్షాన్తిః, అయోగ్యేనాపి మయా స్వస్తుతి నిర్వర్తనాదౌదార్యం, స్తుత్యకరణే దుఃఖితస్య మే భణితి స్వీకారేణానుకంపనాద్దయా, ఆదిశబ్దేన భణితి దోషే గుణత్వబుద్ధిర్వాత్సల్యంచేతి గుణాః (స్వాం) స్వకీయాం (ప్రథాం) ప్రసిద్ధిం ప్రకాశంవా (ప్రస్నువీరన్) జనయేయుః। *ష్ణు ప్రస్రవణ ఇత్యస్మాద్ధాతోర్లిఙాత్మనేపద బహువచనే లిఙస్సీయుట్ సలోపే ఉవఙి ఝస్యరన్నాదేశే ప్రస్నువీరన్నితిరూపమ్॥

అథ, ఏవంస్వస్యస్తోత్రాధికారం ప్రసాధ్య లక్ష్మ్యనుగ్రహేణాస్య సూక్తిసమగ్రతాం ప్రార్థయతే ॥ సూక్తిమితి॥

మూ॥ సూక్తింసమగ్రయతు నస్స్వయమేవలక్ష్మీశ్శ్రీరఙ్గరాజమహిషీమధురైఃకటాక్షైః । వైదగ్ధ్యవర్ణగుణగుమ్భనగౌరవైర్యాం కణ్డూలకర్ణకుహరాఃకవయోధయన్తి ॥ ౭ ॥

వ్యా॥ (శ్రీరంగరాజమహిషీ) లక్ష్మీరితివిశేషణవిశేష్యాభ్యాం పతివాల్లభ్యకృతం స్వవిభవసామర్థ్యంసూచితమ్ । మధురైః స్వాదుభిః ప్రియైశ్చ* స్వాదుప్రియౌతుమధురావిత్యమరః । కటాక్షైః అపాంగైః నత్యాఖ్యాపనైః (నః) అస్మాకం (సూక్తిం) శోభనాంవాచం స్వస్తుతిం (స్వయమేవ) అస్మత్ప్రయత్నమనపేక్ష్యైవ అస్మత్ప్రయత్నాపేక్షణే శోభనత్వంన సిద్ధ్యేదితిభావః । (సమగ్రయతు) సమగ్రాంకరోతు సంపూర్ణాంనిర్వర్తయత్విత్యర్థః । ఉత్తరార్ధేనోక్త శోభనతామేవవిశదయతి (వైదగ్ధ్యేతి) యాంసూక్తింవైదగ్ధ్యవర్ణగుణగుంభనగౌరవైః) వైదగ్ధ్యేనచాతుర్యేణ వర్ణానామక్షరాణాం గుణానాం ఓజఃప్రసాదశయ్యాపాకాదీనాం (గుంభనగౌరవైః) గ్రథనాతిశయైః। యద్వా వైదగ్ధ్యమర్థకల్పనా వర్ణగుణాః వర్ణధర్మాఃప్రసాదమాధుర్యాదయః తేషాం (గుంభనం) రచనా తద్గౌరవైస్తదతిశయైర్నిమిత్తైః (కవయః) పండితాః (కండూలకర్ణకుహరాః) కండూరేషామస్తీతి కండూలాని*మత్వర్థేలచ్ । తథాభూతానికర్ణకుహరాణి శ్రోత్రవివరాణి। యేషాంతేతథోక్తాః శ్రవణసకుతూహలశ్రుతివివరాస్సంతః సదాదత్తకర్ణాఇత్యర్థః । (ధయంతి) పిబంతి* ధేట్పానఇత్యస్మాద్ధాతోః స్తిజేశ్ప్రత్యయే ఆయాదేశేఝోంత ఇత్యంతాదేశే ధయంతీతిరూపమ్ । ధయంతీతి పానోక్త్యాసుధాసామ్యంసూచితమ్॥

అథ; సంగ్రహేణోక్తం నిజకీర్తిగౌరవం శిష్యేభ్యః స్వస్మై శ్రీరేవ తద్విస్తారయత్వితి ప్రార్థ్యతే॥ అనాఘ్రాతేతి॥ ... ... *

మూ॥ అనాఘ్రాతావద్యం బహుగుణపరీణాహి మనసో దుహా-
నం సౌహార్దం పరిచితమివాథాపి గహనమ్ । పదానాం సౌ-
భ్రాత్రాదనిమిష నిషేవ్యం శ్రవణయో స్త్వమేవ శ్రీ ర్హృద్యం
బహుముఖయసి వాణీవిలసితమ్॥ ... * ౧౭॥

వ్యా॥ హే శ్రీః! (అనాఘ్రాతావద్యం) అనాఘ్రాతమస్పృష్టమవద్యం పదగత వాక్యగతః శ్రుతికటుక్లిష్టప్రక్రమభంగాదిదోషో యస్య తం తథోక్తమ్। (బహూనాంగుణానాం) పాకవృత్తిశబ్దార్థాలఙ్కారాదీనాం (పరీణాహి) విశాలతాస్యాస్తీతి తథోక్తమ్ । (మనసస్సౌహార్దం) సంతోషం (దుహానం) దోగ్ధృ, సంపూర్ణరసమిత్యర్థః అనేన విశేషణత్రయేణ కావ్యసామాన్యలక్షణముక్తమ్ । నిర్దోష సగుణ సరసశబ్దార్థయోరేవ కావ్యత్వాత్ (పరిచితమివ) జ్ఞాతార్థమివస్థితమ్ శ్రోతౄణామితి శేషః । అథాపి గహనమజ్ఞాతార్థబహుళం, ధ్వనిప్రధానమిత్యర్థః । అనేనోత్తమకావ్యత్వం సూచితమ్ * ధ్వనిప్రధానత్వాత్తు తత్రోత్తమముదాహృతమితిలక్షణాత్ - పదానాం సుప్తిఙన్తాదీనాం సౌభ్రాత్రాత్ స్నేహాత్ శయ్యాయా ఇత్యర్థః * యా పదానాం పరాన్యోన్యమైత్రీ శయ్యేతి కథ్యత ఇతిలక్షణాత్। (శ్రవణయోః) శ్రోత్రయోః (అనిమిషం) నిర్నిమేషం సావధానం సాశ్చర్యం వా (నిషేవ్యం) సేవితుమర్హం గ్రాహ్యమిత్యర్థః (వాణ్యాః) సరస్వత్యాః * గీర్వాగ్వాణీ సరస్వతీత్యమరః। (విలసితం) భాషారూపం విలాసం కర్తృ, భావే క్తః। (త్వమేవ) మహ్యం (బహుముఖయసి) బహుముఖీకరోషి । నత్వహం వాణీం ప్రసాదయామి

అనన్య దైవత్వస్వరూప విరుద్ధత్వాత్ । త్వత్ప్రసాదలక్షణ రాజకులమాహాత్మ్యలబ్ధస్యైవ తద్విలసితస్య స్వరసత్వాచ్చేతిభావః॥

అథ; స్వప్రార్థనానుగుణ్యేన లక్ష్మీకటాక్షలబ్ధ వాగ్విలాసః పూర్వం శ్రీరంగరాజస్తవే త్రింశదుత్తరాభ్యాం పూర్వోత్తరశతకాభ్యాం శ్రీరంగరాజముచ్చైరభిష్టూయ, ఏకషష్టిశ్లోకపరిమితత్వేన తత్తచ్ఛబ్దసంకోచే ప్యర్థపౌష్కల్యేన రసపౌష్కల్యేన సందర్భవిశేషవిశిష్టతయా చ తతోప్యతిశయితాం శ్రీస్తుతిం చికీర్షుః, స్వాపేక్షయా శ్రియోధికతయా స్తవనే శ్రీరంగరాజః కుపితస్స్యాదితి తత్కోపశాంతయే తం శ్రియశ్శ్రీశ్శ్రీరంగేశయ ఇతి విశేషణవిశేష్యాభ్యాం ప్రసాద్య; స్వవాల్లభ్యేన చికీర్షితం సప్రాగల్భ్యం ప్రతిజానీతే॥

శ్రియశ్శ్రీరితి॥ ... ... *

మూ॥ శ్రియశ్శ్రీశ్శ్రీరంగేశయ తవ చ హృద్యాం భగవతీం
శ్రియం త్వత్తోప్యుచ్చైర్వయమిహ ఫణామశ్శృణుత
రామ్! దృశౌ తే భూయాస్తాం సుఖతరళతారే శ్రవణతః
పునర్హర్షోత్కర్షాత్స్ఫుటతు భుజయోః కఞ్చుకశతమ్॥ ౧॥

వ్యా॥ (శ్రియః) సర్వసమాశ్రయణీయాయాః (శ్రీః) శ్రయణీయః । శ్రియ ఇతి సర్వేషాం శ్రీసమాశ్రయణేన స్వరూపలాభః శ్రీరితి శ్రియో భగవత్సమాశ్రయణేన స్వరూపలాభశ్చ సూచితః । తథా శ్రియ ఇతి శ్రియస్స్వవ్యతిరిక్తసర్వశేషిత్వమ్ । శ్రీరితి భగవతస్స్వవ్యతిరిక్తసర్వశేషిత్వం సూచితమ్ । శ్రీరంగే దివ్యనగరే శ్రీరంగాఖ్యే దివ్యవిమానే వా శేత ఇతి (శ్రీరంగేశయ) సర్వసమాశ్రయణోచిత సౌలభ్యసీమాభూమే । ఏవం విశేషణవిశేష్యపదాభ్యాం శ్రీరంగేశః ప్రసాదితః తవ చ హృద్యామితి సాభిప్రాయం వచనమ్ ।

స్వేతర సర్వజనహృద్యస్త్వముచ్చైస్సఘృణితః తవచహృద్యాయాస్త్వత్తోప్యు
చ్చైః ఘృణసముచితమితి త్వయా నకోపః కార్య ఇతి । (హృద్యాం) హృదయం
గమాంభోగ్యాం వక్షస్స్థలనివాసినీంవా (భగవతీం) షాడ్గుణ్యపరిపూర్ణాం ।
శ్రీకౌముమహోత్సవాదియుక్తాంవా । అత ఏవ (శ్రియం) పురుషకారత్వేనాస్మ
దాద్యాశ్రయణీయాం (త్వత్తోప్యుచ్చైః) భవతోప్యతిశయేన; త్వదపేక్షయా
శ్రియమతిశయితత్వేన; త్వం శ్రీస్తుతింకరోషి తద్వ్యధాయ్యాస్తతో ప్యతిశయే
నేత్యర్థః । మత్తోప్యుచ్చైరితి కిం న శివ్యంతీత్యత ఆహ, వయమితి । (వయం)
యుష్మత్ప్రసాదైకలబ్ధ విశదతమజ్ఞానాః । అనేన స్వప్రయత్నపూర్వకావిశ
దజ్ఞాన బ్రహ్మాదివ్యావృత్తిః । వయమితి బహువచనేన స్వసమానజ్ఞాన శ్రీవ
త్సాంకమిశ్ర యతివర యామునాచార్యగ్రహ్యాంతే । (ఇహ) త్వత్సమక్ష
మేవ (ఘృణామః) స్తుమః నతు పరోక్షే. యుక్తాయుక్తం చిత్ప్రగల్భవచనం బ్రూమః.
అత్రస్తుతిర్నామ నావిద్యమానగుణారోపో విద్యమాన యావద్గుణపరిచ్ఛేదో
వా, కింతు యథావదాత్మగుణసగ్రహణం । తత్తథైవక్రియతే (శృణుతరాం) సమ్య
క్ఛ్రవణంకుర్యాః త్వమేవసాక్షీభవేతిభావః । నకేవలం శ్రీస్తుతిశ్రవణేన తే
కోపాభావః ప్రత్యుత శ్రవణసుఖేనచక్షుషోర్వైవశ్యం సంతోషాతిశయాద
పరిమిత కంచుకస్ఫుటన హేతుర్గాత్ర పరిపోషశ్చ భవేదిత్యాహ (దృశౌతిష
త్యాదినా) । (శ్రవణతః) స్తుతిశ్రవణాత్ తేదృశౌ (సుఖేన) తరళేచంచలే
(తారే) కనీనికే యయోస్తేతథోక్తే (భూయాస్తాం) (పునః) కించేత్యర్థః మ
హోత్కర్షా దానందాతిశయాత్ (భుజయోః) అధికరణే సప్తమీ (కంచుకశ
తంస్ఫుటతు) ప్రథమమేకకంచుకస్ఫోటే తతోపి పృథుత్వేనా పరకంచుక
ధారణే గాత్రజృంభణేన తస్యాపిస్ఫుటనే తతోపివిపులకంచుకధృతౌ విగ్రహ

వివృద్ధ్యాస్యాపి స్ఫోట ఇత్యేవం ప్రకారేణాపరిమిత కంచుకస్ఫోటో భవత్వి త్యర్థః॥ పునరిత్యస్య ముహురితివార్థః॥ [illegible] ౯॥

అథ, ప్రతిజ్ఞాతక్రమేణ శ్రియఃస్తోత్రస్య నాథేనామేయ సిద్ధిరితి న్యాయేన శ్రీస్వరూపరూపగుణాదిషు సపరికరాం శ్రుతిం ప్రమాణయన్ అర్థతః శ్రీగుణరత్నకోశాఖ్యాం స్తుతేః సూచయతి (దేవీతి). ... ... *

మూ॥ దేవి శ్రుతిం భగవతీం ప్రథమే పుమాంస స్త్వత్సద్గు
ణౌఘమణికోశ గృహం గృణన్తి। తద్ద్వారపాటనపటూ
నిచ సేతిహాససంతర్కణ స్మృతిపురాణపురస్సరాణి॥ ౧౦॥

వ్యా॥ హే దేవి, ప్రథమే పూర్వే ప్రథమచరమేత్యాదినా వికల్పేన సర్వనామసంజ్ఞా (పుమాంసః) వసిష్ఠ వాల్మీకి పరాశర పారాశర్యాది పరమర్షయః, శ్రీపరాంకుశ పరకాల యతివరాదయశ్చ। (భగవతీం) స్వతఃప్రమాణత్వ సకలపురుషార్థప్రదిపాదకత్వ రూపమాహాత్మ్యయుక్తాం (శ్రుతిం) నిత్యం శ్రూయమాణాం త్రయీం అనేనా పౌరుషేయత్వ నిత్యత్వ నిర్దోషత్వాని సూచితాని। త్వత్సద్గుణౌఘాః త్వత్కల్యాణగుణగణాః ఓఘశబ్దేన గుణానామానంత్యం సూచితమ్। త ఏవ (మణికోశాః) రత్నరాశయః * కోశోస్త్రీ సంచయేపి చేతి రత్నమాలా। గుణానా ముజ్జ్వలత్వమంగళావహత్వాభ్యాం మణిత్వరూపణం। తేషాం మణికోశానాం (గృహం) భాండాగారం (గృణన్తి) వ్యక్తం కథయంతి। ఉపనిషదమిత్యనుక్త్వా శ్రుతిమితి సామాన్యవచనేన పూర్వోత్తరభాగాత్మక కృత్స్నవేదేపి శ్రీవైభవ ప్రతిపాదనం క్రియత ఇతి భావః। తత్రైవ * గృణాహి ఘృతవతీత్యాదినా పూర్వకాండే సుమజ్జానయే విష్ణవే * శ్రద్ధయా దేవో దేవత్వమశ్నుతే * హ్రీశ్చతే లక్ష్మీశ్చ పత్న్యౌ

* హిరణ్యవర్ణాం హరిణీమిత్యాదినా పరస్సహస్రాణి వాక్యాని । ఉత్తర
కాండేచ శ్రీవైభవప్రతిపాదకాని సంతి ॥ అత్రత్వల్పదుఘే శ్రీగుణౌఘస్య,
మణికోశేతి రత్నకోశేత్యస్యచ సూచనాదర్థత శ్శ్రీగుణరత్నకోశాఖ్య స్తోత్ర
నామ సూచితమ్ ।(ఇతిహాసాః) శ్రీరామాయణాదయః సమ్యక్తర్కాణాం (సం
తర్కాణాం) సమీచీనతర్కా ఇత్యర్థః * యస్తర్కేణానుసంధత్తే సధర్మం వేద
నేతర ఇతిస్మృతేః (సంతర్కాణాం) వేదార్థవిచారరూప మీమాంసానా ।
ఇతిహాససంతర్కైస్సహితాని సేతిహాస సంతర్కాణాని స్మృతయో మన్వా
దిస్మృతయః (పురాణాని) శ్రీవిష్ణుపురాణప్రభృతీని స్మృతయశ్చ పురాణా
నిచ (స్మృతిపురాణాని) తాన్యేవ (పురస్సరాణి) ప్రముఖాని యేషాం తాని
తథోక్తాని సేతిహాససంతర్కాణానిచ తాని స్మృతిపురాణపురస్సరాణిచేతి
కర్మధారయః । పురస్సరాణీతి లక్ష్మీతంత్రాదీని ద్రావిడదివ్యప్రబంధరూ
పాణి ప్రమాణానిచ సంగృహ్యంతే । పటూనిచేత్యత్ర చకారో భిన్నక్ర
మః పురస్సరాణి చేతిచ స్త్వర్థః । తానితు (తద్ద్వారపాటనపటూని) తస్య
శ్రుతిలక్షణత్వద్గుణమణికోశగృహస్య (ద్వారపాటనే) కవాటవివృతౌ త్వ
ద్గుణవైభవతాత్పర్యవివృతావిత్యర్థః । (పటూని) సమర్థాని కుంచికారూ
పాణి గృణంతీత్యనుషంగః తదుక్తం * ఇతిహాసపురాణాభ్యాం వేదం సము
పబృంహయేత్ । బిభేత్యల్పశ్రుతాద్వేదో మామయం ప్రతరిష్యతీతి " శ్రుతిం
త్వద్గుణౌఘమణికోశగృహం స్మృతిపురాణ పురస్సరాణి తద్ద్వారపాటనప
టూనిచ గృణంతీతి యథాశ్రుతమేవాన్వయః । ఇతిహాసేషు శ్రీరామాయణస్య
వేదోపబృంహణత్వం శ్రీవిభవప్రతిపాదకత్వంచ * వేదోపబృంహణార్థాయ
తావగ్రాహయత ప్రభుః । కావ్యం రామాయణం కృత్స్నం సీతాయాశ్చరితం
మహదితి తత్రైవ ప్రసిద్ధమ్ । మహాభారతాదేస్తు భగవద్వైభవప్రతిపాదనే

శ్రియస్తదంతర్భావాత్తద్వైభవప్రతిపాదకత్వంచ సిద్ధమ్। శ్రీవిష్ణుపురాణస్య శ్రీవైభవ ప్రతిపాదకత్వం * నమామిసర్వలోకానాం జననీమిత్యాదినా స్పష్టమేవ। ఏవమన్యత్రాపియోజనీయమ్॥

అవ; ఇత్థం శ్రీవిభవే సపరికరాం శ్రుతిం ప్రమాణీకృత్య యావత్పరమతం ననిరాక్రియతే తావత్స్వమతమస్థిరమితి న్యాయేనబాహ్యకుదృష్టిమతాని నిరసితుంతన్మతాన్యుపక్షిప్య బాహ్యప్రభృతయోన మయా నిరసనీయాః, కింతు మిథో విరోధాత్పరస్పరమేవ ప్రతిహతా బభూవుః। యతస్తవకటాక్షలక్ష్యతాంనగతా ఇతిశ్రియంసంబోధ్యాహ॥ ఆహురితి॥ ... *

మూ॥ ఆహుర్వేదానమానంకతిచనకతిచా రాజకం విశ్వ
మేతద్రాజన్వత్కే- చిదీశం గుణినమపి గుణైస్తం దరిద్రా
ణమన్యే। భిక్షావన్యేసురాజంభవమితిచజడాస్తేతలాంత
ల్యకార్షుర్యేతే శ్రీరఙ్గహర్మ్యాంగణకనకలతేన క్షణంలక్ష్య
మాసన్॥ ... ... ౧౧॥

వ్యా॥ హే (శ్రీరఙ్గహర్మ్యాంగణకనకలతే) శ్రీరంగేపురేహర్మ్యస్య దివ్యవిమానస్య శ్రీరంగాఖ్యస్య దివ్యవిమానస్యవా అంగణమజిరం, పురస్థప్రదేశః * అంగణంచత్వరాజిరే ఇత్యమరః॥ తస్య (కనకలతే) తత్రోద్భూతకనకలతేవస్థితే। కనకేత్యనేనౌజ్జ్వల్య సౌందర్య లావణ్యాని సూచితాని। లతేత్యనేనసౌగంధ్య సౌకుమార్య యౌవనాని సూచితాని। యేపురుషాస్త్వ(తే) తవ (లక్ష్యం) జాయమానకటాక్ష విషయాః (క్షణం) క్షణమపి జన్మపరంపరాసుకదాపి నాసన్నాభవన్ * జాయమానంహిపురుషం యంపశ్యేన్మధుసూదనః। సాత్వికస్సతువిజ్ఞేయ స్సవైమోక్షార్థ చింతక ఇతివచనం

లక్ష్మీజాయమానకటాక్షస్యాప్యుపలక్షణమ్ । తత్కటాక్షతదపేక్షయోరిష్టా
నిష్టసాధనత్వం స్పష్టమ్ శ్రీవిష్ణుపురాణే * సశ్లాఘ్యస్సగుణీధన్యస్సకులీన
స్సబుద్ధిమాన్ । సశూరస్సతువిక్రాంతో యంత్వందేవినిరీక్షసే । సద్యోవై
గుణ్యమాయాంతి శీలాద్యాస్సకలాగుణాః । పరాఙ్ముఖీజగద్ధాత్రీయస్యత్వం
విష్ణువల్లభే ఇతి (జడాః) తత్త్వజ్ఞానహేతుత్వత్కటాక్ష విషయరాహిత్యా
దేవ జడాః అజ్ఞానాన్యథాజ్ఞాన విపరీతజ్ఞాన వ్యాకులాః (తేకతిచన) సుగ
తః చార్వాకాదయో వేదబాహ్యాః తేషామవ్యపదేశ్యత్వాత్కతిచనేత్యు
క్తిః ఏవంకతిచేత్యాదిష్వపి బోద్ధవ్యమ్ । (వేదాన్) అపౌరుషేయత్వ నిత్య
త్వ నిర్దోషత్వాఖిలపురుషార్థ వేదకత్వాదిభిః ప్రమాణశిఖామణీన్ (అమానమ్)
అప్రమాణమ్ ఆహురితి సాహసికత్వంసూచితమ్ । (కతిచ) కాపిలాః (ఏతత్)
క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞజాతోపాదానక వివిధవిచిత్రభూభూధర సముద్రాదిరూపం బ్ర
హ్మాది పిపీలికాంతంచ (విశ్వం) జగత్ । (అరాజకం) రాజశూన్యం
అనాథమాహురిత్యనుషంగః । తేహి ప్రకృతిపురుషావేవ జగత్కారణం
ప్రకృతిః పురుషసన్నిధానాత్స్వవ్యతిరిక్తత్రయోవింశతి తత్త్వాత్మనావికురు
తే । ప్రకృతిపురుషాభ్యాం సహపంచవింశతి తత్త్వాన్యేవసంతితదతిరిక్తే
శ్వరోనాస్తీత్యుపగచ్ఛంతి । ఉదాహరంతిచ* మూలప్రకృతిరవికృతిర్మహ
దాద్యాః ప్రకృతివికృతయస్సప్త । షోడశకశ్చవికారోనప్రకృతిర్నవికృతిః
పురుషఇతి॥ (కేచిత్) కాణాదాః (రాజన్వత్) సురాజకం ఆనుమానిక నిమి
త్తమాత్రేశ్వరమ్ * సురాజ్ఞి దేశేరాజన్వానిత్యమరః ॥ విశ్వమిత్యనుషఙ్గః ।
ఆహురితి సర్వత్రాన్వేతి । (అన్యే) మృషావాదినః (ఈశమ్) నియంతారం
(గుణినమపి) * పరాస్యశక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే । స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రి
యాచ * యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ * అపహతపాప్మా * సత్యకామస్సత్య

సంకల్పః * తస్మిన్ యదంతస్తదన్వేష్టవ్యం * తస్మిన్ కామాస్సమాహితాః [కామ్యంత ఇతి కామాః కల్యాణగుణా ఇతి భాష్యం] * తేజోబలైశ్వర్య మహావబోధ సువీర్య శక్త్యాదిగుణైకరాశిః॥ సంఖ్యాతుం నైవశక్యంతే గుణా దోషాశ్చ శార్ఙ్గిణః। అనంతత్వాత్ప్రథమో రాశిరభావాదేవ పశ్చిమ ఇత్యాదిపరస్సహస్ర వేదాంత స్మృతీతిహాస పురాణాగమాది ప్రసిద్ధాపరిమిత గుణసాగరమపి తమేవ సర్వప్రమాణవిరోధేన (గుణైర్దరిద్రాణం) శూన్యం * దరిద్రాణ గతావిత్యత శ్శానచి దరిద్రాణమితి రూపమ్। ఆహురిత్యన్వయః। తేహి నిర్గుణశ్రుతి తాత్పర్యమజానంత స్సజాతీయవిజాతీయ స్వగతభేదశూన్యమ్ నిర్గుణమేవ బ్రహ్మ తదేవా విద్యాపరికల్పితం సగుణత్వమనుభవతీతి కథయంతి తేషాం స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చేత్యాదిభిర్విరోధస్స్ఫుట ఏవ॥ నిర్గుణశ్రుతి తాత్పర్యం వర్ణితం శ్రీవత్సాంకమిశ్రైః *దూరే గుణాస్సవతు సత్త్వరజస్తమాంసి తేన శ్రుతిగిరప్యగుణత్వయి నిర్గుణత్వమితి (అన్యే) శైవాః (భిక్షో) స్వకుక్షిపూరణార్థం త్రైభిక్షుకే కపాలినీత్యర్థః। (సురాజంభవం) సురాజత్వం। కర్తృకర్మణోశ్చ భూకృఞోరితి భూధాతోః ఖచ్ప్రత్యయే కృతే భావే సురాజంభవమితి రూపం। ఆహురితి హేళనమ్। బ్రూఞ్ వ్యక్తాయాం వాచీత్యస్మాద్ధాతోర్లటి వగపంచానామిత్యాదినా సూత్రేణాహాదేశే లట్పరస్మైపద బహువచనస్య ఝేరుసాదేశే చ కృతే ఆహురితి రూపమ్। (ఇతి) ఉక్తప్రకారేణ, తత్రైశ్చ తత్రైశ్చ ప్రహృత్యేదం యుద్ధం ప్రవర్తత ఇతి (తలాతలి) తలప్రహారమ్ (అకార్షుః) అకుర్వన్ మిథ ఇతి శేషః। ఇతి చేత్యత్ర చకారేణ గుణగుణ్యభేదముక్తి తారతమ్యవాదాదినా కేచన తలాతల్య కార్షురితి తే చ సంగృహ్యంతే॥

అథ; త్వత్కటాక్ష విషయతా విధురాః మిథః ప్రతిహతా ఇత్యుక్త్వా తద్విషయత్వ భాగ్యశాలిన స్త్వన్మహిమాన మనుభవంతీత్యాహ ॥మనసీతి॥

మూ॥ మనసి విలసతాఽక్ష్ణా భక్తిసిద్ధాఞ్జనేన శ్రుతిశిరసి నిరూ
ఢం లక్ష్మి తే వీక్షమాణాః। నిధిమివ మహిమానం భుఞ్జతే
యేఽపి ధన్యా నను భగవతి దైవీం సంపదం తేఽభిజాతాః॥ ౧౨

వ్యా॥ (భగవతి) సకల కల్యాణగుణ సంపన్నే (ననులక్ష్మి) హే శ్రీః (ధన్యాః) త్వత్కటాక్ష విషయత్వరూప భాగ్యవన్తః (యేఽపి) యే కేచన పురుషాః। యేఽపీత్యనేన తేషామతిశయో వాచామగోచర ఇతి సూచితమ్॥ (భక్తిసిద్ధాఞ్జనేన) భక్తిర్యుష్మత్స్వరూప రూపగుణవిభూతిష్వ నిరతసాధారణప్రావణ్యం సిద్ధాఞ్జనమివ గూఢార్థప్రకాశకాఞ్జనవిశేష ఇవ యస్య తేన భక్తివశీకృతేనేత్యర్థః। అత ఏవ (మనసి) హృదయే (విలసతా) ప్రకాశమానేన అక్ష్ణా దృష్ట్యాజ్ఞానేనేత్యర్థః (శ్రుతిశిరసి) వేదాన్తే శ్రుతిశిరసీతి జాత్యేకవచనం శ్రుతిశిరస్స్విత్యర్థః। (నిరూఢం) నితరాం గూఢం వేదరహస్యవస్తుత్వాదితి భావః। (తే) తవ (మహిమానం) స్వరూపరూపాదివిభవం (భక్తిసిద్ధాఞ్జనేన) భక్తియుక్తం రచనాయుక్తం (సిద్ధాఞ్జనం) సిద్ధ్యఞ్జనం యస్య తేన తథోక్తేన అత ఏవ (విలసతా) విశేషప్రకాశమానేన (అక్ష్ణా) చక్షుషా (శ్రుతిశిరసి) శ్రవణకోణే (నిగూఢం) నితరాం గూఢం పరశ్రవణానభిజ్ఞం రహస్యోపదిష్టమిత్యర్థః। శిరసి నిగూఢమిత్యనేన నిధేః పర్వతశిరోనిగూఢత్వమపి సూచ్యతే। తథాభూతం నిధిమివ వీక్షమాణాస్సన్తః (భుఞ్జతే) అనుభవన్తి। నిధిపక్షే భక్తిర్ధనపతినియోగః మహిమపక్షే తదనుసన్ధానం వేదితవ్యమ్। తే పురుషాః (దైవీం సంపదమభి) మోక్షహేతుభూతదైవసంపదమభిముఖీకృత్య దేవసంబన్ధినీ సంపద్దైవీ దేవా భగవదాజ్ఞానువర్తనశీలాస్తేషాం సంపత్ సా చ భగవదాజ్ఞానువృత్తిరేవ, తామభిముఖీకృత్య జాతా ఉత్పన్నా భవన్తీతి శేషః॥

లక్ష్మ చలక్షణ మిత్యమరః (అనపగామినీం) వాత్సల్యాతిశయేన దోషభూయిష్ఠే
ష్వ విముక్తచేతనజాతామ్ । భగవన్నిత్యానపాయినీంవా అశ్వాన్ పూర్వే ప్ర
థమ ప్రాకారాజిరస్థితాయస్యాస్తా మశ్వపూర్వామ్ (రథమధ్యాం) రథాః
మధ్యప్రాకారాజిరస్థాయస్యాస్తాం రథమధ్యామ్ (హస్తినాదప్రబోధినీం)
హస్తినాం తతోపి తృతీయప్రాకారాజిరవర్తినాం దంతినాం నాదైర్బృం
హితైః ప్రబోధినీంజాగరణశీలామ్ । లక్ష్మీదివ్యనగరే ప్రథమప్రాకారావృత
వీధ్యామశ్వాః । ద్వితీయప్రాకారావృతవీధ్యాం రథాః । తృతీయప్రాకారా
వృతవీధ్యాం హస్తినశ్చనివసంతి । తత్రహస్తినాం తృతీయప్రాకారాంతస్థితత
యా తేషాం లక్ష్మీదివ్యభవనసాన్నిధ్యాత్తన్నాదైస్సుప్రాతః ప్రబుద్ధాభవతీ
త్యర్థః । అనేనతస్యానిరతిశయైశ్వర్యం సూచితమ్ । యద్వా* కోణపత్రగజై
స్స్నాపకమత్తైరమృతోదకైః । సంభృతైస్తర్ప్యమాణాం తాంబోధ్యమానాం
చత్తైర్గజైరితిస్వాయంభువవచనరీత్యా స్నాపనపద్మదళస్థితహస్తినాదైరహ
రహర్ ప్రబోధ్యమానామ్ ॥ (శ్రియం) ఏవంనిరంకుశైశ్వర్యేపి చేతనరక్షణతృ
ష్ణయా భగవంత మాశ్రితామ్. తత్ఫలమాహ (దేవీమితి) దేవయతిక్రీడయతి
కాంతమితి (దేవీ) తాంభగవతో భక్తదోషాలక్షీకరణాయ తస్యక్రీడాపార
వశ్య మాపాదయంతీమిత్యర్థః । తదయం శ్రీపరాశరభట్టార్యోపి వక్ష్యతి*
కిమేతన్నిర్దోషగిక ఇత్యాదినా । (కాం) కంసుఖమస్యా అస్తీతికాం సుఖరూ
పాం* అర్శ ఆదిత్వాన్మత్వర్థీయోచ్ప్రత్యయః । సర్వానుకూలస్వభావామిత్య
ర్థః । తత్స్వభావమేవవిశదయతి (సోత్స్మితామితి ఉత్ అతిశయితం స్మితము
త్స్మితం ఉత్స్మితేన సహవర్తతఇతి సోత్స్మితా తాం నిస్సహాపరాధజన నిశ్శం
కసంశ్రయణాయ నిత్యవ్యక్తమందహాసామ్ । అనేనానుగ్రహమయాత్వం
సూచితమ్ । తత్కార్యమాహ (హిరణ్యేతి) హిరణ్యప్రాకారాం * ఆజాయ

మానోబహుధావిజాయతే * సఉశ్రేయాన్ భవతి జాయమానః ఇతివత్ * దేవత్వే దేవదేహేయం మనుష్యత్వే చమానుషీ * రాఘవత్వేఽభవత్సీతా రుక్మిణీ కృష్ణజన్మని। అన్యేషుచావతారేషు విష్ణోరేషానపాయినీ, ఇత్యాద్యుక్త రీత్యోజ్జ్వలానేక భగవదభిమతానురూపవిగ్రహామ్। హిరణ్మయ ప్రాకారపరివృతానందమయ మహామణిమంటపాంతర్నివాసినీం వా। (ఆర్ద్రాం) అనుకూలవిషయే దయార్ద్రహృదయాం, అనుకూలతేజసం వా। ప్రతికూలవిషయేజ్వలంతీం తదభిభావక తేజోయుక్తాం * నిత్యానుకూలమనుకూలనృణాం పరేషాముద్వేజనంతవతు తేజ ఉదాహరంతీతి శ్రీవత్సాంక శ్రీసూక్తిః శ్రీవిషయేపిసమానా। ప్రతికూలత్వంచ ప్రాతికూల్యకర్తృబుద్ధ్యాబోధ్యమ్। (తృప్తాం) స్వకృతేన భగవత్స్వరూప రూపగుణవిభూత్యనుభవేన, తత్సంశ్లేషజనితానందేనవా తృప్తామ్। భగవత్కృత స్వస్వరూపాద్యనుభవేనస్వసంశ్లేష సుఖేనవాతం తర్పయంతీం। స్వస్వకాంతోభయ స్వరూప రూపగుణవిభూత్యనుభవప్రాపణేన సంశ్రితాన్ తర్పయంతీం వా* ఆర్తోజిజ్ఞాసురర్థార్థీత్యుక్త చతుర్విధాధికారిణః తత్తదభిలషితప్రాపణేన తర్పయంతీం వా। (పద్మేస్థితాం) స్వసౌందర్య సౌగంధ్య సౌకుమార్యానుగుణ సుందర సుగంధ సుకుమార సరసిజాసనాసీనామ్। (పద్మవర్ణాం) నారీణాముత్తమేత్యుక్త ప్రకారేణోత్తమకాంతాత్వేన పద్మారుణపాణిపాదతల ప్రాంతలోచనాం పద్మసమవిగ్రహవర్ణాం వా। (శ్రియం) సర్వైరాశ్రయణీయామ్। చందయత్యానందయతి చేతనానీశ్వరంచ స్వగుణైరితి చంద్రామ్ * (ప్రభాసాం) భాసాభాసకం తదానందజనితహర్షసంభూతప్రకృష్టకాంతిమ్ * అభిషిచ్యచలంకాయాం రాక్షసేంద్రం విభీషణమ్ । కృతకృత్యస్తదారామో విజ్వరః ప్రముమోదహేతివత్. (యశసా) సంశ్రితానాం సర్వాభీష్టప్రాపణకీర్త్యా। (జ్వలంతీం) సోపబృంహణశ్రుత్యా

లోకేచ ప్రకాశమానామ్ । (శ్రియం) జగదైశ్వర్యజననీం * (దేవజుష్టాం) దేవేన నారాయణేన * దివ్యోదేవఏకో నారాయణ ఇతి శ్రుతేః (జుష్టాం) ప్రీతాం ప్రేమసంపన్నాం దేవైర్బ్రహ్మాదిభిస్తత్తదభిలషిత లాభాయజుష్టామ్ । సేవితాం వా * జుషీ ప్రీతిసేవనయోరిత్యుభయత్ర ధాతుః (ఉదారాం) కాంక్షాధిక దాతృత్వలక్షణనిరతిశయౌదార్యామ్ (తాం) ఉక్తవైభవయుక్తతయా సర్వ వేదాంతప్రసిద్ధాం । పద్మనేమిమ్ । నేమిస్స్యాద్దర్శనమ్ * పవిత్రం చరణం నేమి శ్లోకద్వారం సుదర్శనమితి నిఘంటుః ॥ పద్మం నేమిర్విషయస్యాస్తాం చక్రాకార వికసితపద్మపాణిమిత్యర్థః ॥ యద్వా పద్మమేవ నేమిర్నయనసాధనం యస్యాస్తామ్ * నియోనామిరిత్యౌణాదికోమిప్రత్యయః । స్వకరస్థకమలే నాశ్రితానామనిష్టమపనీయ సర్వమిష్టముపనీయ స్వచరణాంబుజే తాన్ ప్రాపయంతీమిత్యర్థః । ఏవమాదిప్రకారేణ శ్రీసూక్తం శ్రీసమృద్ధిం బహుముఖయుత ఇతి బోధ్యమ్ । నను * దేవిశ్రుతిమిత్యాదినా మత్సమృద్ధేః సర్వశ్రుతివేద్యతాం ప్రతిజ్ఞాయ * అస్యేశానా జగత ఇతి శ్రీసూక్తమ్ బహుముఖయుత ఇతి పూర్వకాండస్థయత్కించిద్వాక్యస్య శ్రీసూక్తస్య చ మత్సమృద్ధిప్రతిపాదకత్వముపపాదితమ్ । తావతా పురుషసూక్తాదిరూపాయాః శ్రుతేః కథం మత్సమృద్ధిపరత్వమిత్యత ఆహ (ఈష్టఇతి) (పౌరుషే సూక్తే) పురుషసూక్తాఖ్యోపనిషది (కశ్చిత్పురుషో జగత ఈష్టే) జగత ఇతి కర్మణి షష్ఠీ జగన్నియమయతీత్యర్థః * ఈశ ఐశ్వర్య ఇత్యేతస్మాద్ధాతోర్లడాదికాచ్ఛపో లుకి లటస్తఙి తకారస్య ఏత్వే ప్రత్యేతి షత్వే ష్టుత్వే చ ఈష్ట ఇతి రూపమ్ । అయం చార్థానువాదః * పురుష ఏవేదగ్ం సర్వం యద్భూతం యచ్చ భవ్యమ్ ఉతామృతత్వస్యేశాన ఇత్యేవ శ్రవణాత్ ఇతి య ఉక్తస్తం తత్ప్రతిపాదితం చేతి చకారేణ మహానారాయణమహోపనిషదాది ప్రతిపాదితం చేతి లభ్యతే * పురుషమితి శేషః (ఉత్తరానువాకః) అద్భ్యస్సం

భూతానువాకః చేతిచకారేణ *హ్రీశ్చతే లక్ష్మీశ్చ పత్న్యౌ *శ్రద్ధయా దేవో దేవత్వమశ్నుతే *సుసజ్ఞానయోవిష్ణవ ఇత్యాది వేదాంతవాక్యజాతంచ సంగృహ్యతే*తచ్చ (త్వత్కం) తావకం పతిం స్వామినం (అధిజగౌ) అధికంగాయతిస్మ త్వత్పతిత్వకృత సమృద్ధిం ప్రత్యపాదయదిత్యర్థః। తతశ్చ తస్య త్వదధీన సమృద్ధికత్వాత్ తత్సమృద్ధిపరాణాం పురుషసూక్తాదీనాం త్వత్సమృద్ధిపరత్వమితి సాధూక్తం। తస్య త్వదధీన సమృద్ధికత్వంచ వక్ష్యతి*త్వదాయత్తర్ద్ధిత్వాప్యభవదపరాధీనవిభవ ఇతి। అయంభావః పురుషసూక్తనారాయణ మహోపనిషదాది ప్రతిపాదితస్య మహావిభవస్య భగవతః *వేదాహమేతం పురుషం మహాంతం ఆదిత్యవర్ణం తమస ఇతి పురుషసూక్తతుల్యానుపూర్వ్యకః తద్దైవత్యో౽ద్భ్యస్సంభూతానువాకో *హ్రీశ్చతే లక్ష్మీశ్చ పత్న్యౌ ఇతి తదర్థక వేదాంతవాక్యజాతంచ హ్రీశ్చతే లక్ష్మీశ్చ పత్న్యౌ*సుసజ్ఞానయోవిష్ణవే *శ్రద్ధయా దేవో దేవత్వమశ్నుత ఇత్యాదిప్రకారేణ చ తస్య లక్ష్మీపతిత్వం ప్రతిపాదయత్ త్వద్వైభవం సర్వం లక్ష్మీపతిత్వప్రయుక్తమవగమయతీతి తత్సమృద్ధిపరాస్సర్వాపి శ్రుతిశ్శ్రీసమృద్ధిపరైవేతి॥

అవ; అత్యాదరేణోపనిషత్ప్రతిపాద్యతాంవదన్నేవ నకేవలముపనిషత్త్వద్వైభవం ప్రతిపాదయతి, కింత్వితిహాసాదయోపీత్యాహ — ఉద్బాహురితి॥

మూ॥ ఉద్బాహుత్వా ముపనిషదసావాహ నైకాన్త్రియ
త్త్రీం శ్రీమన్నారాయణమవికరం ప్రాణితిత్వచ్ఛ్రుతే।
సర్వాద్యో స్వజనని యత మే సేతిహాసైః పురాణైర్విష్ణుర్వే
దా నపిచ తత మే త్వన్మహిమ్ని ప్రమాణమ్॥ ౧౪॥

వ్యా॥ హే (అస్మజ్జనని) అసా వుపనిషదేకైవ శ్రీసూక్తాదిరూపా, నై
తాళిక ఇవ, త్వమేవజగత్స్వామినీతి శపథం కుర్వాణేన వా, (ఉద్బాహుః)
ఉద్ధృతబాహు స్సతీ (త్వాం) నియన్త్రీం జగత్స్వామినీం నాహ, కింతు
(శ్రీమద్రామాయణమపి (త్వచ్చరిత్రే) పరం తవచరిత్రే సత్యేవ (ప్రాణితి)
జీవతి, తవచరిత్రప్రతిపాదనరూపధారకత్వేనైవ జీవతీతి భావః । యద్వా ఏవమిత్యక్రి
యావిశేషణం సోత్కర్షమిత్యర్థః । త్వచ్చరిత్ర ఇత్యధికరణే సప్తమీ, తథా చ
రామాదిచరితే ప్రాణితి జీవనమాత్రం ధత్తే త్వచ్చరితే తు పరం ప్రాణితి సోత్క
ర్షం జీవతీత్యర్థః । అతిశయితజీవనస్యైవ సఫలత్వాదితి హృదయమ్ * ప్రపూర్వా
దనప్రాణన ఇత్యస్మాద్ధాతో రుదాదిభ్యస్సార్వధాతుక ఇతి ఇటి కృతే చ కృ
తే ప్రాణితీతి రూపం॥ త్వచ్చరిత్రే పరం ప్రాణితీత్యనేన * కావ్యం రామాయణం
కృత్స్నం సీతాయాశ్చరితం మహదితి వాల్మీకివచనం స్మారితమ్ । సీతా చరితమ
హత్త్వంచ తత్పురుషకారోపయుక్తకృపా పారతన్త్ర్యానన్యార్హత్వ
ప్రతిపాదనేన । కృపాప్రకాశనం రావణాపహారకృతే భగవత్సీతాయాః
ప్రథమవియోగే సుస్పష్టమ్ । తథాహి-రావణవధానన్తరం రామవిజయరూప
ప్రియఖ్యాపకతయా సన్నిహితాన్మహోపకారకాత్ స్వస్యామార్ద్రాపరా
ధాశ్చిత్రవధార్హా రాక్షసీర్దృష్ట్వా తదపరాధానుగుణం చిత్రవధం కర్తుముద్య
తాత్ తస్మాద్రక్షః *పాపానాం వా శుభానాం వా వధార్హాణాం ప్లవఙ్గమ । కార్యం
కరుణమార్యేణ నకశ్చిన్నాపరాధ్యతీత్యాద్యుపదేశేన తాసాం సంరక్షణాన్మ
హతీ కృపా ప్రకాశితా । స్వయం రావణగృహే బన్దీభూయ బన్దీకృతసుర
సుందరీవిమోచనాద్వా మహతీ కృపా ప్రకాశితా॥ ద్వితీయవిశ్లేషే భర్తృనియ
మనానతిక్రమణేన వాల్మీక్యాశ్రమే తస్యానివాసాత్పారతన్త్ర్యం ప్రకాశి
తమ్ । తృతీయవిశ్లేషే పతిపరిత్యక్తాయా స్తస్యాః పృథగాశ్రయానవలంబేన

భూమాప్రవేశాదనన్యార్హత్వం ప్రాకాశితమితి కృత్స్నస్యాపి శ్రీరామాయణస్య సీతాచరితత్వం సిద్ధమ్ (యత మే) యే స్మర్తారః స్మృతిప్రణేతారః పరాశరాదయః (తత మేపిచ) తేపి । అపిచేత్యేకం పదం । యత్తచ్ఛబ్దాధ్యాహృతమప్రి త్యయాంతా సర్వనామసంజ్ఞా । వేదాః । తత్త్వహితపురుషార్థ వేదకతయా వేదశబ్దవాచ్యానామ్నాయాన్, సేతిహాసైరితిహాససహితైః ఇతిహాసశబ్దేనభారతాదిర్గృహ్యతే శ్రీరామాయణస్య పూర్వమేవ నిర్దేశాత్ పురాణైః శ్రీవిష్ణుపురాణాదిభిః । (త్వన్మహిమ్ని) తవవిభవే ప్రమాణం, భావప్రధానోయం నిర్దేశః ప్రమాణతామిత్యర్థః॥ (నిన్యుః) నయంతి స్మ॥ వేదానాం త్వన్మహిమా వేదకతయా త్వత్ప్రమాణతాం స్మృతీతిహాస పురాణైర్గ పరాశరాదయో దర్శయన్నిత్యర్థః॥ నిన్యురితి నియాద్వికర్మకత్వాత్కర్తృద్వయమ్॥ ౧౪॥

అవ; ఇత్థంలక్ష్మీవిభవేసపరికరం ప్రమాణముపన్యస్య తత్ప్రతిపన్నం తదైశ్వర్యమాహ॥ ఆకుగ్రామేతి॥ *

...

...

మూ॥ ఆకుగ్రామనియామకాదపి విభోస్సర్వనిర్వాహకా
దైశ్వర్యం యదిహోత్తరోత్తరగుణం శ్రీరఙ్గభర్తుః
ప్రియే । తుఙ్గమ్మఙ్గళ ముజ్జ్వలంగరిమవత్పుణ్యం పునః పా
వనం। ధన్యం యత్తదదశ్చవీక్షణభువస్తేవశ్ఛటావిప్రుషః॥ ౧౫

వ్యా॥ హే (శ్రీరంగభర్తుః ప్రియే) శ్రీరంగరాజవల్లభే । (ఆకుగ్రామని యామకాత్) కుగ్రామనియామకమారభ్య * కుగ్రామో గ్రామవాటికా, పల్లీత్యర్థః । సర్వనిర్వాహకాత్ సర్వలోకశాసితురావిభోరపి- బ్రహ్మపర్యంతం (ఉత్తరోత్తరగుణం) ఉత్తరోత్తరాతిశయితం యదైశ్వర్యమస్తి తుంగం

ఉన్నతం మేర్వాది (మంగళం) చందనకుసుమాది (ఉజ్జ్వలం) మణిద్యుమణిదీపాది (గరిమవత్) గురుత్వగుణయుక్తం హిమవన్నర్మదాది (పుణ్యం) పరలోకసాధనభూతం యజ్ఞాది (పునః) భూయశ్చ (పావనం) పవిత్రీకుర్వత్। కావేరీప్రభృతి (ధన్యం) భాగ్యఫలభూతం నవనిధిరూపంచేతి యదైశ్వర్యమస్తి తత్పూర్వోక్తంకుగ్రామాధిపప్రభృతి సర్వప్రభుపర్యంతైశ్వర్యం (అదశ్చ) ఇదంతుంగాద్యైశ్వర్యం-చేతిచకారేణానుక్తమన్యదప్యైశ్వర్యం (తే) తవ (వీక్షణభువః) కటాక్ష కందళితాః పంచషాషడ్వామానం యేషాంతే (పంచషాః) * సంఖ్యయావ్యయేతి సూత్రేణబహువ్రీహి సమాసేబహువ్రీహౌసంఖ్యేయ ఇత్యాదిసూత్రేణ*డచి కేరితిటిలోపేపంచషా ఇతిరూపం (విప్రుషో) బిన్దవః లేశా ఇత్యర్థః॥ లోకేసమీచీనం సర్వవస్తు త్వత్కటాక్షలేశాయత్తమిత్యుక్తమ్భవతి॥ ... ... ౧౫॥

అవ; సమ్పత్త్యైశ్వర్యదారిద్ర్యయోః లక్ష్మీకటాక్షతదభావహేతుకతాముదాహరత్యేక ఇతి॥ ... ... *

మూ॥ ఏకో ముక్తాతపత్రప్రచలమణిఘృణాత్కారిమాళిర్మనుష్యః। ధృష్యద్దన్తావళస్థోనగణయతి నతాన్ యత్ర సాంక్రోశపాలాన్ । యత్త్వాస్తే తిష్ఠతేన్యః కృపణమశరణోదర్వ్యయన్ దన్తపఙ్క్తిం। తత్తే శ్రీరఙ్గరాజప్రణయిని నయనోదఞ్చితన్యఞ్చితాభ్యామ్॥ ... ॥౧౬॥ *

వ్యా॥ హే (శ్రీరంగరాజప్రణయిని) ఏకోమనుష్యః (దృష్యద్దంతావళస్థో) మదద్విరదమస్తకస్థితో (ముక్తాతపత్రప్రచలమణిఘృణాత్కారిమాళిః)

ముక్తాతపత్రేమౌక్తికచ్ఛత్రే గజగమనేన ప్రచలైర్మణిభిః ఘట్టనేఘుణాత్కారీ శబ్దాయమానో మౌళిః కిరీటం యస్య స తథోక్తస్సన్ (నతాన్) నమ్రాన్ (క్షోణిపాలాన్) నానామణ్డలాధిపతీన్ నగణయతీతియత్ ఇయమైశ్వర్యకాష్ఠా * అథదారిద్ర్యకాష్ఠామాహ * (అన్యఇతి) అన్యఇతరోమనుష్యః (అశరణో) రక్షకాన్తరరహితస్సన్ (కృపణం) దైన్యప్రకాశోయథాభవతితథా । (దన్తపఙ్క్తిం దర్శయన్) తస్మైదన్తావళస్థితాయపురుషాయ (తిష్ఠతే)స్వాభిప్రాయం ప్రకటయన్నాస్తఇతి యత్తదుభయంక్రమేణ (తవనయనోదఞ్చితన్యఞ్చితాభ్యాం) నయనయోరుదఞ్చితేన కటాక్షేణ (న్యఞ్చితేన) సంకోచేనచభవతీతిశేషః॥ ... ... ౧౬॥

అవ; సశ్లాఘ్యస్సగుణీధన్యస్సకులీనస్సబుద్ధిమాన్ । సశూరస్సచవిక్రాన్తో యంత్వన్దేవినిరీక్షసే * ఇత్యుక్తప్రమాణానుసారేణ సర్వసమ్పదాం లక్ష్మీభ్రూవిలాసప్రసరాభిముఖజంఘాలతామాహరతిరితి॥ ... *

మూ॥ రతిర్మతిస్సరస్వతీ ధృతిస్సమృద్ధిస్సిద్ధిశ్శ్రియస్సుధాసఖి
యతోముఖఞ్చిచలిషేత్తవభ్రూలతా । తతోముఖమ
ధేన్దిరే బహుముఖీమహం పూర్వికాం విగాహ్యచవశం
వదాగపరివహన్తికూలఙ్కషాః ॥ ॥౧౭॥

వ్యా॥ హే (సుధాసఖి) అమృతసోదరే, అనేన మధురతమత్వం జగదుజ్జీవనహేతుత్వఞ్చ వ్యఞ్జితమ్ । హే (ఇందిరే) తవభ్రూలతా (యతోముఖం) యత్పురుషాభిముఖం (విచలిషేత్) చలితుమిచ్ఛేత్ చలనం వినాపి చలనేచ్ఛయామేవ (తతోముఖం) తత్పురుషాభిముఖం (రతిః) ప్రీతిః (మతి

సరస్వతీధృతిసమృద్ధిసిద్ధిసిద్ధి(శ్రియః) మతిర్జ్ఞానం సరస్వతీ వాక్ వాగధిదేవ
తా చ ధృతిః స్థైర్యం సమృద్ధిః పరిపూర్ణత్వం సిద్ధిరభిలషితావాప్తిః శ్రియః సంపదశ్చ
అథ సాకల్యేన * ప్రశ్నకార్త్స్న్యేష్వథో అథేత్యమరః (బహుముఖీం)
బహుప్రకారాం (అహంపూర్వికాం) అహంపూర్వం ప్రవహామ్యహంపూర్వ
మిత్యహంతాం (విగాహ్య) ప్రవిశ్య (వశంవదాః) విధేయాస్సత్యః (కూలఙ్క
షాః) ఉద్వేలాః (పరివహన్తి) పుత్రపౌత్రశిష్యప్రశిష్యపర్యన్తం ప్రసరన్తీ
త్యర్థః । * సర్వకూలాభ్రకరీషేషు కష ఇతి ఖచ్ప్రత్యయే ముమాగమే చ కృ
తే కూలంకషా ఇతి రూపమ్॥ ... ౧౭॥

అథ; సర్వవస్తునీచోచ్చభావో లక్ష్మీకటాక్షసఙ్కోచవికాసాయత్త
ఇత్యాహ॥ సహేతి॥ ... *

మూ॥ సహస్థిరపరిత్రసవ్రజవిరిఞ్చనాకిఞ్చనైరనోకహబృ
హస్పతిప్రబలవిక్లబప్రక్రియమ్ । ఇదం సదసదాత్మనాని
ఖిలమేవ నిమ్నోన్నతం కటాక్షతదుపేక్షయోః స్తవహి
లక్ష్మి తత్తాణ్డవమ్॥ ॥ ౧౮ *

వ్యా॥ హే లక్ష్మి (సహస్థిరపరిత్రసవ్రజవిరిఞ్చనాకిఞ్చనైః) సహస్థి
రాః స్థావరాశ్శైలవృక్షాదయః (పరిత్రసాః) పరిస్పన్దనశీలాః జఙ్గమాస్తేషాం
(వ్రజైః) సమూహైః (విరిఞ్చనో బ్రహ్మా అకిఞ్చనో దరిద్రస్తైస్సహ అనోకహాః
వృక్షాః (బృహస్పతిః) గురుః (ప్రబలో) బలవాన్ (విక్లబో) దుర్బలః తేషాం
(ప్రక్రియా) ప్రకారో యస్మింస్తత్తథోక్తం । (ఇదం) పరిదృశ్యమానం జగత్
(నిఖిలమేవ) సమస్తమపి (సదసదాత్మనా) సమీచీనాసమీచీనరూపేణ

(నివ్యాన్నతం) నీచోచ్చమితి యత్ర త్వకటాక్షతదుపేక్షయోర్వీక్షణాపీక్షణ యోస్తాండవంనటనంహి॥ ... ౧౮॥

అవ; సంప్రతిభగవతో జగత్సృష్టిర్లక్ష్మీవిహారాయేత్యాహ॥ కాలఇతి॥

మూ॥ కాలేశంసతియోగ్యతాంచిదచితో రన్యోన్యమాలి
జ్ఞత్రోర్భూతాహంకృతిబుద్ధిపఞ్చకరణీస్వాన్తప్రవృత్తిస్థి
స్త్రైః । అణ్డానావరణైస్సహస్రమకరోత్త్రాన్భూర్భువస్స్వ
ర్వతశ్శ్రీరంగేశ్వర దేవి తేవిహృతయే సఙ్కల్పమానః ప్రియః॥

వ్యా॥ (హేశ్రీరంగేశ్వరదేవి) (కాలే) సర్గాద్యసమయే (యోగ్య తాం) సృష్ట్యానుకూల్యం శంసతిసతి స్రష్టుమయమవసరఇతి సూచయతిసతి చిద చితోః ప్రకృతిపురుషయో రన్యోన్యమాలింగతో ర్మిథోమిళితయోస్సతోః ప్రి యః శ్రీరంగరాజః సంకల్పమానో * బహుస్యాం ప్రజాయే యేతి బహుభవ నసంకల్పంకుర్వన్ తేవిహృతయే భూతాహంకృతి బుద్ధిపంచకరణీస్వాంత ప్రవృత్తీంద్రియైః, భూతానిపృధివ్యాదీని అహంకృతిః ప్రకృతివికారరూపమ హంకారతత్త్వం బుద్ధిర్మహత్త్వం పంచానాం కరణానాంసమహారః పంచ కరణీపంచజ్ఞానేంద్రియాణిస్వాంతంమనః ప్రవృత్తీంద్రియాణి వాగాది పంచక ర్మేంద్రియాణితైస్సహ ఆవరణైస్సప్తావరణైస్సమం । తాన్ ప్రసిద్ధాన్ భూర్భువస్స్వర్వతః త్రైలోక్యవత స్సహస్రమండానసంతాన కరోత్కృ తవాన్ ॥ ... ... ౧౯॥

అవ; విచిత్రాదేహసంపత్తిరీశ్వరాయ నివేదితుక్తప్రమాణానుసా రేణ కరణకళేబరయోగ్యస్యభగవత్కైంకర్యార్థత్వేపి తద్విస్మృత్యతాని కర

ణాని శబ్దాదిప్రవణాని కుర్వాణానాత్మనో భగవానేవ తథాభూతాన్ కారయన్ తవపరిహాసరససముత్పాదయతీత్యాహ॥ శబ్దాదీనితి॥

మూ॥ శబ్దాదీన్ విషయాన్ ప్రదర్శ్య విభవం విస్తార్య దాస్యా
త్మకం వైష్ణవ్యా గుణమాయయాత్మనివహాన్విప్లావ్య పూ
ర్వః పుమాన్। పుంసా పణ్యవధూవిడమ్బివపుషా ధూర్తాని
వాయాసయన్ శ్రీరఙ్గేశ్వరి కల్పతే తవపరీహాసాత్మనే
కేళయే॥ ... ॥౨౦॥ *

వ్యా॥ హే శ్రీరంగేశ్వరి - శ్రీరంగరాజప్రియే పూర్వః పుమాన్, పురాణపురుషః శ్రీరంగరాజః శబ్దాదీన్ శబ్దస్పర్శరూపరసగంధాన్ విషయాన్ ప్రదర్శ్య దర్శయిత్వా। దాస్యాత్మకం దాసత్వరూపం విభవమైశ్వర్యం విస్తార్య విస్తృతం కృత్వా వైష్ణవ్యా విష్ణుసంబంధిన్యా స్వకీయయేత్యర్థః । మమ మాయా దురత్యయేత్యుక్తేః గుణమాయయా త్రిగుణాత్మికయా ప్రకృత్యా అత్ర మాయాశబ్దో విచిత్రసృష్టినిబంధనః । దేవమాయేవ నిర్మితేతివత్ । ఆత్మనివహాన్ జీవసమూహాన్ విప్లావ్య వంచయిత్వా పణ్యవధూవిడంబివపుషా, వేశ్యానుకారి శరీరవేషేణ, పుంసా పురుషేణ, ధూర్తానివ ధృష్టపురుషానివ, ఆయాసయన్ వివశాన్ కుర్వన్, భగవానేవాత్మనివహాన్ ధూర్తాంశ్చాయాసయతి గుణమాయా వేశ్యానుకారిపురుషశ్చ ద్వారమాత్రమితి భావః । తవపరీహాసాత్మనే పరిహాసరసరూపాయ కేళయే, విహారాయ, కల్పతే - సమర్థో భవతి, కృపూ సామర్థ్య ఇత్యస్మాద్ధాతోః కృపో రో ల ఇతి లకారే కల్పత ఇతి రూపం । కేచిత్తు ధూర్తానివాయాసయన్నిత్యత్ర ధూర్తానాయాసయన్ సూత్రధార ఇవేతి యోజయంతి; తచ్చింత్యం। సూత్రధారపదాధ్యాహార ప్రసంగాత్ ధూర్తానివేతి ధూర్త

పదాన్వితస్యైవ శబ్దస్యాధ్యాహృతసూత్రధారపదాన్వయే, వ్యవహితాన్వయశ్చ । తవపరీహాసాత్మనే కేళయే కల్పత ఇతి వచనానుపపత్తిశ్చ । సూత్రధారస్య లక్ష్మీపరిహాసరసాపాదనే దృష్టాంతత్వాయోగాత్ । నహి లోకస్య పరిహాసరసమాపాదయన్ సూత్రధారో లక్ష్మ్యా అపి తమాపాదయతి యేన తస్య దృష్టాంతతా స్యాత్; నచ లోకస్యేత్యధ్యాహృత్య పణ్యవధూవిడంబివపుషా పుంసా ధూర్తానాపాదయన్ సూత్రధారో లోకస్యేవ గుణమాయయాత్మ నివహాన్విప్లావ్య ధూర్వః ప్రమాణ తవపరీహాసాత్మనే కేళయే కల్పత ఇతి యోజనా క్రియత ఇతి వాచ్యం; తథా సత్యాప్యవిస్మృతమేవ వ్యాఖ్యానకౌశలం పండితంమన్యైః ప్రథమాంత షష్ఠ్యంత పదద్వయాధ్యాహారదోషాదివ శబ్దస్య లోకపదాన్వయే నాత్యంతవ్యవధానదోషాచ్చ అవ్యవధానేనానధ్యాహారేణ చ వాక్యార్థవర్ణనసంభవే వ్యవధానాధ్యాహారకల్పనానౌచిత్యాచ్చ । తథా కల్పనే విశేషస్వారస్యాసిద్ధేశ్చ । నచ త్వత్పత్న్యపేక్షయా దృష్టాంతదార్ష్టాంతిక భేదసిద్ధిరేవ అస్మత్పక్షే విశేషసిద్ధిరితి వాచ్యం, ధూర్తాయాసయితృత్వాత్మనివహావిప్లావకత్వరూపభిన్నవిశేషణవిశిష్టవేషైకస్యైవ దృష్టాంతదార్ష్టాంతికభావే స్వారస్యాత్తు తేశ్చేత్యలంపల్లవితేన॥ ... ౨౦॥

అవ; ఇత్థం లక్ష్మ్యా లీలావిభూత్యుపయోగముక్త్వా నిత్యవిభూతియోగమాహ॥ యదితి॥ ... ... *

మూ॥ యద్దూరే మనసో యదేవ తమసః పారే యదత్యద్భుతం
యత్కాలాదపచేళిమం సురపురీ యద్గచ్ఛతో దుర్గతిః।
సాయుజ్యస్య యదేవ సూతిరథ వా యద్దుర్గ్రహం మద్గిరాం
తద్విష్ణోః పరమం పదం త్వదవకృతేమాతస్సమామ్నాసిషుః॥ ౨౧

వ్యా॥ హే మాతః యత్ స్థానం మనసో దూరే। స్మర్తుమశక్యమిత్యర్థః మనస ఇత్యసంకోచేనోక్తేః బ్రహ్మాదీనామపి వాఙ్మనసాగోచరత్వం వివక్షితం, తదుక్తం శ్రీభాష్యకారైః॥ బ్రహ్మాదీనాం గోచరే శ్రీమతి వైకుంఠ ఇతి। యత్తమస ఇతి యత్తమసః ప్రకృతిమండలస్య పార ఏవ పరస్తాదేవ ఏవకారేణ రజస్తమోలవస్పర్శోఽపి నేతి సూచితం। యదేవ తమసః పారే యత్పదమేవ ప్రకృతిమండల పారవర్తి; బ్రహ్మాదీనాం పదం తు న తథేతి విశేష్యసంగత ఏవాయమేవకారః "క్షయంతమస్య రజసః పరాక ఇతి శ్రుతేః" రజస్తమశ్శబ్దౌ తత్తద్గుణప్రధాన ప్రకృతివాచినౌ, యదత్యద్భుతమత్యాశ్చర్యావహం యత్కాలాదపచేలిమం యత్కాలాద్ధేతోరపచేలిమమపరిపక్వమకాలకాల్యం ,,న కాలస్తత్ర వై ప్రభురితి స్మృతేః" ప్రభుత్వం పరిపాకహేతుత్వం, సురపురీ సురాణాం బ్రహ్మాదీనాం పురీ వైరాజామరావత్యాదిరూపా, యద్గచ్ఛతః యత్స్థానం గచ్ఛతః "పుంసో దుర్గతిః నరకః (ఏతే వై నిరయాస్తాత స్థానస్య పరమాత్మన) ఇతి స్మృతేః" సాయుజ్యస్య పరమపురుషసామ్యాపత్తేః యదేవ యత్ స్థానమేవ సూతిరుత్పాదకం నత్వితరదిత్యర్థః। అథవాకిమేతైర్లక్షణైరిదమేవ తల్లక్షణమిత్యాహ। యద్దుర్గ్రహమితి, మద్గిరాం మద్వాచాం యద్దుర్గ్రహమగోచరం విష్ణోః పరవాసుదేవస్య తత్పరమం పదమత్యుత్కృష్టస్థానం తవ కృతే త్వదర్థం త్వన్నిత్యవాసార్థమిత్యర్థః! సమామ్నాసిషుః అభ్యస్తవంతః వేదా ఇతి శేషః, సంపూర్వాత్ మ్నా అభ్యాస ఇత్యస్మాద్ధాతోర్లుఙ్ చ్లేస్సిచి యమరమేత్యాదినా ఇట్సకోః కృతయో రాదేశప్రత్యయయోరితి షత్వే ఝేర్జుసి సమామ్నాసిషు రితి రూపం "తద్విష్ణోః పరమం పదం సదా పశ్యంతి సూరయ ఇతి శ్రుతి" రిహ ప్రమాణం ద్రష్టవ్యమ్॥ ౨౧॥

అవ; సేశ్వరంవిభూతిద్వయం, తద్వర్తి వస్తుజాతంచ లక్ష్మీపరికర భూతమిత్యాహ ॥ హేలాయామితి ॥ ... ... *

మూ॥ హేలాయా మఖిలఞ్చరాచరమిద మ్భోగేవిభూతిః
పరా పుణ్యాస్తేపరిచారకర్మణిసదా పశ్యన్తియే సూర
యః । శ్రీరఙ్గేశ్వరదేవి కేవలకృపానిర్వ్యాహ్యావర్గేవ
యం శేషిత్వే పరమఃపుమాన్ పరికరాహ్యేతే తవ
స్ఫారణే ॥ *

వ్యా॥ హే శ్రీరంగేశ్వరదేవి శ్రీరంగరాజప్రియే అఖిలంచరాచరం జఙ్గమస్థావరాత్మక మిదం పరిదృశ్యమానం జగత్తవ హేలాయాం క్రీడాయాం వినియుక్తం । హా రేవిహారసి క్రీడాకంతుకైరివ జంతుభిరిత్యుక్తేః । పరా ఉత్కృష్టా, పరమమహతీవా త్రిపాదస్యామృతందివీతి శ్రుతేః విభూతిశ్శుద్ధసత్త్వరూపా తవభోగేవినియుక్తా । భోగ్యభోగోపకరరణ భోగస్థానత్వేన వినియుక్తేత్యర్థః। త్వాం త్వత్ప్రియంచ యే సదాపశ్యంతి సాక్షాత్కుర్వంతి పుణ్యాః యుష్మత్సదానుభవహేతు సుకృతశీలాస్తే సూరయో విష్వక్సేనాదయః । తే తవపరిచారకర్మణి వినియుక్తాః వయం బుభుక్షుముముక్షుభేదభిన్నాజీవాస్తవకేవలకృపా నిర్వ్యాహ్య వర్గేత్వన్నిర్హేతుక కృపానిర్వాహ్య కర్మీకృతానాం వర్గేసంతతా, వినియుక్తాః పరమఃపుమాన్ పరమపురుషః త్వత్ప్రియః తవశేషిత్వే వినియుక్త ఇత్యేతే పూర్వోక్తాస్సర్వేపి తవస్ఫారణేవ్యాప్తా త్వద్విభవ ఇత్యర్థః । పరికరాహి ఉపకరణభూతాః ఖలు హితాశ్చర్యే॥ ... ... ౨౨॥

అవ; శ్రీశ్రీపత్యోః పరమవ్యోమ్ని వైకుంఠనగరీ యోగమాహ ॥ ఆజ్ఞేతి ॥ ... ... *

మూ॥ ఆజ్ఞానుగ్రహ భీమకోమలపురీ పాలాఫలమ్భేజుషాం
యాయోధ్యేత్యపరాజితేతివిదితా నాకమ్పరేణ స్థితా ।
భావై రద్భుతభోగ భూమగహనై స్సాన్ద్రాసుధాస్యన్దిభి
శ్శ్రీరఙ్గేశ్వర గేహలక్ష్మి యువయోస్తాం రాజధానీం
విదుః ॥ ॥౨౩॥ *

వ్యా॥ హేశ్రీరంగేశ్వర గేహలక్ష్మి ! శ్రీరంగేశ్వర దివ్యవిమానాలంకరణభూతే ! యాపురీ ఆజ్ఞానుగ్రహ భీమకోమలపురీపాలా ఆజ్ఞయా శాసనేన అనుగ్రహేణదయయా యథాక్రమంభీమాః భయంకరాః కోమలాస్సౌమ్యాః పురీపాలాః నగరరక్షకాః యస్యాస్సాతథోక్తా భేజుషాంభజతాం ఫలంభక్తానాం ప్రపన్నానాంచస్వతః పురుషార్థభూతా అయోధ్యేత్య పరాజితేతి యోద్ధుమశక్యేతి పరైరజితేతిచ హేతోర్వ్యా తత్తదాఖ్యయా విదితా ప్రసిద్ధాశ్రుతావితి శేషః "దేవానాం పూరయోధ్యేతి వివేశాపరాజితేతిచ శ్రుతేః" నాకంపరేణ నాకస్యపరమాకాశస్య పరేణ ఉపరిష్టాత్ పరమవ్యోమ్నీత్యర్థః ॥ స్థితావర్తమానా "పరేణనాకం నిహితంగుహాయా మితిశ్రుతేః" సుధాస్యందిభిరమృత స్రావిభిర్భోగ్యతమై రిత్యర్థః । అద్భుతభోగ భూమగహనైః అద్భుతభోగానా మాశ్చర్యసుఖానా మనుభవానాంవా భూమ్నా బాహుళ్యేన గహనైస్సంభృతైర్భావైః పదార్థైః సాంద్రానిబిడాచ భవతి తాం యువయోః రాజధానీం ప్రధాననగరీంవిదుః శ్రుతయో మునయోవేతి శేషః । ప్రధాననగరీ రాజ్ఞాం రాజధానీతికథ్యత ఇత్యమరశేషః ॥ ౨౩॥

అవ; తత్రస్థితమాస్థాన మనుసంధత్తే ॥ తస్యామితి ॥ *

మూ॥ తస్యాంచత్వత్కృపావన్నిరవధి జనతా విశ్రమార్హా
వకాశం సఙ్కీర్ణం దాస్యతృష్ణాకలితపరికరైః పుమ్భిరా
నన్దనిఘ్నైః । స్నేహాదస్థానరక్షా వ్యసనిభి రభయం
శార్ఙ్గచక్రాసిముఖ్యై రానన్దైకార్ణవం శ్రీర్భగవతియువ
యో రాహురాస్థానరత్నమ్ ॥ *

వ్యా॥ భగవతి షాడ్గుణ్యపరిపూర్ణే హే శ్రీః తస్యాంపురి త్వత్కృపావత్త్వద్దయేవ నిరవధిజనతా విశ్రమార్హావకాశం నిరవధే రవధిశూన్యాయాః అసంఖ్యాయాః జనసమూహస్య విశ్రమార్హో విశ్రాంతియోగ్యోవకాశో న్తరం యస్మిన్ తత్తథోక్తం త్వత్కృపాయాస్సర్వవిషయత్వా త్తథాత్వమవివాదం, తద్వదిదమపీతిభావః । దాస్యతృష్ణాకలిత పరికరైః దాస్యే కైంకర్యకరణే తృష్ణయాస్పృహయా-కలితాగృహీతాః పరికరాః ఛత్రచామర పతద్గ్రహకళాచికాదయోయైస్తై రానందనిఘ్నై రానందవివశైః పుంభిర్ముక్తపురుషైః సంకీర్ణంసంభృతం స్నేహాద్భగవద్దివ్యమంగళ విగ్రహప్రేమ్ణః అస్థానరక్షా వ్యసనిభిరస్థానే అకాండేరక్షాయాం రక్షణే వ్యసనిభిర్వ్యాసక్తైః పరమపదే భయశంకాయా అనవకాశాద్రక్షా వ్యసనస్యాస్థానత్వం, శార్ఙ్గచక్రాసిముఖ్యైశ్చాప సుదర్శనఖడ్గ ప్రభృతిభిః పంచాయుధైః అభయం భయరహితం ఆనన్దైకార్ణవ మానందస్యానుకూల జ్ఞానస్యార్ణవం సముద్రం అపరిచ్ఛిన్నానందావహమిత్యర్థః । తథాభూతం యువయోః శ్రీశ్రీపత్యోః ఆస్థానరత్నం మహామణిమంటప శ్రేష్ఠంచాహుః వేదాంతా ఇతిశేషః । తస్యాం

చేత్యత్రచశబ్దస్యా స్థానరత్నంచాహురిత్యుక్తత్ర తత్రాన్వయః "ప్రజాపతేస్త్వ భాంవేశ్మ ప్రపద్యన్త ఇతి" శ్రుతిరత్ర ప్రమాణతయానుసంధేయా॥ ౨౪॥

అవ; తన్మంటపే శేషసింహాసనే విశ్వరక్షాదీక్షితేన స్వామినా సహ సదానందావహత్వమాహ ॥ తత్రేతి ॥ ... ... *

మూ॥ తత్ర స్రక్స్పర్శగన్ధం స్ఫురదుపరిఫణా రత్నరోచిర్వి
తానం విస్తీర్యానన్తభోగం తదుపరినయతా విశ్వమే
కాధిపత్యమ్। తైస్తైః స్వానన్తోదితగుణవిభవైరవ్యర
తాత్త్వామసంఖ్యైరన్యోన్యాద్వైతనిష్ఠా ఘనరసగ
హనాన్దేవిబధ్నాసి భోగాన్ ॥ *

వ్యా॥ హేదేవి తత్ర మహామణిమంటపే స్రక్స్పర్శగంధం స్రజః పుష్పమాలికాయాః స్పర్శగన్ధావివ స్పర్శగంధౌ యస్య తంతథోక్తం స్ఫురదుపరిఫణారత్నరోచిర్వితానం స్ఫురతాముపరిఫణారత్నానాముపరితనమాణిక్యానాం రోచింష్యేవ వితానముల్లోచో యస్య తం అనంతభోగం అనంతస్య శేషస్య భోగంకాయం విస్తీర్య విస్తృతం కృత్వా తదుపరి అనంతభోగోపరి నివిశ్యేతి శేషః। విశ్వం విభూతిద్వయ మేకాధిపత్య మేకచ్ఛత్రాధిపత్యం నయతా గమయతా అసంఖ్యైస్సంఖ్యాతీతైస్తైస్తై రవాఙ్మనసగోచరైః స్వానంతోదితగుణవిభవైః స్వానంతోదితస్య భగవచ్ఛాంతోదితదశాయాః స్వవైశ్వరూప్యానుభవరూపాయాః గుణవిభవైః గుణాతిశయైః త్వామవ్యర్థతాత్పదనుగుణేన కాంతేన ప్రియేణ హరిణా సహ అన్యోన్యాద్వైతనిష్ఠా ఘనరసగహనాన్ అన్యోన్యం పరస్పరం అద్వైతనిష్ఠయా ఏకీభావేన పరస్పర గాఢాను

రాగేణేత్యర్థః । ఘనేననిబిడేన రసేనానన్తేన గహనాన్నిర్ఝరాన్ భోగాననుభవాన్ బధ్నాసిఘటయసి । యువయోస్సేవకానాం సూరిపరిషదాంచేతి భావః । బంధబన్ధనే ఇత్యస్మాద్ధాతోః శ్నా ప్రత్యయేలటిసిపి బధ్నాసీతి రూపమ్ ॥ ... ... ౨౭॥

అవ; నకేవలం పత్యుస్త్వమేవానందావహా త్వమివ పత్యుస్తవచ భోగ్యభూతాః పరస్సహస్రం సపత్న్యస్సంతీత్యాహ ॥ భోగ్యా ఇతి ॥ *

మూ॥ భోగ్యావామపి నాన్తరీయకతయా పుష్పాఙ్గరాగై
స్సమం నిర్వృత్తప్రణయాతివాహనవిధానీతాః పరీవా
హతామ్ । దేవిత్వామనునీళయాసహ మహీదేవ్యస్స
హస్రంతథా యాభిస్త్వం స్తన బాహుదృష్టిభిరివస్వా
భిః ప్రియం శ్లాఘసే ॥ ... *

వ్యా॥ హేదేవివామపి భోగ్యభూతయోర్యువయోరపి పుష్పాంగరాగైస్సమం ప్రక్చందనాదితుల్యం అంగరాగశబ్దేన అంగరచనా హేతుభూతఘనసారకుంకుమ కస్తూర్యాదయోపి గృహ్యంతే । నాంతరీయకతయా స్వభోగ్యతోపయోగేన భోగ్యాః యథాపుష్పాంగరాగాదీనాంప్రధాన భూతస్వభోగ్యతోపయోగేన భోగ్యత్వం తథా తాసామపీతిభావః । నిర్వృత్తస్య పరిపూర్ణస్య ఉద్వేలస్యేత్యర్థః । ప్రణయస్య ప్రేమరసస్యాతివాహనవిధా అతిప్రవాహణే పరీవాహతాం నిర్గమప్రవాహంతానీతాః ప్రాపితాః। శ్రీశ్రీపత్యోరుయన్మహత్తకః ప్రేమరసస్సపత్నీముఖేన ప్రవహతీతిభావః । యథా తటాకః పరిపూర్ణస్సన్ నిర్గమ ప్రవాహంవినా న నిర్వహతి తథా శ్రీశ్రీశయోరత్యుత్కట

ప్రేమరసో భూనీళాదిసపత్నీముఖేన ప్రవహణం వినా న నిర్వహతీతి హృదయం। నీళయా-నీళాదేవ్యా సహ మహీం భూదేవీం త్వా మనుత్వద్వ్యాప్యతయేత్యర్థః। నీళయా సహేతి నీళాదేవ్యా భూమ్యపేక్షయా వ్యాప్యత్వం స్ఫుటం *సహాయుక్తేఽప్రధాన ఇత్యనుశాసనాత్ ; తథా భూనీళే ఇవ త్వామనుస్పృత్య సహస్రం దేవ్యస్సంతీతి శేషః। త్వం యాభిర్దేవీభిస్సార్వభిస్సీవ యాభిస్తనబాహుదృష్టిభిరివ స్వావయవైరివ ప్రియం ప్రేయాంసం శ్లాఘసే సంతోషయసి। శ్లాఘ్నుకత్థన ఇత్యస్మాద్ధాతోర్లడాత్మనేపద మధ్యమపురుషైకవచనం। స్తనబాహుదృష్టిభిరిత్యత్ర మహావిభాషయా ద్వంద్వైకవద్భావవికల్పః న కేవలం లక్ష్మ్యాస్తాభిస్సహ సాపత్న్యకలహాభావః పరంతు భగవతస్తాభిస్సహ సంశ్లేషే స్వావయసంశ్లేష ఇవ తస్యాం మహతీ ప్రీతిర్వర్ధత ఇతి భావః॥ ౫౬॥

అథ ; ఇత్థం లక్ష్మ్యాస్సపత్నీ సహస్రముక్త్వా పరిచారకవర్గమాహ ॥ త ఇతి ॥ ... ... *

మూ॥ తే సాధ్యాస్సంతి దేవా జనని గుణవపుర్వేషవృత్తస్వ
రూపైర్భోగైరైశ్వర్యైర్నిర్విశేషాస్స్వవయస ఇవ యే నిత్యని
ర్దోషగన్ధాః। హే శ్రీః శ్రీరఙ్గభర్తుస్తవ చ పదపరీచార
వృత్త్యై సదాపి ప్రేమప్రద్రాణభావావిలహృదయహ
రోత్తాలకైఙ్కర్యభోగాః ॥ ౫౭ ॥ *

వ్యా॥ హే జనని శ్రీః సాధ్యాస్సాధ్య నామకా దేవాః ద్యోతమానాః మోదమానా వా నిత్యనిర్దోషగంధాః నిత్యం కాలత్రయేపి నిర్దోషగన్ధాః। నిర్గతావద్యలేశాః। లేశేపి గంధ ఇత్యమరః। అస్పృష్ట సంసారగంధా ఇత్యర్థః।

గుణవపుర్వ్యాప వృత్తస్వరూపైః-గుణైరపహత పాప్మత్వాదిభిర్జ్ఞానశక్త్యాది
భిశ్చ వపుర్భిర్విగ్రహైః వేషైశ్శంఖ చక్రాద్యలంకారైః వృత్తైర్నిరంకుశ
వ్యాపారైః స్వరూపైర్జ్ఞానానందామలాత్మస్వరూపైః భోగైస్సవిభూతిక
భగవత్కల్యాణ గుణానుభవైర్వా శబ్దశ్చార్థః। భోగైశ్చేత్యర్థః। నిర్విశేషాః
విశేషరహితాస్తుల్యా ఇత్యర్థః యువాభ్యాం పరస్పరంచేతి శేషః।అత ఏవ సవ
యస ఇవసమానవయస్కా ఇవ సఖాయ ఇవవాయే సంతి తేసూరయః । శ్రీ
రంగభర్తుస్తనచ పదపరీచారవృత్త్యై శ్రీపాదకైంకర్య కరణాయసదాపి
సర్వదేశసర్వకాల సర్వావస్థాస్వపి, ప్రేమప్రద్రాణభావా విలహృదయహా
ఠాత్కార కైంకర్యభోగాః । ప్రేమ్ణాప్రీత్యా ప్రద్రాణేన ద్రవీభూతేన
భావేనాభిప్రాయేణా వస్థావిశేషేణవా ఆవిలేనకలిలేన హృదయేన మనసా
హఠాత్కారో ఝటిత్యాచరణం యస్య తత్తథోక్తం । తథాభూతం కైంక
ర్యంపరిచరణమేవ భోగో భృతిస్సుఖంవా యేషాం తేతథోక్తాః తథాభూతాభ
వంతీతిశేషః । భోగస్సుఖే స్త్రియాం భృతావిత్యమరః । యద్వా-యేసాధ్యా
స్సంధ్యనామకా ఇత్యాది పూర్వవిశేష విశిష్టాః ప్రేమప్రద్రాణభావా విల
హృదయహఠాత్కార కైంకర్యభోగాస్తేసూరయః శ్రీరంగభర్తు స్తనచపద
పరీచారవృత్త్యై సంతీత్యన్వయః ॥ ... ... ౨౭॥

అవ; అథలక్ష్మ్యా భగవత్స్వరూప నిరూపక ధర్మతామాహ ॥ *

... ...

స్వరూపమితి ॥

మూ॥ స్వరూపం స్వాతన్త్ర్యం భగవత ఇదం చన్ద్రవదనే
త్వదాశ్లేషోత్కర్షాద్భవతి ఖలునిష్కర్షసమయే। త్వమా

సీస్త్వం మాతశ్శ్రీః కమితురిదమిత్థం త్వద్విభవ స్తద న్తర్భావా
త్త్వాం నపృథగభిధ త్తే శ్రుతిరపి ॥ ౨౮ ॥ *

వ్యా॥ హే చంద్రవదనే ఆశ్రితానందనముఖి మాతః । శ్రీః నిష్కర్ష సమయే నిర్ణయవేళాయాం భగవత శ్శ్రీమన్నారాయణస్య ఇదంస్వరూపం. స్వాతన్త్ర్యం నిరంకుశ స్వతంత్రత్వంచ త్వదాశ్లేషోత్కర్షాత్ త్వన్నిత్య యోగాతిశయాత్ భవతిఖలు, తత్రహేతుమాహ । త్వమాసీరితి । కమితుః ప్రేయసః త్వమిదమిత్థంత్వ విభవ ఆసీః అయమీశ్వర ఇతీదంత్వవిభవః ఈదృశ ఈశ్వర ఇతీత్థ న్త్వవిభవః తదుభయమపి త్వమేవాభవః సంతస్త్వాం భగవతి దృష్ట్వాత్వదాశ్రయ మీశ్వరంనిశ్చిన్వంతి త్వత్పతిత్వ మీశ్వరలక్షణం జానంతిచేతిభావః । శ్రుతిస్త్వామపి తదంతర్భావాత్ భగవత్స్వరూప నిరూపక కోటావంతర్భావాత్ పృథక్ భగవతః పృథక్కృత్య నాభిధత్తే నవదతి అభిపూర్వాద్డుధాఞ్ ధారణపోషణయోరిత్యస్మాద్ధాతోర్జుహోత్యాది కాచ్ఛపః శ్లౌ శ్లావితిద్విత్వే అభ్యాసహ్రస్వతే, శ్నాభ్యస్తయోరాత ఇత్యాలోపే, దధస్తథోశ్చేతిభష్భావే అభిధత్త ఇతిరూపమ్ ॥ ౨౮ ॥

అవ; మంగళమ్భగవాన్ విష్ణు ర్మఙ్గళంమధుసూదనః । మంగళంపుండరీకాక్షో మంగళంగరుడధ్వజః పవిత్రాణాం పవిత్రంయో మంగళానాంచ మంగళ మితి భగవతి ప్రయుజ్యమానం మంగళ పదం శ్రీసంబన్ధాయత్త మిత్యాహ ॥ తవేతి ॥ *

మూ॥ తవస్పర్శాదీశం స్పృశతికమలే మఙ్గళపదంతవేదం
నోపాధేరుపనిపతితం శ్రీరసియతః । ప్రసూనం పుష్యన్తీ

మపి పరిమళర్ధింజిగిదిషు ర్నచైవంత్వాదేవం స్వదతఇతి
కశ్చిత్కవయతే॥ ... ... *

వ్యా॥ హేకమలే ఈశం స్వామినం తవ స్పర్శాత్ త్వత్సంబంధాత్ మంగళపదం మంగళశబ్దః స్పృశతిబోధయతి; ఇదం ఏతన్మంగళపదం ఉపాఘేః ప్రయోజకాంతరాత్ తవనో నిపతితం నత్వద్వాచకత్వేన సంబద్ధం । కింతు స్వతఏవ తత్రహేతుమాహయతశ్శ్రీరసీతి ।యతో హేతో స్త్వం శ్రీర్మంగళమసి । తత్రదృష్టాంతమాహ ప్రసూనమితి । ప్రసూనం పుష్పం పుష్యంతీమతిశయితం కుర్వంతీం పరిమళర్ధిమపి గంధసంపదమపిజిగదిషుః స్వాద్యాంగదితుమిచ్ఛుః ఏవంత్వాదేతాదృశగుణయోగాదేవం స్వదతే ఇత్థం హృద్యాభవతీతి కశ్చిత్కోఽపి పుమాన్నచ కవయతేన కథయతిహి । చోహ్యార్థః । పుష్పాతిశయనిరూపణే పరిమళాపేక్షేవ పరిమళాతిశయనిరూపణే గుణాంతరాపేక్షా యథా నాస్తి తథాభగవన్మంగళత్వే శ్రీసంబంధోనియామకః నతు తస్యాస్తత్త్వే నియామకాంతరాపేక్షేతిభావః ॥ ౨౯॥

అవ; సర్వేశ్వరస్య లోకపాలానాంచ లక్ష్మీకటాక్షలబ్ధవిభవత్వ ముక్త్వా సర్వేశ్వరం లోకపాలాంశ్చ ప్రతిపాదయన్వేదస్త్వామేవ ప్రతిపాదయతీత్యాహ, అపాంగాఇతి ॥ *

మూ॥ అపాఙ్గాభూయాంసో యదుపరిపరం బ్రహ్మతదభూద
మీ యత్రద్విత్రాస్సచశతమఖాదిస్తదధరాత్ । అత
శ్శ్రీరామ్నాయస్తదుభయముశంస్త్వాం ప్రణిజగౌ ప్రశ
స్తిస్సారాజ్ఞో యదపిచపురీకోశకథనమ్॥ *

వ్యా॥ హే శ్రీః తవ భూయాంసో బహుసంఖ్యా అపాంగాః కటాక్షాః యదుపరి యస్య వస్తున ఉపరి ప్రసృతాః ఇతిశేషః । తద్వస్తుపరబ్రహ్మాభూత్ తవభూయః కటాక్షవిషయీభూతం వస్తుపరబ్రహ్మత్వ మగమదిత్యర్థః; అమీ అపాంగాః యత్రవస్తుని ద్విత్రాద్వావాత్ర యోవామానం యేషాం తే ద్విత్రాః తే ప్రసృతాః సచ తదధరాత్ తతః పరబ్రహ్మణః అధరాదర్వాచీనః శతమఖాదిరభూత్ । ఇదముపలక్షణం విధిశివయోరపి తదవరత్వంబోధ్యమ్ “ నారాయణాద్బ్రహ్మా జాయతే ” నారాయణాద్రుద్రో జాయతే “ క ఇతి బ్రహ్మణో నామ ఈశోహం సర్వదేహినాం । ఆవాం తవాంగే సంభూతౌ తస్మాత్కేశవనామవా” నితి బ్రహ్మరుద్రయోరపి భగవత ఉత్పన్నతయా శ్రుతి స్మృత్యవగతత్వాత్ । సచేతి శతమఖాద్యపేక్షయా పుంలింగనిర్దేశః । అతస్త్వత్కటాక్షలబ్ధ విభవత్వాత్తదుభయం పరబ్రహ్మ విధిశివశతమఖాదిరూపం; ఉశన్ కామయమానః సన్నిత్యర్థః । ఆమ్నాయో వేదస్త్వాం ప్రణిజగౌ ప్రవ్యక్తంగదితవాన్ । ప్రణిపూర్వాన్నై గై శబ్దే ఇత్యస్మాద్ధాతో ర్లిట్పరస్మైపద ప్రథమపురుషైకవచనం । తథాహి! పురీకోశకథనంపుర్యా రాజధాన్యాః కోశస్య ధనసంచయాదేశ్చకథన మతిశయేన వర్ణనం క్రియత ఇతి యత్ జనైరితిశేషః । సా రాజ్ఞస్తత్పరిపాలకస్య ప్రభోః ప్రశస్తిః ప్రసిద్ధిః॥ అత్ర పురీకోశకథనం రాజ్ఞః ప్రశస్తిరితి సామాన్యనిర్దేశేన పరబ్రహ్మాదిపరామ్నాయకృత లక్ష్మీప్రశస్తికథనవిశేషస్య సమర్థనాత్సామాన్యేన విశేషసమర్థనరూపార్థాంతరన్యాసాలంకారః ॥ 30॥

అన; భగవత్స్వరూపం స్వాతన్త్ర్యంత్వదాశ్లేషాదితి ప్రాగుక్తం సింహావలోకనేన నిరీక్ష్య తథాత్వే పరాధీనత్వమస్యాహితాతిశయిత్వం విగు

ణత్వంచ ప్రసజ్యేదిత్యాది శంకాం హేతువిశేషేణ దృష్టాంతబలేనచ పరిహరతి॥ స్వాతఇతి ॥ *

మూ॥ స్వాతన్త్ర్యే త్వం విష్ణోస్స్వమసి తతఏవైషభగవాన్త్వ
దాయత్తర్ద్ధిత్వేప్య భవదపరాధీనవిభవః । స్వయందీ
ప్తం రత్నం భవదపి మహార్ఘం నవిగుణం నకుంఠ స్వాత
న్త్ర్యం భవతిచ నచాన్యాహితగుణమ్॥ ౫౧ *

వ్యా॥ హే శ్రీః త్వం విష్ణోః స్వతస్స్వభావాత్ నిరుపాధికాత్ స్వరూపస్వభావాదిత్యర్థః । స్వమసి శేషభూతాసి (స్వత్వ మాత్మని సంజాతం స్వామిత్వం బ్రహ్మణిస్థితం। ఆత్మదాస్యం హరేస్స్వామ్యం స్వభావంచ సదా స్మర) ఇత్యాద్యనేక ప్రమాణప్రసిద్ధేః । తత ఏవ స్వత్వాదేవ ఏష భగవాన్ శ్రీరంగరాజః త్వదాయత్తర్ద్ధిత్వే స్వపరాధీన విభవోఽభవత్ । తథాహి రత్నం మాణిక్యం స్వయందీప్త్యాస్వకాంత్యా మహార్ఘం నిరవధికమూల్యం భవదపి విగుణం గుణహీనం నకుంఠస్వాతంత్ర్యం ప్రతిహతస్వోత్కర్షం చ। అన్యాహితగుణం పరాధీనాతిశయంచ న భవతి తద్వత్ శ్రీరంగేశోపి త్వదధీన సంపత్త్వేపి న విగుణో నకుంఠస్వాతన్త్ర్యో నాన్యాహితాతిశయశ్చ భవతీతి భావః॥

అవ; ఇత్థం లక్ష్మీస్వరూపమనుసంధాయ స్వరూపాశ్రితాన్ దివ్యమంగళవిగ్రహాశ్రితాంశ్చ కల్యాణగుణాన్వివక్షుః ప్రథమం శ్రీశ్రీశయోః స్సాధారణగుణాననుసంధత్తే॥ ప్రశకనేతి ॥ *

మూ॥ ప్రశకనబలజ్యోతిర్జ్ఞానైశ్వరీవిజయప్రథాప్రణతవరణప్రే
మక్షేమఙ్కరత్వపురస్సరాః । అపిపరిమళాః కాన్తిర్లావణ్య

మర్చిరితీన్దిరే తవభగవతశ్చతే సాధారణాగుణరా
శయః॥ ... ... "౩౧" *

వ్యా॥ హేఇందిరే పరమైశ్వర్యప్రదే! శ్రీః! ప్రశకనం ప్రకృష్టాశక్తిః బలం సర్వజగద్భరణ సామర్థ్యం జ్యోతిస్తేజః జ్ఞానం సర్వదా సర్వవస్తుసాక్షాత్కారః। ఐశ్వరీఈశ్వరత్వం। విజయప్రథా జయశీలత్వ ప్రశస్తిఃప్రణతవరణమాశ్రితవశీకారః। ప్రేమ ఆశ్రితవిషయప్రీతిః క్షేమఙ్కరత్వమాశ్రితేష్ట ప్రాపకత్వం తదనిష్టనివర్తకత్వంచ పురస్సరాః ప్రధానాని యేషాం తే తథోక్తాః। ఏతే దివ్యాత్మస్వరూపగుణాః। అథ దివ్యమంగళ విగ్రహగుణానాహ అపీతి। అపి అపిచేత్యర్థః। నకేవలమాత్మగుణా ఏవసాధారణాః। విగ్రహగుణా అపిచేత్యపిశబ్దార్థః। పరిమళస్సౌగంధ్యం కాంతిస్సౌందర్యంసాచావయవ శోభాలావణ్యం సముదాయ శోభా అర్చిరౌజ్జ్వల్యం పరప్రకాశకత్వమితి యావత్ ఇత్యేతే ద్వివిధా అపి స్వరూపవిగ్రహాశ్రితగుణరాశయో గుణసమూహాస్తవ భగవతశ్చ సాధారణాస్సమానా ఇత్యర్థః। అత్రభగవతో విజయప్రథా శ్రీరామాయణే — (శత్రోఃప్రఖ్యాతవీర్యస్యరంజనీయస్యవిక్రమైః) ఇతిరావణవచనాదభివ్యక్తా (సీతాయాస్తు వాసిష్ఠరామాయణే దశకంధరసంహారె విజయప్రథాసువ్యక్తా) భగవతః క్షేమంకరత్వ ముభయవిధమపి సాక్షాదేవ లక్ష్మ్యాస్తిష్టప్రాపణం సాక్షాత్పరంపరయాపి సంభవతి అనిష్టనివర్తకత్వంతు భగవద్ద్వారేతి బోధ్యమ్॥ ౩౧॥

అథ; పునస్సాధారణగుణాననుసంధత్తే॥ అన్యేపీతి॥ *

మూ॥ అన్యేపియావనముఖాయువయోస్సమానా శ్రీరఙ్గ
మఙ్గళ విజృమ్భణవైజ్ఞన్తి। తస్మిన్నవత్వయిచతస్యపర
స్పరేణ సంస్తీర్యదర్పణ ఇవప్రచురంస్వదన్తే॥ "౩౨" *

వ్యా॥ హే శ్రీరంగమంగళ విజృంభణవై జయంతి । శ్రీరంగోత్సవ ప్రకాశనోద్యతకేతో! శ్రీరంగోత్సవవృద్ధికరీత్యర్థః । అన్యే ఉక్తగుణవ్యతిరిక్తా యౌవనముఖా యౌవనాదయః ముఖశబ్దేన సౌకుమార్యాదయో గృహ్యన్తే । యువయో ర్భగవతః తవచ సమానాస్సాధారణాస్సన్తః । తవ గుణా స్తస్మిన్ తస్యగుణా స్త్వయిచ దర్పణ ఇవసంక్రాన్త్యాభివ్యాప్య పరస్పరేణాన్యోన్యం ప్రచురం ప్రకామం స్వదంతే రసాభవంతి స్వద ఆస్వాదన ఇత్యస్మాద్ధాతో ర్లడాత్మనేపద ప్రథమపురుషబహువచనం । భగవాన్ లక్ష్మ్యాం ప్రకాశనబలాదీనవలోక్య స్వకీయా ఏవై తేగుణా ఇత్యానందమనుభవతి ఏవం లక్ష్మీరపి భగవతి తానుపలక్ష్య స్వకీయా ఏవైత ఇతి సంమోదం భజత ఇతీవ కవేరభిప్రాయః॥

అవ; ననూభయోస్స్వరూప రూపగుణసాధారణ్యే సేవకానాం శ్రీశ్రీశపృథగనుభవః కథంఘటత ఇత్యత్రాహ ॥ యువత్వాదావితి॥ *

మూ॥ యువత్వాదౌతుల్యేప్యపరవశతాం శత్రుశమనస్థిరత్వా
దీన్కృత్వా భగవతిగుణాన్పుంస్త్వసులభాన్ । త్వయి
స్త్రైణైకాన్తాన్ మృదిమపతిపారార్థ్యకరుణాక్షమాదీ
న్వా భోక్తుంభవతియువయోరాత్మనిభిదా॥ ॥ 53 ॥ *

వ్యా॥ హే శ్రీః యువత్వాదౌ యౌవనాదౌ తుల్యేపి యువయోరితిశేషః భగవతి హరౌ పుంస్త్వసులభాన్ పురుషైకనిష్ఠాన్ అపరవశతాశత్రుశమనస్థిరత్వాదీన్ అపరవశతా స్వాతంత్ర్యం శత్రుశమనం విరోధినిబర్హకత్వం స్థిరత్వమప్రకంప్యత్వమాదిశ్యేషాంతాన్ గుణాన్ కృత్వా భేదకానసుసంధాయ త్వయిభవత్యాం స్త్రైణైకాన్తాన్ స్త్రీస్వభావాంతరంగాన్ మ్రదిమ

పతిపారార్థ్యైకరుణాక్షమాదీన్వా ప్రదిమామ్యనుహ్లాదయత్వం పతిపారా
ర్థ్యం భర్తృపారతన్త్ర్యం కరుణాపరదుఃఖాసహిష్ణుత్వం క్షమా అపరాధస
హత్వమౌదార్యేషాంతాన్. వాశబ్దశ్చార్థః క్షమాదీంశ్చేత్యర్థః । కృత్వాభే
దకాననుసన్ధాయ భోక్తుమనుభవితుం యువయో రాత్మని స్వరూపే విగ్ర
హేచకిందాభవతి భేదస్సిధ్యతి అనుభవితౄణామితి శేషః । యద్యపి ప్రదిమ
కరుణాక్షమా భగవతోః సమానాః-తథాపి స్వాతంత్ర్యాత్ సమవహితాస్తు
ఇహావివక్షితాః-భగవతో ప్రదిమాద్యాస్తు నతథావిధా ఇతిభావః ॥ ౩౪॥

అవ; శ్రీశ్రీపత్యోస్స్వరూపభేదక గుణాననుసంధాయ రూపభేదక *
గుణాననుసంధత్తే॥ ఘనేతి॥

మూ॥ ఘనకనకద్యుతీ యువదశామపి ముగ్ధదశాం యువ
తరుణత్వయోరుచితమాభరణాదిపరమ్ । ధ్రువమసమా
నదేశ వినివేశవిభజ్యహరా త్వయిచకుశేశయోదరవి
హారిణినిర్విశసి॥ *

వ్యా॥ కుశేదకే శేతఇతి కుశేశయం పద్మం । జీవనీయం కుశం విష
మిత్యమరః ॥ తస్యోదరే గర్భే విహరతీతి కుశేశయోదరవిహారిణి కమలనిలయే
ఘనకనకద్యుతీ ఘనస్య నీలమేఘస్య కనకస్య సువర్ణస్య ద్యుతీ ఇవద్యుతీ
యువదశాం యువత్వం ముగ్ధదశాం తారుణ్యమపి యువతరుణత్వయో ర్యువ
త్వ తారుణ్యయో రుచితం యోగ్యం పరముత్కృష్టం పరస్పరవిలక్షణంవా
అతఏవా సమానదేశవినివేశః । అసమానదేశే పరస్పరభిన్నదేశే ధర్మిణి వినివే
శస్సంవేశనం యస్య తత్తథోక్తం ఆభరణాదిభూషణాది ఆదిశబ్దేన శ్మశ్రుపీ
తాంబరోర్ధ్వపుండ్రయజ్ఞోపవీతాది స్తనవసనాంజన హారిద్రాకాశ్మీరమకరి

కాపత్రాదిచగృహ్యతే । హారా త్వయిచ విభజ్యవిభాజకం కృత్వా నిర్విశసి అనుభవసిహారింత్వాంచేతి శేషః । ధ్రువమేతత్సత్యం ఏవం విభాజకధర్మాను సంధానే యువయోర్భేదగ్రహో యువయోరేవ నభవే-తిభావః । నిరిత్యు పసర్గాద్విశప్రవేశన ఇత్యస్మాద్ధాతోర్లట్మధ్యమపురుషైకవచనే నిర్విశసీతిరూ పమ్॥ ౩౫॥

అవ; క్షీరాబ్ధిసారసముత్థితయా లక్ష్మీవిగ్రహం వర్ణయిత్వా కల్పల తాదేస్తదృజీషతాముత్ప్రేక్ష్య తథావర్ణనం పయోధేరావిర్భూతస్య అప్రా కృతస్య లక్ష్మీదివ్యమంగళవిగ్రహస్య నయుక్తమిత్యాహాజ్ఞమితి॥ ... *

మూ॥ అజ్గ స్తేమృదుశీతముగ్ధ మధురోదారైర్గుణైస్సంభృతః క్షీ
రాబ్ధేఃకిమృజీషతాముపగతా మన్యేమహార్ఘాస్తతః । ఇ
న్దుఃకల్పలతా సుధామధుముఖా ఇత్యావిలాంవర్ణనాం
శ్రీరఙ్గేశ్వరి శాస్త్రకృత్రిమకథం దివ్యంవపుర్గాహతే॥ *

వ్యా॥ హేశ్రీరంగేశ్వరి తే తవాంగం వపుః అంగశబ్దేనావయవవాచినా తత్సముదాయరూపం వపుర్లక్ష్యతే మృదుశీతముగ్ధమధురోదారైః మృదుత్వ శీతత్వ ముగ్ధత్వ మధురత్వోదారత్వైః భావప్రధానోయం నిర్దేశః గుణైర్విగ్రహగుణైః సారభూతైరితి శేషః । గుంభతోగ్రథితః క్షీరాబ్ధేస్తవ త్పితుః ఇందుశ్చన్ద్రః కల్పలతాసుధామధుముఖాః కల్పలతాసుధేప్రసిద్ధే మధు సురాకల్పలతా సుధామధూనిముఖమాదిర్యేషాం తేతథోక్తాః తేఋజీష తాం అసారతాముపగతాః కిమిత్యుత్ప్రేక్షా । కింశబ్దస్సంభావనాయాం తతస్తవ దవయవ ఋజీషత్వాన్మహార్ఘా అమూల్యాభవంతీతి శేషః మన్యఇత్యుత్ప్రేక్షా

వ్యంజనం ఇతిపూర్వోక్తప్రకారేణాఖిలాం కలుషాం వర్ణనాముత్ప్రేక్షాం ప్రతి శాంతకృత్రిమకథం అపగతకృత్రిమప్రశంసందివ్యమప్రాకృతం వపుర్విగ్రహో నార్హతినోచితం భవతి । అకృత్రిమస్య లక్ష్మీవిగ్రహస్యకృతిమవస్తుసారత్వో త్ప్రేక్షణ మయుక్తమితిభావః॥ ... ... ౩౬॥

అవ ; పునర్విగ్రహమేవ వాగగోచరం వర్ణయితి ప్రణమదితి॥ *

మూ॥ ప్రణమదనువిధిత్సావాసనానమ్రమగ్రే ప్రణయిపరిచి
చీషా కుఞ్చితమ్పార్శ్వకేన । కనకనికషచఞ్చచ్చమ్పక
స్రక్సమాన ప్రవరమిదముదారం వర్ష్మవాచామభూమిః॥
॥౩౭॥

వ్యా॥ అత్ర శ్రీస్తవేతి పదద్వయ మధ్యాహార్యం । హే శ్రీః అగ్రే ఉత్తమాంగే ప్రణమదనువిధిత్సావాసనా నమ్రం ప్రణమతాం సేవకానాం అనువిధిత్సయా అనువిధానేచ్ఛాయాః వాసనయా పరిచయేన నమ్రమీషద్వినతం పార్శ్వకేన పార్శ్వభాగేన ప్రణయిపరిచిచీషాకుంచితం ప్రణయినః । ప్రియస్య పరిచిచీషయా పరిచయేచ్ఛయా కుంచితం భుజభక్తిభ్యాంహేతుభ్యాం సంకుచితం కనకనికషచంచచ్చంపకస్రక్సమానప్రవరంకనకనికషస్య ఛాయాయాస్సువర్ణరేఖాయా శ్చఞ్చత్యాః స్ఫురంత్యాఃచంపకస్రజ శ్చంపకమాలికాయాశ్చ సమానస్తుల్యః ప్రవరోగోత్రం యస్యతత్తథోక్తంతయోస్సదృశమిత్యర్థః । అనేనౌజ్జ్వల్యసౌగంధ్యేసూచితే । ఉదారమూర్జితంసర్వాభీష్టప్రదం వా ఇద మేతదప్రాకృతం తవవర్ష్మవపుర్వాచామభూమిః రపదం । వాగగోచరమిత్యర్థః॥ ౩౭॥

అవ; ఆశ్రితరక్షానుకూలాధిరాజ్యసూచకాసికావిశేష విశిష్టాం శ్రియ మనుసంధత్తే॥ ఏకమితి॥ *

మూ॥ ఏకం న్యఞ్చ్య నతిక్షమం మమ పరం చాకుఞ్చ్య పాదా
మ్బుజం మధ్యే విష్టరపుణ్డరీక మభయం విన్యస్య హస్తామ్బు
జమ్। త్వాం పశ్యేమ నిషేదుషీం ప్రతికలం కారుణ్యకూల
ఙ్కష స్ఫారాపాఙ్గ తరఙ్గ మమ్బ మధుర ముగ్ధం ముఖం బి
భ్రతీమ్॥ ౩౮ *

వ్యా॥ అంబ హే శ్రీః మమ దాసభూతస్య నతిక్షమం ప్రణామయోగ్యం ।
ఏకం పాదాంబుజం దక్షిణం న్యంచ్య సింహాసనాదధః ప్రసార్య పర మితరద్వా
మపాదాంబుజం ఆకుంచ్య తిర్యగితి శేషః -అభయ మభయసూచకం అభయదాయి
వా హస్తాంబుజం। మధ్యే విష్టరపుండరీకం ఆసనపద్మ మధ్యే। విన్యస్య నిషేదుషీ
మాసీనాం। కారుణ్యకూలంకషస్ఫారాపాఙ్గతరఙ్గం । కారుణ్యేన దయయా కూ
లంకషావుత్కూలౌ స్ఫారౌ విశాలావపాంగౌ తరంగావివ యస్య తత్తథోక్తం
మధురం ప్రియం భోగ్యం వా । స్వాదు ప్రియౌ తు మధురా విత్యమరః । ముగ్ధం
సుందరం । ముగ్ధస్సుందర మూఢయో రిత్యమరః । ముఖమాననం బిభ్రతీం త్వాం
ప్రతికలం సర్వకాలం పశ్యేమ సేవేమహి । విశ్వరక్షణోపయుక్త సింహాసనావ
స్థితి విశేష ఏవ తే సంతత సేవనీయస్సం శ్రితానామితి భావః॥ ... ౩౮.

అవ; ఇత్థం శ్రియం సంసేవ్య సేవాజనితప్రీత్యా తత్పాదౌ శరణముపగ
చ్ఛతి॥ సురభితేతి॥

మూ॥ సురభితనిగమాన్తం వన్దిషీ యేన్దిరాయాః స్తవకమల
పలాశప్రక్రియమ్పాదయుగ్మమ్ । వహతి యదుపమర్దై
ర్వైజయన్తీ హిమామ్భః పృషతిభిరివ నవత్వం కాన్తబా
హాన్తరాళే॥ ౩౯ *

పద్మే తే ప్రతిబిన్దుబద్ధకలికబ్రహ్మాదివిష్కమ్భకై రైశ్వ
ర్యోద్గమగద్గదైర శరణమ్మ్యామ్మ్యాలయాలోకితైః ॥ *

వ్యా॥ హేపద్మే తే తవ । అత్ర యద్యపి యుష్మదస్మదోరామన్త్రితం పూర్వమవిద్యమానవదిత్యామన్త్రితస్య అవిద్యమానవద్భావేన త ఇత్యాదేశో న సంభవతి । తథాప్యవిద్యమానవద్భావస్యానిత్యత్వం కాశికాయాముక్తం విద్యమానవచ్చేతి వక్తవ్యమితి వార్తికాత్॥ యుక్తంచతత్ । అత ఏవ భిక్షో తేదయితాస్తి కిం నహినహి ప్రాణప్రియా కుండికేతిమహాకవిప్రయోగః । అత ఏవచశుభకార్యారంభే లక్ష్మీపతే తేంఘ్రియుగళం స్మరామీతి సర్వవైదికప్రయోగః । యద్వాపద్మేతే పద్మం కమలమితే ప్రాప్తే । కమలవాసినీత్యర్థః॥ పద్మే లీలారవిందే ఇతాహస్తాభ్యాం ప్రాప్తాః పద్మేతాః తస్యాస్సంబుద్ధిర్వా॥ ఆనందాత్మభిః । ఆనంద ఏవాత్మాస్వరూపం యేషాం తైరానందరూపైరిత్యర్థః । ఈశ మజ్జనమదక్షీబాలసైః । ఈశస్య హరే ర్మజ్జనేన స్వేష్వవగాహనేన యోమదస్తేనక్షీబై ర్మత్తైరలసైర్మంథరైః - ఆగళప్రేమార్ద్రైః ఆగళమాకంఠం । ప్రేమ్ణాప్రీత్యా । ఆర్ద్రైశ్శిశిరైరపి । అపిశ్చార్థః।కూలముద్వహాకృపా సంప్లావితాస్మాదృశైః కూలముద్వహయా తీరరోధిన్యా ఉద్వేలయేత్యర్థః । కృపయా సంప్లావితాః స్నాపితా అస్మాదృశా అకించనాయైస్తైః । ప్రతిబిందుబద్ధ కలికబ్రహ్మాదివిష్కంభకైః ప్రతిబిందు ప్రతికటాక్షలేశం బద్ధకలికాః మమాయం కటాక్షలేశోస్తు మమాయ మితి బద్ధకలహాః బ్రహ్మాదయ ఏవ విష్కంభకా నిర్వాహకా యేషాం తైర్విష్కమ్భశబ్దో నగరరక్షార్థార్గళదండవాచీ । తత్సాదృశ్యా న్నిర్వాహక సామాన్యే గౌణః తద్విష్కంభే గళశంవ నేత్యమరః॥ ఐశ్వర్యోద్గమ గద్గదైః ఐశ్వర్యస్య సంప

దః ఉద్గమేనోత్పాదనేన గద్గదైర్విలాసాతిశయేన స్ఖలితగతిభిరాలోకితైః కటాక్షైః । భావేక్తైః । అశరణంరక్షకాంతరశూన్యం మాంపాలయ। పార క్షణఇత్యస్మాద్ధాతో ర్హేతు మతిచ్చేతిణిచిపాతే ర్ణౌలుగాగ మోవక్తవ్య ఇతి లుగాగమే పాలయేతి లోణ్మధ్యమ పురుషైకవచనమ్ ॥ ౪౧॥

అథ లక్ష్మ్యాస్సౌకుమార్యమనుసంధత్తే ॥ పాదేతి॥

మూ॥ పాదావరున్తుదమేవపఙ్కజరజశ్చేటీ భృశాలోకితై
ర్గ్లానిరథామ్బ సాహసవిధౌ లీలారవిన్దగ్రహః ।
డోలా తేవనమాలయా హరిభుజే హాకష్టశబ్దాస్పదం కే-
న శ్రీరతికోమలా తనురియం వాచాంవిమర్దక్షమా ॥ *

వ్యా॥ హే అంబ శ్రీః । పంకజరజః పద్మరేణుః । తే పాదావరున్తుదమేవ । పాదయోః పాదతలయోః పాదశబ్దేన పాదతలే లక్ష్యేతే । అరుంతుదం కంటక ఇవ మర్మస్పృక్ । అరుంతుదంతు మర్మస్పృగిత్యమరః । చేటీ భృశాలోకితైః । చేటీనాం సంతతసహవాసి పరిచారికాణాం భృశాలోకితైః అధికవీక్షితైః । అంగగ్లానిర్గాత్రతాంతిర్భవతీతి శేషః ॥ అథేతి వాక్యాంతరారమ్భే ॥ మంగళానంతరారంభ ప్రశ్నకార్త్స్న్యేష్వథో అథేత్యమరః । తే తవలీలారవిందగ్రహః లీలాకమలధారణం । సాహసవిధౌ సాహసకర్మ విధానే । భవతీతి సర్వత్రానుషజ్యతే । తేతవ । హరిభుజే ప్రియవక్షసి । భుజశబ్దేన తన్మధ్యం లక్ష్యతే । వనమాలయా వైజయంత్యా ।డోలాడోలా విహరణం హాకష్టశబ్దాస్పదం। హేతి కష్టమితిచ శబ్దౌ ఆస్పదం యస్య తత్కర్మ భవతి । అతికోమలా అతిసుకుమారా । ఇయం అప్రాకృతాతనుర్విగ్రహః, కేనకేన హేతునా వాచాం స్తుతివచసాం విమర్దక్షమా విమర్దస్య ప్రతిపాద్య

సౌకుమార్యలావణ్యాదియుక్త లక్ష్మీవపుషః పుష్పదామత్వరూపణం తస్య దనుజ వృషవిషాణోల్లిఖిత కఠినహరివక్షః పరిష్కరణత్వ కల్పనంచా యుక్తమితి స్వస్యాకాండాకులత్వం తతోనింద్యత్వంచేతి బోధ్యం । కఠినతమేపి హరివక్షస్యాశ్రితరక్షణచాపల్యా త్సుకుమారాయా అపి శ్రియః స్థితి రుపపన్నైవేతి మంతవ్యమ్॥ ... ... ౪౪॥

అథ; శ్రియో భగవతాసహసంభోగశ్శృంగారం వర్ణయతి ॥మర్మేతి॥

మూ॥ మర్మస్పృశో రససిరా వ్యతివిధ్య వృత్తైః కాన్తోపభోగలలితైర్లలితాఙ్గయష్టిః । పుష్పావళీవ రసికభ్రమరోపభుక్తా త్వం దేవి నిత్యమభినన్దయసే ముకున్దమ్॥ ... ౪౫॥

వ్యా॥ హేదేవి । మర్మస్పృశో మర్మస్పర్శినీః ; రససిరాః రసనాడీః । వ్యతివిధ్య వేధితాః కృత్వా । వృత్తైరుద్భూతైః । కాంతోపభోగలలితైః సంభోగవిలాసైః । లలితాంగయష్టిః మృదితగాత్రయష్టి స్సతీ రసికభ్రమరోపభుక్తా । రసికభ్రమరేణ రసాస్వాదన చతురచంచరీకేణోపభుక్తాని పీతరసా । పుష్పావళీవ స్థితాత్వం ముకుందం ప్రేయాంసం । అభినందయసే ఆనందయసి । నయనహృదయానందకందళితం కరోషీత్యర్థః॥ ... ... ॥౪౫॥

అథ; శ్రియో దివ్యాభరణగణయోగకృత కాంతివిశేషమనుసంధత్తే॥ కనకేతి॥

మూ॥ కనకరశనా ముక్తాతాటఙ్కహారలలాటికా మణిసరతులాకోటి ప్రాయై ర్జనార్దనజీవికే! ప్రకృతిమధురం గాత్రం జగత్త్రిముగ్ధ విభూషణై ర్వలయశకలై ర్దుగ్ధం పుష్పైశ్చ కల్పలతా యథా॥ ॥ ॥౪౬॥

వ్యా॥ హేజనార్దనజీవికే శ్రీరంగరాజజీవనౌషధి । కనకరశనా స్వర్ణమేఖలా స్వర్ణసూత్రంవా ముక్తాతాటంకే మౌక్తిక కర్ణపత్రే॥ హారో ముక్తాహారః ॥ లలాటికా కనకమయం మాణిక్యమయంవా తిలకంలలన్తీవా । మణిసరా మణిమాలికాః తులాకోటీ మణిమంజీరా । ఏతేప్రాయాః ప్రధానాని యేషాంతై ర్భృంగవిభూషణైః స్సుందరాభరణైః ప్రకృతిమధురం స్వభావరమ్యం। తేగాత్రం । వలయశకలైశ్శర్కరాఖండైః దుగ్ధంయథాక్షీరమివ । పుష్పైః కల్పలతా యథా కల్పవల్లీవ జాగర్తి విశేషేణ ప్రకాశతే ౪౬॥

అవ ; రూపాకారవిభూతిభిశ్చ సదృశీమిత్యుక్తరీత్యా భగవతా పరమసామ్యాపన్నాయాశ్శ్రియః కౌస్తుభవైజయంతీ పంచాయుధధారణస్యసాధారణ్యేపి తేషాం భగవదేకధారణే హేతుముత్ప్రేక్షతే సామాన్యేతి॥ *

మూ॥ సామాన్య భోగ్యమపి కౌస్తుభవైజయన్తీ పఞ్చా
యుధాదిరమణస్త్వయమేవబిభ్రత్ । తద్భారఖేదమివ
తేపరిహర్తుకామ శ్శ్రీరఙ్గధామ మణిమఞ్జరి గాహతే
త్వామ్॥ *

వ్యా॥ హేశ్రీరంగధామమణిమంజరి । శ్రీరంగధామ్నా హరే ర్దివ్యవిమానస్యవా । మణిమంజరిరత్నగుచ్ఛికా రత్నదీపికావా । తస్యాస్సంబుద్ధిః సామాన్యభోగ్యమపి । యువయోరితిశేషః । సామాన్యేనసాధారణ్యేన ।భోగ్యమపిభూషణతయా ప్రహరణతయాచ ధార్యమపి । కౌస్తుభవైజయంతీపంచాయుధాదికర్మ ఆదిశబ్దేన పరశుపరిఘాది గృహ్యతే । తద్భారఖేదం తద్వహనాయాసం । తేతవ । పరిహర్తుకామ ఇవేత్యుత్ప్రేక్షా । స్వయమేవబిభ్ర

త్సకౌ త్వాం గాహతే సంశ్లిష్యతి । దివ్యాభరణ దివ్యాయుధగణం వహన్ శ్రీ యస్త్వామనుసరతీతి భావః॥ ౪౭॥

అవ ; (రాఘవత్వే భవత్సీతా రుక్మిణీకృష్ణజన్మని । అన్యేషుచావతారేషు విష్ణోరేషానపాయిని) త్యుక్తరీత్యా భగవత స్తత్తదవతారానుగుణం శ్రియోఽపవతారే భగవతే లీలానర్మోచత ఇత్యాహ॥యదీతి॥ *

మూ॥ యదిమనుజతిరశ్చాంలీలయాతుల్యవృత్తే రనుజనుర
నురూపా దేవినావాతరిష్యః । అసరసమభవిష్యన్నర్మ
నాథస్య మాత ర్దరదళ దరవిన్దోద న్తకాన్తాయతాక్షి॥ *

వ్యా॥ దరదళదరవిందస్య ఈషద్వికసితపుండరీకస్య ఉదంతోవృత్తాంతః - తేనగర్భపత్రంలక్ష్యతే తద్వత్కాంతే శోభమానే ఆయతే విశాలే అక్షిణీయస్యాస్తస్యాస్సంబుద్ధిః । మాతః జనని లీలయా స్వేచ్ఛయా నతుకర్మణా మనుజతిరశ్చాంమనుష్యతిర్యగ్జంతూనాం।ఇదముపలక్షణం సురనరతిర్యక్స్థావర శరీరచతుర్విధాత్మనామపి తుల్యవృత్తేః । రామకృష్ణ మత్స్యకూర్మకుబ్జామ్రాదిరూపేణ సమానశీలస్య।నాథస్యశ్రీరంగరాజస్య।అనుజనుః ప్రత్యవతారం।అనురూపారుక్మిణ్యాదిరూపేణానురూపాకారా ! నావాతరిష్యోయది నావతరసిచేత్ । నాథస్యతస్యనర్మక్రీడా।క్రీడాఖేలాచనర్మ చేత్యమరః॥అసరసం విరసం - అభవిష్యత్ । తదవతారానురూప మవతీర్య త్వదభినందనే నత్యేవ తస్యతస్నర్మప్రీత్యైభవేన్న చేన్నేతిభావః॥ ... ... ౪౮॥

అవ; సంశ్రితార్థంసముద్రమథనాయా సంభజతో భగవతశ్శ్రీమాపతయనాయ సముద్రాదావిర్భూతాసీత్యాహ॥ స్థలితేతి॥ ... *

మూ॥ స్ఖలితకటకమాలైర్దోర్భిరబ్ధిమ్మురారే ర్భగవతి దధి
మాథమ్మథ్నతశ్శ్రాన్తిశాన్త్యై । భ్రమదమృతతరఙ్గావ
ర్తతః ప్రాదురాసీ స్స్మితనయనసుధాభిస్సిఞ్చతీ చన్ద్రికేవ॥ *

వ్యా॥ హే భగవతి షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నే । స్ఖలితాని ప్రతిహతాని కట
కాని వలయాని । మాల్యాని మాలికాశ్చ యేషు తైర్దోర్భిః॥ బాహుభిః అబ్ధిం
క్షీరార్ణవం । దధిమాథం దధీవ। ఉపమానా ర్థేణముల్ప్రత్యయః । మథ్నతో మథ
మథనం కుర్వతః । అమృతార్థమితి భావః । మురారేర్మాధవస్య । శ్రాన్తిశాన్త్యై
శ్రమాపనయనాయ । స్మితనయనసుధాభిః । స్మితం మందహాసః । నయనాన్య
వలోకితాని లక్ష్యంతే । తాన్యేవసుధాస్తాభిస్సించతీసతీ । చంద్రికేవ । భ్ర
మదమృతతరంగావర్తతః - భ్రమతాముల్లోలానాం - అమృతతరంగాణాం
సుధావీచీనాం । ఆవర్తతో వలయాత్ । తత్సారతయేతి భావః । తదుక్తం శ్రీ
వత్సాంకమిశ్రైః (దధిగమందరాద్రిమణిమందన లబ్ధపయో మధురరసేందిరా
హ్వామథ సుందరదోః పరిఘమితి) ప్రాదురాసీః ఆవిర్భూతాసి । యథా
జగత్సుధాభిస్సించతి చంద్రికా పయోధేరావిర్భవతి తథా భగవన్తం స్మితనయన
సుధాభిస్సించతీపయః పయోధ్యుల్లుతత్సుధాతరంగావర్తాత్త్వమావిర్భూతా
సీతి భావః॥ ... ... ॥౪౯॥

అథ; భగవత్ క్షమాయా అపి లక్ష్మీక్షమాయా అతిశయితాముదాహృత్య సా
మహాపరాధినో ఽస్తానానందయత్వీత్యాశాస్తే॥ మాతరితి॥ *

మూ॥ మాతర్మైథిలి రాక్షసీస్త్వయి తదైవార్ద్రాపరాధాస్త్వ
యా రక్షన్త్యా పవనాత్మజాల్లఘుతరా రామస్య గోష్ఠీకృ

తా। కాకంతఞ్చ విభీషణం శరణమిత్యుక్తిక్షమౌ రక్షత
స్సానస్సాన్ద్ర మహాగసస్సుఖయతు క్షాన్తి స్తవాక స్మికీ ॥

వ్యా॥ హేమాతః! నిరుపాధికజనని। మైథిలి కృపైకమూర్తి తయా సీతావతారం కుర్వాణే శ్రీరంగేశ్వరి త్వయిత్వద్విషయే। తత్రైవ హనుమదాగమనావ్యవహిత పూర్వసమయ ఏవ। రావణస్య తదానీమేవ నాశాదితి భావః। తథైవేతిపాఠే తథైవ రామరాహిత్యే నేత్యర్థః। రావణజీవనదశాయాం యథా తథైవ తన్నాశదశాయామపీతివార్థః। ఆర్ద్రాపరాధాః రావణనాశ పరిజ్ఞానాదనూమదాగమనపర్యంత మవిరతాపరాధాః। రాక్షసీకేకాత్యాదికాః। పవనాత్మజాత్ తిర్యగుద్భూతా త్సవ్వతో। మర్కటాత్ రక్షంత్యాపాలయంత్యా ఏతేన బుద్ధిశూన్యత్వం దుస్స్వభావత్వంచ వ్యంజితం। కాకంకాకాసురం। తం * విభీషణన్తు ధర్మాత్మానతురాక్షసచేష్టిత ఇతిప్రసిద్ధం విభీషణంచ శరణమిత్యుక్తిక్షమౌ। త్రీన్ లోకాన్ సంపరిక్రమ్యత మేవశరణంగతః। త్యక్త్వాపుత్రాంశ్చ దారాంశ్చరాఘవం శరణంగత ఇతి శరణవరణోక్తిక్షమౌ। రక్షతః పాలయతః। ఉభయోశ్శరణవరణం రక్షణనిమిత్తం సూచితం "వధ్యం ప్రపన్నం నప్రతిప్రయచ్ఛంతీతి శ్రుతేః" రామస్యత్వత్ప్రియస్య। గోష్ఠీపరిషత్। లఘుతరా లఘీయసీ। కృతా। రామో లఘూకృత ఇతివక్తవ్యగోష్ఠ్యాంతదుక్తి రపచారభియా। రామస్య గుణపరిషద్వా। మందబుద్ధేస్సాధా న్నిర్నిమిత్తమార్ద్రాపరాధ రక్షణశీలయా త్వయినిమిత్తమపేక్ష్య రక్షతో రామస్య గుణగోష్ఠీలఘూకరణం యుక్తమితి తాత్పర్యం। సాఆర్ద్రాపరాధసహత్వరూపేణ ప్రసిద్ధా। ఆకస్మికీ నిర్హేతుకా। తవ క్షాన్తిః। సాన్ద్రమహాగసః నిరన్తర మహాపరాధానస్మాన్।

సుఖయతు సుఖినః కరోతు సా త్వమైవాస్మాక మాశ్వాస హేతురితి భావః। అత్ర కేచిత్ । ప్రణిపాతప్రసన్నా హి మైథిలీజనకాత్మజేతి శ్రీరామాయణవచనేన లక్ష్మీక్షమాయా అపి ప్రణిపాత హేతుకత్వ ప్రతీతే రాకస్మికత్వం నాస్తీతివదంతి । తదాపాతప్రతీతి విలసితం ॥ తథాహి । కల్యాణస్వప్న దర్శిన్యా త్రిజటయా మైథిల్యాశ్శ్రియః కాలస్సమాగత స్తదేనాంమాపీడయత ప్రత్యుతశరణం గచ్ఛత రావణో హతేపి యుష్మాని యంరక్షిష్యతీత్యుక్త్వా మహాపరాధకారిణీ రస్మాః కథం రక్షిష్యతీతి తదాశంకాం ప్రణిపాత ప్రసన్నా హి మైథిలీత్యుచితాస్స్వబుద్ధ్యైవ పరిహృతవతీ నతు ప్రణిపాత ప్రసన్నతా మైథిలీధర్మః॥ అతఏవ రావణవధానంతరమపి వ్యాధాపరిజ్ఞానే న హింసమానా రాక్షసీస్స్వయమేవ రక్షితవతీ । అత ఏవ స్వవిషయే మహాపరాధం కాకాసురం విముఖపతితం భగవత్పాదారవిందయోర్యోజితవతీ । అతస్సానాక్తమేవ క్షాన్తి స్తవాకస్మికీతి । ఏతచ్ఛంకాపరిహారావస్థ ముక్తం శ్రీగుణసుధాసారలహరీ స్తోత్రే ప్రదర్శితా । తవ క్షాంతిం భట్టారకగురురవాదీ త్తవసుతా వక స్మాదుత్పూతామిహ జనని కేచిజ్జడధియః । ప్రసన్నాహీత్యుక్తేః ప్రణిపతనతో మైథిలసుతా సహేతుస్యాపి స్యాదితి జగదురాపాతమతితః॥ స్వబుద్ధ్యైవప్రోక్తం ప్రణత సుముఖీతి త్రిజటయా న ప్రైతద్ధర్మస్తే నళినదళ నేత్రప్రియతమే। యదేకాక్షీ ప్రఖ్యాయత బహుళ హింసానవధికప్రవృద్ధాగ్రసాః పవనతనయా ద్రక్షితవతీతి॥ ౫౦

అవ; అస్మాకం భగవదుద్దేశ్యత్వం త్వత్సంబంధనిబంధనం । అతస్తద్దర్శన తదాశ్రయణత త్కైంకర్యకరణ తజ్జనితానంద బాష్పాదిక్వస్మాకముపపద్యంత ఇత్యాహ॥ మాతరితి॥ ... ...

మూ॥ మాతర్లక్ష్మి యథైవ మైథిలజనస్తే నాధ్వనా తేవయం
త్వద్దాస్యైకరసాభిమానసుభగైర్భావైరిహాముత్రచ ।
జామాతాదయితస్తవేతి భవతీ సమ్బన్ధదృష్ట్యాహరిమ్ప
శ్యేమప్రతియామయామచపరీచారాన్ప్రహృష్యేమచ॥౫౬॥

వ్యా॥ మాతః జనని । తే తవ । మైథిలజనః యథాస్థితః ఇతి శేషః । తేనాధ్వనామార్గేణ । తద్వదిత్యర్థః । వయమపిస్థితా ఇత్యర్థః । తతః కిమిత్యత్రాహ త్వదితి । త్వద్దాస్యైకరసాభిమానసుభగైః । త్వద్దాస్యైకరసాభిమానసుభగైః । త్వద్దాస్యత్వత్కైంకర్యే । ఏకరసో ముఖ్యప్రీతిః । త్వదభిమానేన భగవత్కైంకర్యేపి త్వత్కైంకర్యబుద్ధ్యేత్యర్థః । సుభగైశ్శోభనైః భావైరభిప్రాయైః । జామాతేతి జనక శ్రీవిష్ణుచిత్తయో రితి శేషః । మైథిలజనాభిప్రాయేణ జనకోక్తిః । అస్మదభిప్రాయేణ శ్రీవిష్ణుచిత్తోక్తిః । తవ దయిత ఇతి । భవతీ సంబంధదృష్ట్యా భవత్యాస్సంబంధజ్ఞానేన భూసత్తాయామితి ధాతోః లటశ్శతృశానచావితి శత్రాదేశే ఉగితశ్చేతి జీపి భవతీతి రూపం హరిం శ్రీరామం శ్రీరంగనాయకంచ । ఇహాముత్రచ లీలావిభూతౌ నిత్యవిభూతౌచ । పశ్యేమసదాదర్శినోభవేమ । ప్రతియామశరణం గచ్ఛేమ । పరీచారాన్ కింకరవృత్తీః । యామసభజేమచ । ప్రహృష్యేమ ప్రకృష్టానందభాజో భవేమ । మైథిలజనః స్వప్రభుజనకజామాతేతి తవ ప్రియ ఇతిచ శ్రీరామం యథోపచరంతి తథా ప్రపన్నజనకూటస్థస్యాస్మత్పితృ విష్ణుచిత్త జామాతేతి త్వత్ప్రియ ఇతిచ శ్రీరంగరాజం వయ ముపచరామ ఇతిభావః ॥ ౫౬॥

అథ; చంద్రమామనసోజాత ఇత్యుక్తరీత్యా శీతాశయేపి భగవతి యావత్కాలమవిచ్ఛిన్నమహాపరాధా నస్మానవలోక్య మనాక్నిగ్రహాభిముఖం

మనః కుర్వతి సతి తదనుచితమితి తం తతః కర్మణో నివర్త్య వాత్సల్యాతిశ యాత్త్వమస్మాంత్స్వజనయసీత్యాహ॥ పితేతి॥ *

మూ॥ పితేవత్వత్ప్రేయాన్జనని పరిపూర్ణాగసిజనే హితస్రో
తోవృత్త్యా భవతిచ కదాచిత్కలుషధీః । కిమేతన్ని
ర్దోషః క ఇహ జగతీతి త్వముచితైరుపాయై ర్విస్మార్య
స్వజనయసి మాతా తదసినః ॥ *

వ్యా॥ హే జనని శ్రీః । త్వత్ప్రేయాన్ తవప్రియః శ్రీరంగరాజః । పరిపూర్ణాగసి సంపూర్ణాపరాధే । జనే చేతనవర్గే పితేవ పుత్రఇతిశేషః । హిత స్రోతోవృత్త్యా తత్కాలాప్రియం పథ్యపర్యవసాయిచ హితం తదేవస్రోతః ప్రవాహః । తత్రవృత్త్యావర్తనేన హితైకపరత్వాదిత్యర్థః। యాచితోపి సదా మర్త్యైర్నాహితంకారయేద్ధరిరిత్యుక్తేః । కదాచిత్కదాపి । సంతతమను కూలఏవసన్ మహాపరాధదర్శనేన కదాపి । సమయే కలుషధీః కుపితమనాః భవతిచ భవత్యపి నతు కుపితమనస్త్వం తస్య నైజమితిభావః । తద్దర్శినా శ్రియోవ్యాపారమాహ కిమేతదితి । ఏతత్ ఇదం కాలుష్యం కిం కింనిబంధనమ్ అనుచితమిత్యర్థః । అనుచితత్వముపపాదయతి నిర్దోషఇతి । ఇహదోషైకాశ్రయే జగతీలీలావిభూతౌ । నిర్దోషః కః । నకోపీత్యర్థః । ఏతద్విభూతిసంబంధేన హేయప్రతిభటస్య తవాపి దోషః ప్రసజ్యేదితిభావః। అతో దోషదర్శనేన తవమనః కాలుష్యం నయుక్తమిత్యేవం ప్రకారేణ ఉచితైరపరాధక్షమాపణయోగ్యైః ఉపాయైరాలోకాలాపనీవీశ్లథనాదిభిః విస్మార్య తస్య దోషాదర్శిత్వముపాద్యనః అస్మాన్ స్వజనయసి భగవతస్స్వత్వాభిమాన గో

చరాన్ కరోషి; తత్ తస్మాత్కారణాత్ ప్రియైకపరతయేత్యర్థః। త్వం మా
తాసిపితుర్హితపరత్వం మాతుః ప్రియపరత్వంచ సుప్రసిద్ధం యువయోర్దృష్ట
మితిభావః ॥ ॥౫౨॥

అవ; పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయచదుష్కృతాం। ధర్మ
సంస్థాపనార్థాయ సంభవామియుగేయుగే॥ అన్యేషుచావతారేషు విష్ణోరేషా
నపాయినీతి ప్రమాణద్వయోక్తప్రకారేణ సంశ్రితరక్షణాయ శ్రీశ్రీశౌకృపా
స్వాతంత్ర్యాభ్యాం హేతుభ్యాం లీలావిభూతావవతీర్య సుకుమారవపుర్గ్లపన
విరహక్లేశాదికమనుభూతవన్తౌ; అత స్తత్కృపాస్వాతంత్ర్యేఽధిగితి తద్విగ్రహ
ప్రేమపారవశ్యాదాహ॥ నేతురితి॥ *

మూ॥ నేతుర్నిత్యసహాయినీ జననినస్త్రాతుంత్వమత్రాగతా
లోకేత్వన్మహిమావబోధబధిరే ప్రాప్తావిమర్దంబహు।
క్లిష్టఙ్గ్రావసుమాలతీమృదుపదం విశ్లిష్యవాసోవనే జా
తోధిక్కరుణాస్థిగస్తు యువయోస్స్వాతన్త్ర్యమత్య
ఙ్కుశమ్ ॥ ॥౫౩॥ *

వ్యా॥ హేజనని శ్రీః। నేతుర్నాయకస్య। నిత్యసహాయినీత్వం నః
అస్మాకకించనాన్ త్వత్థలాసన్నిహితాన్ త్రాతుంరక్షితుం। త్వన్మహిమా
వబోధబధిరేత్వద్వైభవజ్ఞానశూన్యే। అత్ర లోకే లీలావిభూతౌ। ఆగతా
సమవతీర్ణాసతీ। బహుఅధికం। విమర్దమాయాసం। ప్రాప్తాగతవతీ।ఆయాస
ప్రాప్తిముపపాదయతి క్లిష్టమితి।మాలతీమృదుజాతికుసుమ సుకుమారం।పదం
పదద్వయం। గ్రావసుపాషాణేషు। క్లిష్టంక్లేశంప్రాప్తవత్ వనేవిశ్లిష్య విర

హం ప్రాప్యవానసో జాతః వర్తనంజాతం । నిత్యానపాయినో ర్యువయోః పృథగ్వర్తనం జాతం । అత్యుత్క్రామమర్యాదాం । విగ్రహసౌకుమార్య విరోధినీం । యువయోః కరుణాంప్రతి । ధిగస్తు నిందాభవతు । అత్యంకుశంపూర్వవదర్థః । స్వాతంత్ర్యంచ ప్రతి । ధిగస్తు నిందాభవతు। తదుభయప్రయుక్తత్వాద్యువయోరేతాదృశక్లేశస్యేతిభావః సుకుమారభగవద్దివ్యమంగళవిగ్రహ ప్రేమపారవశ్యాత్ ధిక్కరుణాం దిక్స్వాతంత్ర్యమితి స్తోతుస్తదుభయనిందాయుక్తైవేత మంతవ్యమ్ ॥ ॥౭౩॥

అవ; సంశ్రితరక్షణోపయుక్తం శ్రీమత్స్వాధీనపతికాత్వమాహ ధీతి ॥

మూ॥ అధిశయితవానబ్ధింనాథో మమన్థబబన్ధతంహరధనుర
సౌవల్లీభఞ్జంబభఞ్జచమైథిలి । అపిదశముఖం లూత్వార
క్షః కబన్ధమనర్థయత్క్రిమివనపతిః కర్తాత్వచ్చాటుచు
ఞ్చుమనోరథః ॥ *

వ్యా॥ హేమైథిలి సీతావతారాభేధానుసంధానేన శ్రీరంగనాయక్యాః మైథిలీతి సంబోధనం అసౌ నాథస్త్వత్ప్రియః । త్వచ్చాటుచుంచుమనోరథస్సన్ త్వచ్చాటునాత్వత్ప్రియాచరణేన విత్తసంపన్నో మనోరథో యస్య సతథోక్తస్సన్ । తేన విత్తశ్చుంచుప్చణావితిచుంచుప్రత్యయః । అబ్ధిమధిఅబ్ధౌ । అధిశీఙ్ స్థానాం కర్మేతి సప్తమ్యర్ధేద్వితీయా । శయితవాన్ శయనం కృతవాన్ । త్వద్జ్ఞనవశేన ప్రీత్యేతిభావః తమబ్ధిం మమన్థమథితవాన్ । బబంధచసేతునా బద్ధవాంశ్చ । హరధనుశ్శివకోదండం । వల్లీభంజంవల్లీమివ । ఉపమానాద్ధేణముల్ప్రత్యయః. బభంజచ భంగంకృతవాంశ్చ । దశముఖం

దశానాం ముఖానాం సమాహారం దశాపి ముఖానీత్యర్థః । లూత్వా ఛిత్వా శత్రుః కబంధం రావణశరీరం । అనర్తయదపి నర్తయితవాంశ్చ । అపిశ్చార్థః. రణరంగ ఇతి శేషః, సర్వత్ర తత్వల్లాఘాయేతి యోజ్యం; అబ్ధిశయన తన్మథన హర ధనుర్భంజనాబ్ధిబంధనరక్షః కబంధనర్తనానాం క్రమేణ వక్తవ్యత్వేపి అత్యంతభక్తియుక్తానాం నైవశాస్త్రం నచ క్రమ ఇతి ప్రమాణానుసారేణ భక్త్యతిశయాదత్ర క్రమో నానుసంహితః । నపరమిదమేవ । కింత్వశక్యమపి కుర్యాదిత్యాహ కిమివేతి । పతిస్త్వత్ప్రియః । కిమివ న కర్తా కిం వా న కుర్యాత్ । ఇవశబ్దో వార్థః । అఘటితం సర్వమపి కుర్యాదేవేత్యర్థః । అతఏవోక్తం హనుమతా । యది రామస్సముద్రాం తాం మేదినీం పరివర్తయేత్ । అస్యా హేతోర్విశాలాక్ష్యా యుక్తమిత్యేవమేమతిరితి। కర్తేతి డుకృఞ్ కరణ ఇతి ధాతోః కర్తరి లుట్ ॥

అవతా; భగవత స్సర్వప్రకారవిభవోపి లక్ష్మీవిలాసలవానుభవేన పర్యాప్త ఇత్యాహ॥ దశశతేతి॥ *

మూ॥ దశశతపాణిపాదవదనాక్షిముఖైరఖిలైరపి నిజవైశ్వ
రూప్యవిభవైరనురూపగుణైః । అవతరణైరతైశ్చరస
యన్ముమితౌకమలే క్వచ నహీవిభ్రమభ్రమిముఖే విని
మజ్జతి తే॥ *

వ్యా॥ హేశమతే తే తవ । కమితా నాయకో హరిః । సహస్రశీర్షా పురుషః । అనంతబాహూదరవక్త్రనేత్ర మితి శ్రుతిస్మృత్యుక్తిప్రకారేణ దశ శతాని సహస్రసంఖ్యాః । పాణయో హస్తాః । పాదాశ్చరణాః । వదనాని ముఖాని । అక్షీణి నయనాని । ముఖాన్యాదీని । యేషాం తైస్తథోక్తైః । అను

రూపగుణైః త్వద్గుణానురూపైః। అఖిలైరనూనైః। నిజవైశ్వరూప్యవిభవైః । నిజం స్వకీయం నిత్యం వా । నిజం నిత్యే స్వకే త్రిష్విత్యమరః । విశ్వరూపమేవ వైశ్వరూప్యం । విశ్వరూపసంబంధి వా । తస్య విభవైరతిశయైరపి । అపిశ్చార్థః - అత్ర స్తద్భిన్నై ర్వైశ్వరూప్యవిభవభిన్నై రిత్యర్థః । అవతరణైర్వాసుదేవాదిచాతుర్వ్యూహ విరించిగిరీశమధ్యవర్తి విష్ణూపేంద్ర మత్స్యకూర్మాదిరూపైశ్చ రసయన్ అనుభవన్ త్వద్విభ్రమమితి శేషః । క్వచన చక్వాపి సముద్రే । తుషారవదేకదేశ ఇత్యర్థః ॥ విభ్రమభ్రమిముఖే విలాసావర్తగర్వాకే విశతి మజ్జతి నిమగ్నో భవతి । సత్యేకదేశమపి ప్రయాతీత్యర్థః । ఏనిపూర్వాట్టుమస్జో శుద్ధావిత్యస్మాద్ధాతోః సస్యజశ్త్వే సదత్వే శ్చుత్వే వినిమజ్జతీతి రూపమ్॥ ||౫౫||

అథ; శ్రియో దుగ్ధార్ణవ పరమపద శ్రీరంగేషు నిత్యవాసే హేతుమాహ॥ జననేతి॥ *

మూ॥ జననభవనప్రీత్యా దుగ్ధార్ణవం బహుమన్యసే జననిదయిత
ప్రేమ్ణా పుష్ణాసి తత్పరమం పదమ్ । ఉదధిపరమవ్యో
మ్నోర్విస్మృత్య మాదృశరక్షణ క్షమమితి ధియా భూయ
శ్శ్రీరఙ్గధామని మోదసే॥ *

వ్యా॥ హే జనని శ్రీరంగేశ్వరి । జననభవనప్రీత్యా జన్మగృహప్రణయేన । దుగ్ధార్ణవం క్షీరాబ్ధిం । బహుమన్యసే మానయసి । తత్ర వాసం విధత్స ఇత్యర్థః । బహుపూర్వాద్దివాదిపఠితాన్మను అవబోధన ఇతి ధాతోర్దివాదిభ్యశ్శ్యన్నితి శ్యన్ప్రత్యయే బహుమన్యస ఇతి లణ్మధ్యమపురుషైకవచనం । తత్ ప్రసిద్ధం । తద్విష్ణోః పరమం పదమితి । వేదాన్తవిదితం । పరమం పదం పరమవ్యోమ దయిత । ప్రేమ్ణా ప్రియప్రీత్యా ప్రియగృహప్రీత్యేత్యర్థః । పుష్ణాసి పోషయసి । తత్ర సాన్నిధ్యం కురుష ఇత్యర్థః । పుష పుష్టావితి ధాతో

స్మై పదపఠితత్వాత్ శ్నాప్రత్యయే పుష్ణాసీతి రూపం । ఉదధిపరమవ్యోమ్నోః దుగ్ధార్ణవపరమపదయోః । విస్మృత్య విస్మరణం కృత్వా । తత్రత్యస్థానాం నిత్యసన్నిహితేయమితి బుద్ధిముత్పాద్యేత్యర్థః । అధీగ్రదయే శాంకస్మృశ్వేతి కర్తృక్తిపష్టీ । మాదృశరక్షణక్షమమితిధియా మాదృశాకించన పాలనయోగ్యమితిబుద్ధ్యా । భూయః పునరతిశయేన వా । శ్రీరంగధామని శ్రీరంగేనగరే దివ్యవిమానే వా । మోదసే మోదం భజసి । అత్ర సుగ్ధార్ణవం బహుమన్యసే పరమపదం పుష్ణాసీత్యుక్త్వా శ్రీరంగధామని మోదస ఇత్యానందభజనోక్త్యా సంశ్రితరక్షణోపయుక్తత్వేన శ్రీరంగధామ్నస్తదుభయతోప్యానందావహత్వవ్యతిరేకో వ్యజ్యత ఇతి వ్యతిరేకాలంకారధ్వనిర్వాక్యగతో ద్రష్టవ్యః॥ ౫౬॥

అవ; అర్చావతారవిషయే మయాప్యుద్దేశతస్తవ । ఉక్తా గుణా న శక్యంతే వక్తుం వర్షశతైరపీత్యుక్తప్రకారేణ సర్వావతారాపేక్షయా శ్రియః శ్రీరంగధామన్యర్చావతారే సర్వగుణానామతిశయితత్వమాహ ॥ అవుదార్యేతి॥ ॥౫౬॥

మూ॥ ఔదార్యకారుణికతాశ్రితవత్సలత్వపూర్వేషుసర్వ
మతిశాయితమత్రమాతః । శ్రీరఙ్గధామ్ని యదుతాన్యదు
దాహరన్తి సీతావతారముఖమేతదముష్యయోగ్యమ్॥ ౫౭॥

వ్యా॥ హేమాతః శ్రీరంగేశ్వరి । ఔదార్యకారుణికతాశ్రితవత్సలత్వపూర్వేషు – ఔదార్యం – స్వార్థనైరపేక్ష్యేణపరేష్టప్రాపకత్వం. కారుణికతా పరదుఃఖాసహిష్ణుత్వం. ఆశ్రితవత్సలత్వమాశ్రితదోషభోగ్యత్వం. తాని పూర్వాణి ప్రధానాని యేషాం తేషు గుణేష్వితి శేషః సర్వం గుణజాతం శ్రీరంగధామ్ని శ్రీరంగనగరే దివ్యవిమానే వా । అత్రత్యదీయార్చావతారే । అతిశాయితం అతిశయం ప్రాప్తం మాతర్మైథిలీత్యాదినా సీతావతారే క్షమాదయాద్యతిశయవర్ణనాదత్ర కథం తతోప్యతిశయ ఇత్యత్రాహ య

చుతేత్యాదినా । అన్యత్ అర్చావతారాదితరత్ । సీతావతారముఖం సీతావతార ప్రభృత్యవతారం । అతిశయితగుణముదాహరంతీతి యదేతత్ అముష్యార్చావతారస్య యోగ్యం అభ్యాసః। సర్వావతారేషు కారుణ్యాదిగుణవ్యసనేన సర్వగుణాతిశయవానయమర్చావతారః పరిణత ఇతిభావః॥ ॥౫౭॥

అవ ; శ్రియోవాఙ్మనసాగోచరమౌదార్యం వర్ణయత్యైశ్వర్యమితి॥ *

మూ॥ ఐశ్వర్యమక్షరగతిం పరమంపదంవా కస్మైచిదఞ్జలి
భరంవహతేవితీర్య। అస్మైనకిఞ్చిదుచితం కృతమిత్యథాం
బ త్వంలజ్జసేకథయకోయముదారభావః॥ ౫౮

వ్యా॥ హేఅంబ శ్రీరంగేశ్వరి। అంజలిభరం । అంజలిరేవకరతలయుగళయోజనమేవభరం । త్వదభిప్రాయేణ గురుతరభారం వహతే । నతుతదధికతయాత్రకించిదస్తీతిభావః॥ కస్మైచిత్ కులగోత్రవృత్తి శూన్యాయజంతవే । ఐశ్వర్యమైహలౌకికంచ । అక్షరగతిం కైవల్యం । పరమంపదం పరమపురుషార్థలక్షణ భగవత్కైంకర్యంవా । వాశబ్దశ్చార్థః కైంకర్యఞ్చేత్యర్థః । అథ కార్త్స్న్యేన ! ప్రశ్నకార్త్స్న్యయోస్స్యాథో అథేత్యమరః॥ వితీర్యదత్వా। అస్మై అంజలిభరవాహినే। ఉచితం తద్భారవహనానుగుణం । కించిత్కిమపి। నకృతమితినోపకృతమితి త్వం లజ్జసే వ్రీడావినమ్రవదనాసి।ఓలజ్జవ్రీడ ఇతిధాతోర్లడాత్మనేపద మధ్యమపురుషైకవచనం। అయముదారభావః కః లోకవిలక్షణోవాచామగోచరవైభవశ్చేత్యర్థః॥ ॥౫౮॥

అవ ; ఇతఃపరంశ్లోకద్వయేన స్వనైచ్యమనుసంధత్తే॥ జ్ఞానేతి॥ *

మూ॥ జ్ఞానక్రియాభజనసమ్పదకిఞ్చనోహమిచ్ఛాధికారశక
నానుశయానభిజ్ఞః। ఆగాంసిదేవియువయోరపి దుస్స
హాని బధ్నామి మూర్ఖచరితస్తవదుర్భరోస్మి॥ ౫౯

వ్యా॥ హే దేవి । అర్థిసమర్థోవిద్వానిత్యుక్తేచ్ఛాధికారశకనానుశయా నభిజ్ఞః । ఇచ్ఛా పురుషార్థస్పృహా । అధికారేనియోజ్యత్వం శకనం కర్మానుష్ఠానసామర్థ్యం । అనుశయో విహితాకరణకృతానుతాపః । తేషామనభిజ్ఞః॥ అతఏవజ్ఞానక్రియాభజనసంపదకించనః । జ్ఞానం జ్ఞానయోగః । క్రియాకర్మయోగః । భజనేభక్తిప్రపత్తీ । తా ఏవసంపద్దైశ్వర్యం । తేనాకించనోదరిద్రోహం । యువయోరపిఅపరాధైకోపహారయోర్భవతోరపి । దుస్సహానిసోఢుమశక్యాని । ఆగాంసిభగవదపచారభాగవతాపచారాఽసహ్యాపచారరూపాణి । బధ్నామి సమూహరూపేణరక్షసందిశోమి । న కేవలం తద్విషయానుకూల్యాభావః ప్రాతికూల్య పరిపూర్ణశ్చాస్మీత్యాశయః । తతః కిమిత్యత్రాహామూర్ఖేతి । మూర్ఖచరితో బాలిశవ్యాపారః । ఇదం హేతుగర్భవిశేషణం మూర్ఖచరితత్వాదహం వాత్సల్యాతిశయభాజోపితవ । దుర్భరోస్మి సోఢుమశక్యోభవామి । రక్షణవిషయోనాస్మీత్యర్థః॥ ౫౯

అవ ; ఉక్తం నైచ్యమపిపూర్వాచార్యనైచ్యానుకరణమాత్రం నమనఃపూర్వకం తతోనిర్హేతుకకృపయైవత్వంశరణమసీత్యాహేతీతి.

మూ॥ ఇత్యుక్తికైతవశతేన విడమ్బయామి త్వానమ్బ సత్యవ
చసఃపురుషాన్పురాణాన్ । యద్వాన మే భుజబలం తవపా
దపద్మలాభేత్వమేవశరణం విధితఃకృతాసి॥ ౬౦

హే అంబ శ్రీరంగేశ్వరి । ఇతిపూర్వోక్తప్రకారేణ ఏతత్సజాతీయతయా వా । ఉక్తికైతవశతేన కపటనైచ్యవచన సహస్రేణ । త్వాం భగవన్నిర్హేతుకకటాక్షైకలబ్ధ విశదతమజ్ఞానతయా ప్రసిద్ధాన్ సత్యవచసో యథార్థవాచః ప్రామాణికానిత్యర్థః పురాణాన్ పూర్వాచార్యాన్ । పరాంకుశపరకాల

యామున యతివరాదీన్ : విడంబయన్ననుకరోమి । నధర్మనిష్ఠోస్మి, మనో వాక్కాయైః, సత్కర్మనై, నకిలకించన సంచినోమీత్యాదినా తైర్నైచ్యాను సంధానపదవ్యామపి నైచ్యానుసంధానం కరోమీత్యర్థః। పరాంకుశాదినైచ్యాను సంధానం భాషాంతరత్వాన్న సూచితం తన్నైచ్యానుకరణమాత్రేణ మద్రక్షణం కార్యమిత్యాశయః । రక్షణే హేత్వంతరమప్యాహ యద్వేతి । యద్వా నో చేత్ । తవపాదపద్మలాభే త్వచ్చరణారవిందసంప్రాప్తౌ మే భుజబలం న॥ మత్సామర్థ్య సాధ్యం కించిదపి నాస్తి । కింతు విదితః త్వన్నిర్హేతుకకృపయా ఈశేశితవ్యసంబం ధాదనిదంప్రథమాదపీత్యుక్తనిరుపాధికే శేశితవ్యసంబంధనియతేర్వా । త్వమే వ శరణముపాయః । కృతాసి । విధితః కుతోపీతి పాఠే నిర్హేతుకాదిత్యర్థః । తదా శరణమిత్యనంతరమిశ్శేషః । విధిశబ్దః కృపావాచిత్వేన శ్రీపరాంకుశైః ద్రావి డోపనిషత్పంచమశతకాద్యగాథా తృతీయచరణే ప్రయుక్తః వ్యాఖ్యాతశ్చ* తథాః లిమథనదేశికైః॥

అవ ; దృష్టాదృష్టేష్టభేఽపి శ్రీముఖతః ప్రార్థయంస్తోత్రం పరిసమాప యతి। శ్రీరంగ ఇతి॥

మూ॥ శ్రీరఙ్గేశరదశ్శతం సహ సుహృద్వర్గేణ నిష్కణ్టకం
నిర్దుఃఖం సుసుఖఞ్చ దాస్యరసికాముక్త్వా సమృద్ధిమ్ప
రామ్ । యుష్మత్పాదసరోరుహాన్తరరజస్స్యామత్వమ
మ్బాపితా సర్వజ్ఞత్వమపిత్వమేవ భవనస్స్వీకుర్వక
స్తత్కృపామ్ ॥

వా॥ హే శ్రీరంగేశ్వరి శ్రీరంగే దివ్యనగరే । శతంశరదః శతాయుః పురుష ఇతి శ్రుత్యుక్తప్రకారేణ శతమపి వత్సరాన్। కాలాధ్వనోరత్యంతసంయోగే ద్వితీయా । సుహృద్వర్గేణ సహ పుత్రపౌత్రబంధుశిష్యప్రశిష్యాదిభిస్సహ । నిష్కంటకం నిరుపద్రవం । నిర్దుఃఖం దుఃఖానాస్పదం । సుసుఖం సుతరాం సౌ

ఖ్యం న యథా భవతి తథా దాస్యరసికాం త్వత్కైంకర్యరసజ్ఞాం । పరాం సర్వోత్కృష్టాం । సమృద్ధిం శ్రీరంగశ్రియం । భుక్త్వా అనుభూయ । ఏవం వృష్టిమాశాస్తే యుష్మదితి ॥ యుష్మత్పాదసరోరుహాన్తరరజః । యువయోః పాదపద్మ గర్భరేణుః । స్యామభవేయ । యుష్మచ్చరణకమలకైంకర్యైకభోగభవేయేత్యర్థః । ఏవం శ్రియో వృష్టిప్రదానే హేతుమాహ త్వమిత్యాదినా । త్వమంబా త్వమేవ మాతా । త్వమేవ పితా త్వమేవ జనకః । అబ్భక్షో వాయుభక్ష ఇతివ త్వద్విష్వ్యవధారణగర్భః । త్వమేవ భవ ఇత్యుపరితనపవకారో వానుకృష్యతే । సర్వవిధోపి బంధుస్త్వమేవేత్యర్థః । నను మమ సర్వబంధుత్వేపి మత్ప్రీత్యుపాయానుష్ఠానే తవ కథం మత్ప్రీతికరత్వ తత్రాహ సర్వమితి । త్వమేవ నః అస్మాకం । సర్వమపి ధర్మమలౌకిక శ్రేయస్సాధనం కర్మజ్ఞానభక్తిప్రపత్త్యాదికం భవ । స్యాద్ధర్మమస్త్రియాం పుణ్యమిత్యమరః సర్వధర్మస్థానే పురుషకారతయా త్వమేవస్థితా సిద్ధోపాయేన భగవతా మదిష్టం ప్రాపయేత్యాశయః । త్వయి గుణలేశాభావే కథం మమ తథా భావ ఇత్యత ఆహ స్వీకుర్వితి ॥ అకస్మాత్కృపానిమిత్తకదయాం । స్వీకురు అంగీకురుష్వ । మద్గుణలవనిరీక్షణే కృపానిమిత్తః తాన సిద్ధ్యేదితి తదనపేక్షమేవ మాం రక్షేతి భావః ॥ ౬౧

ఇతి శ్రీవత్సకులతిలకస్య శ్రీమదహోబిలాచార్యతనయ తిరుమలాచార్యతనూభవస్య వాధూలభావనాచార్యచరణనళినచంచరీకస్య శ్రీమద్వాధూల శరణ్యాచార్య తనయ రామానుజాచార్య ప్రసన్న వేంకటాచార్య ప్రసాదలబ్ధ వేదాంతయుగళ విజ్ఞాన వైశద్య కందాళ వీరరాఘవాచార్యస్య కృతిషు శ్రీగుణరత్నకోశవ్యాఖ్యానం సంపూర్ణమ్। ... .. *

వాధూలధుర్యవిబుధావళివర్ణ్యచర్యా రామానుజార్యకలితామృతకవ్యఖ్యః। శ్రీవీరరాఘవగురుర్వ్యశదీచకార శ్రీరఙ్గరాజరమణీగుణరత్నకోశమ్॥

సవ్యాఖ్యానః శ్రీగుణరత్నకోశస్సంపూర్ణః॥